همت بلند و تلاش مستمر

همت، کار، تلاش از نظر قرآن و روایات

بسم الله الرحمن الرحیم

همت بلند و تلاش مستمر:همت ، کار، تلاش از نظر قرآن و روایات

نویسنده:

موسسه پیام امام هادی علیه السلام

ناشر چاپی:

موسسه پیام امام هادی (علیه السلام)

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

همت بلند و تلاش مستمر:همت ، کار، تلاش از نظر قرآن و روایات

مشخصات کتاب

شناسه افزوده:موسسه امام هادی (ع)

عنوان و نام پدیدآور:همت بلند و تلاش مستمر:همت ، کار، تلاش از نظر قرآن و روایات/تهیه و تنظیم موسسه امام هادی علیه السلام .

مشخصات نشر:قم: موسسه پیام امام هادی(ع)، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری:۲۰۴ص.؛۵/۱۱×۵/۲۰س م.

شابک:۲۶۰۰۰ ریال ۹۶۴-۸۸۳۷-۲۲-۸:

موضوع:تلاش و تقلا -- جنبه های مذهبی -- اسلام

موضوع:تلاش و تقلا -- احادیث

موضوع:تلاش و تقلا -- جنبه های قرآنی

موضوع:اسلام و کار

رده بندی دیویی:۲۹۷/۴۸۳

رده بندی کنگره:BP۲۳۰/۱۳/۷۸ ۱۳۸۹

شماره کتابشناسی ملی:۲۵۳۷۸۷۶

ص :۱

اشاره

همت بلند و تلاش مستمر

همت ، کار ، تلاش

از نظر قرآن و روایات

ص :۳

پیشگفتار

بسم الله الرحمن الرحیم

طوبیٰ لِمَنْ نالَ قَدرَ هِمَّتِهِ أو نالَ عِزَّ القُنوعِ بِالقِسَمِ(۱)

خوشا به حال کسی که به قدر همّتش به مقصد رسد یا آنچه که قسمت او شد با عزّت قناعت کند

سال ۱۳۸۹ را رهبر معظم انقلاب اسلامی به نام «سال همّت مضاعف و کار مضاعف» نامگذاری نمودند. از این رو بجاست که با جست و جو در قرآن مجید و گفتار و سیرهٔ عملی پیشوایان معصوم علیهم السلام، این مهم را، توضیح دهیم.

پیرامون همّت بلند و کار و تلاش مستمر احادیث فراوانی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وائمّه اطهار علیهم السلام نقل گردیده که با نقل و بیان آنها می توانیم دریابیم که به چه موضوعی همّت گماریم ودرچه سمت وسوئی، کار وتلاش مستمر کنیم تا به سعادت دنیا و آخرت برسیم. داستان زیر نمونه ای ازدعوت پیامبر به سوی همّت والا وارزشمند است.

۱- (۱)) از اشعار منسوب به امیرالمؤمنین علی علیه السلام، بحار الأنوار، ج ۳۴، ص ۴۴۰.

از امـام محمّـد باقر علیه السـلام نقل است که فرمود: رسول خـدا صـلی الله علیه و آله پیش از ظهور اسـلام، در طائف بر مردی وارد شدند و آن مرد با احترام از حضرت پذیرائی کرد.

سال ها بعد، پس از بعثت پیامبر صـلی الله علیه و آله، به آن مرد گفته شد: آیا می دانی آن کسـی که خداوند عزّ و جلّ او را به سوی مردم فرستاده است، کیست؟ گفت: نه، گفتند:

او محمد بن عبداللّه، یتیم ابوطالب و همان کسی است که در فلان روز در طائف میهمان تو شد و تو او را گرامی داشتی.

آن مرد خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و سلام کرد و مسلمان شد. آن گاه عرض کرد: ای رسول خدا، آیا مرا می شناسید؟

حضرت فرمود: تو کیستی؟

عرض کرد: من صاحب همان منزلی هسـتم که شما در زمان جاهلیّت در فلان روز وقتی به طائف آمدید، وارد آن شدید و من با احترام از شما پذیرائی کردم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله به او فرمود: خوش آمدی.

حاجتت را بخواه.

عرض کرد: دویست گوسفند با چوپانان آن ها به من عطا فرمائید.

ص:۶

حضرت دستور داد به او دادند. آن گاه به اصحاب خود فرمود: این مرد همّت آن را نداشت تا از من همان چیزی را بخواهد که پیرزن بنی اسرائیلی از موسی علیه السلام خواست.

اصحاب عرض کردند: مگر پیرزن بنی اسرائیلی از موسی چه خواست؟

فرمود: خداوند عزّ و جلّ به موسی وحی فرمود که پیش از آن که مصر را ترک گویی، استخوان های یوسف را با خود ببر. موسی از قبر یوسف جویا شد. پیرمردی آمد و گفت: اگر کسی جای قبر او را بلد باشد آن کس فلان پیرزن است.

موسی علیه السلام در پی او فرستاد. وقتی پیرزن آمد، موسی به او فرمود: تو جای قبر یوسف را می دانی؟ عرض کرد: آری. موسی فرمود: پس آن را به من نشان بده، هر چه بخواهی به تو می دهم. پیرزن گفت: آن را نشانت نمی دهم، مگر این که هر چه من بگویم همان را به من بدهی. موسی فرمود: بهشت از آنِ تو باشد. پیرزن گفت: نه، من تعیین می کنم.

خداوند به موسی وحی فرمود که نگران نباش، بگذار او تعیین کند. موسی به او فرمود: تعیین با تو.

ص:۷

عرض کرد: می خواهم روز قیامت در بهشت با تو هم درجه باشم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: این مرد همّت آن را نداشت تا از من همان چیزی را بخواهد که آن پیرزن بنی اسرائیلی خواست(۱)!

این داستان به ما آموزش می دهد که بلند همّت باشیم و به امور بلند و بالا همّت بگماریم.

نوشتار پیش رو، به جمع آوری بخشی از آیات و احادیث پیشوایان معصوم علیهم السلام پرداخته که در آن، مردم به کار، تلاش و همّت والا و مفید تشویق، و از اموری نظیر بیکاری، کسل بودن، بی همّتی و غیره بر حذر شده اند.

مطالب این کتاب در دو بخش آمده:

بخش اول: همّت در کلام معصومین علیهم السلام.

بخش دوّم: کار و تلاش در آیات قرآن و سیرهٔ عملی و گفتار امامان معصوم علیهم السلام و در هر بخش آیات و احادیثی مرتبط با آن موضوع گردآوری شده است.

امید آن که بتوانیم با کار و همّت مضاعف خود، ضمن دستیابی به آرمان بلند انقلاب اسلامی یعنی

۱- ((۱)) - کافی، ج ۸، ص ۱۵۵.

اتکاء به قـدرت مردم با توکل بر خـدا، و نیز عـدم وابسـتگی به کشورهای دیگر، زمینه ساز ظهور نجات دهندهٔ همهٔ انسان های آزاده، یعنی حضرت مهدی عجّل اللّه تعالی فرجه الشریف باشیم.

در پایان از محققین مؤسـسه و همـهٔ همکارانی که در تهیهٔ این مجموعه ما را یاری رساندند خصوصاً کمیته حمایت ونظارت بر فعـالیت مراکز فرهنگی وزرات فرهنـگ و ارشـاد اسـلامی تشـکر و تقـدیر می شود و از خداونـد متعال خواهان قبولی این عمل هستیم. والسلام

قم – مؤسسه امام هادی علیه السلام

زمستان ۱۳۸۹

ص:۹

بخش اوّل همّت در کلام معصومین علیهم السلام

اشاره

واژهٔ همّت در لغت در معانی گوناگونی چون: اراده، آرزو، خواهش، عزم، شجاعت و دلیری، زور، قوّت، طاقت، فال نیک، وسعت نظر، بلندنظری و بلندطبعی و...(۱) به کار رفته است؛ در عرف و کلام روزمرّه مردمی عبارت است از تصمیم گرفتنی که به انجام کاری منتهی می گردد.

در بخش نخست به یاری خداوند، قصد داریم تا معنای این واژه و حقیقت آن را از دیدگاه برخی از آیات و احادیث ائمهٔ اطهار علیهم السلام بررسی نمائیم تا ببینیم که خداوند و این بزرگواران، همّت انسانها را به کدام سمت و سو، سوق می دهند و مواردی از همّتهای خوب و مورد نظر را که به شیعیان خود آموخته اند بیان

ص:۱۱

۱- (۱)) - لغت نامه دهخدا، ج ۱۴، ص ۲۰۸۰۵.

کنیم و همچنین روشن کنیم که در چه مواردی انسان را از بکارگیری همّت برحذر می دارند.

آنچه روشن است این است که همّت چیزی نیست که دارای وجود مادی و شکل خاص و یا قابل رؤیت باشد، بلکه یک امر درونی و باطنی است که تنها می توان از راه نتیجهٔ بیرونی وجودش را اثبات نمود.

به عنوان مثال اگر انسان در فلان کار همّت کند سرانجام آن، با بی همّتی درکار قابل قیاس نیست و متفاوت است.

اکنون به توضیح بشیتر پیرامون همّت در قالب ۸ فصل می پردازیم:

فصل اول: نشانه های همّت نیکو و نمونه هایی از آن

فصل دوم: اهمیت و تشویق به همّت خوب

فصل سوم: نتیجه و ثمرات بلند همّتی

فصل چهارم: پیامدهای همّت یا مواردی که انسان در مسیر به کارگیری همّت، با آن آزموده می شود

فصل پنجم: همّت های ناپسند و پیامدهای آن

فصل ششم: به چه کاری همّت گماریم؟

فصل هفتم: تا چه اندازه همّت کنیم؟

فصل هشتم: گوناگون

ص:۱۲

فصل اول: نشانه های همّت نیکو و نمونه هایی از آن

اشاره

در طول تاریخ، انسان های بزرگ و درست کردار، دارای خصوصیّت هایی بوده اند که دیگر افراد، آنان را الگوی خویش قرار داده و در راه و رسم زندگی از سیرهٔ ایشان کمک می گرفتند.

براستی اشخاص نمونه چه کردند تا به جایگاهی رسیدند که دیگران آن ها را الگوی خویش قرار دادند؟

در جواب این سؤال کتابها می توان نوشت و ساعتها سخنرانی نمود اما در یک کلمه چنین می توان گفت که:

در حیات بشری نکاتِ مثبتِ ظریفی وجود دارد که بسیاری از افراد بدان توجه نداشته و از آن غافلند، اما عدّه ای با رعایت آن در زندگی روزمرهٔ خویش گاهی خیلی ساده و بدون مشقّت زیاد به جایگاهی نزد خداوند و در جامعه می رسند که به عنوان الگو نزد دیگران مطرح می گردد و باید بر آن غبطه خورد.

یکی از آن نکات، داشتن همّت بلند و نیکو است چنانکه حضرت امیر علیه السلام فرمود: انسان را چیزی

ص:۱۳

به مانند همّت او بلند نگردانید(۱) اکنون باید بدانیم همّتی که حضرت فرموده چه ویژگی هایی دارد تا بتوانیم خود را به انجام و رعایت آن ملزم نمائیم.

به عنوان مثال، مولای متّقیان علی علیه السلام در حدیثی می فرمایند:

الکَفُّ عَمّا فی أَیدِی الناسِ عِفَّةٌ وَکِبَرُ هِمَّهٍ(۲).

صرف نظر نمودن از آن چه در دست مردم است، (نشان) عفّت نفس و بزرگی همّت است.

چه زیباست اینکه انسان همّت والای خویش را با عفّت نفس (یعنی عدم چشم داشت به اموال دیگران) به مرحلۀ اثبات برساند.

بالاتر از این، حضرت فرمود: هرکس معرفتش درست (و کامل) باشد، جان و همّت او از این جهان فانی روی برتابد.(۳) شاید بتوان در توضیح این بیان گرانسنگ چنین گفت که: انسان با تکامل یافتن معرفتش به خود و خدایش به درجه ای از مقامات عالیه می رسد که همۀ

۱- (۱)) ما رفع امرأً کهمّته... «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۹».

۲- (۲)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰

۳- (۳)) من صحّت معرفته انصرفت عن العالم الفانی نفسُه وهمّته. «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲».

همّ و غم خویش را برای آخرت خود گذاشته و برای آن تلاش می نماید، البته این بدان معنا نیست که این فرد از زندگی روزمرهٔ خویش دست کشیده و فقط نماز بخواند و روزه بگیرد و...، بلکه چنین انسانی حتّی امورات دنیایی خود وخدمت به خلق ونسلهای آینده را گامی برای نزدیک تر شدن به معبود خویش می داند.

در جای دیگر امیر المؤمنین علیه السلام ۵ امر را از نشانه های همّت بلند و والا معرّفی می نمایند:

رفتار نیک(۱) ، قناعت(۲) ، احسان(۳) ، کَرَم و بخشش(۴) ، شرافت(۵) ؛ فرض می کنیم با این

ص:۱۵

۱- (۱)) الفعل الجمیل ینبئ عن علوّ الهمّه.رفتار نیک از بلندی همّت خبر می دهد. «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰».

۲- (۲)) - من شرف الهمّه لزوم القناعه.پایبندی به قناعت، از والایی همّت است. «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰».

۳- (۳)) - من شرف الهمّه بذل الإحسان. کار نیکو، از والایی همّت است. «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰».

۴- (۴)) الکرم نتیجه علوّ الهمّه.کَرَم داشتن، زائیدهٔ بلندی همّت است. «عیون الحکم و المواعظ، ص ۲۸».

۵- (۵)) - الشرف بالهمم العالیه. شرافت به همّت های والاست. «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶».

نشانه هایی که معرّفی شد ما به همّتی والا و قابل ستایش دست پیدا کردیم، حال سؤال اینست که در کجا آن را بکار گیریم؟

اکنون چند نمونه از همّت های نیکو را معرفی می کنیم.

امام پرهیزکاران علی علیه السلام ما را در این امر نیز چنین راهنمایی می کنند که بهترین، عالیترین و والاترین همّت ها، همّتی است که در کارهای ذیل به کار گرفته شود:

وفای به عهد

۱ -أَحسَنُ الهِمَمِ إنجازُ الوَعدِ(۱).

بهترین همّت ها، وفا کردن به وعده است.

کرامت و گذشت

۲ -أَبعَدُ الهِمَمِ أَقرَبُها مِنَ الکَرَمِ(۲).

عالی ترین همّت ها، نزدیک ترین آنها به کَرَم است.

رعایت حق و پیمان

۳ -أَشرَفُ الهِمَمِ رِعایَهُ الذِّمام(۳)...

والاترین همّت ها، پایبندی به پیمان هااست.

ص:۱۶

۱- ((۱)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۱۴.

۲- ((۲)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۱۸.

۳- ((۳)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۲۴.

انس با دانش

۴ -الأُنسُ بِالعِلْمِ مِنْ نُبْلِ الهِمَّهِ(۱).

انس با دانش از گرانمایگی همّت است.

مطالب این فصل را با دعای زیبایی از حضرت سیّد الساجدین علیه السلام خاتمه می بخشیم که فرمود:

هَبْ لِی جِسْماً روحانیّاً، وَقَلباً سَماویّاً، وَهِمَّهً مُتَّصِلَهً بِکَ، وَیَقِیناً صادِقاً فی حُبِّکَ(۲).

(خدایا)، مرا پیکری روحانی، دلی آسمانی، همّتی پیوسته به تو و یقینی صادق در محبّت به تو عنایت فرما.

ص:۱۷

۱- ((۱)) - شرح نهج البلاغه، ابن أبی الحدید، ج ۲۰، ص ۳۲۰..

۲- ((۲)) - صحیفهٔ سجّادیهٔ جامعه، ص ۴۹۲ دعای ۱۹۹ و میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

فصل دوم: اهمیت و تشویق به همّت خوب

ارزش انسان

۵ -أميرالمؤمنين على عليه السلام: المَرءُ بِهِمَّتِهِ(۱)...

(ارزش) انسان به همّت اوست.

بزرگی ارزش انسان

۶ -امام على عليه السلام: مَنْ شَرُفَتْ هِمَّتُهُ عَظُمَتْ قيمَتُهُ(۲).

هركه همّتش والا باشد، ارزشش عظيم شود.

۷ -امام على عليه السلام: قَدْرُ الرَّجُلِ عَلىٰ قَدرِ هِمَّتِهِ(۳).

ارزش مرد، به اندازهٔ همّت اوست.

شجاعت

۸ -امام على عليه السلام: شَجاعَةُ الرَّجُلِ عَلىٰ قَدرِ هِمَّتِهِ(۴).

شجاعت مرد، به اندازهٔ همّت اوست.

۱- ((۱)) - عيون الحكم والمواعظ، ص ۶۸..
۲- ((۲)) - ميزان الحكمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..
۳- ((۳)) - نهج البلاغه، شرح محمد عبده، ج ۴، ص ۱۳..
۴- ((۴)) - ميزان الحكمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

شرافت

۹ -امام علی علیه السلام: الشَّرَفُ بِالهِمَمِ العالِیَهِ لا بِالرِّمَمِ البالِیَهِ(۱).

شرافت به همّت های والاست، نه به استخوان های پوسیده.

تفاخر

۱۰ -امام علی علیه السلام: یَنبَغی أنْ یَکونَ التَّفاخُرُ بِعُلَی الهِمَمِ(۲).

سزاوار است که به همّت های بلند مباهات شود.

نردبان ترقی و سقوط

۱۱ -امیرمؤمنان علیه السلام: ما رَفَعَ امرَءاً کَهِمَّتِهِ، وَلا وَضَعَهُ کَشَهوَتِهِ(۳).

انسان را چیزی به مانند همّت او بلند نگردانید و او را چیزی چون شهوتش پست نکرد.

آرزوهای بلند

۱۲ -مولا علی علیه السلام: الأمانی هِمَّهُ الرِّجالِ(۴).

آرزوها، همّت مردان است.

۱- ((۱)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶..

۲- ((۲)) - میزان الحکمه، ج ۹، ص ۴۵۵۶..

۳- ((۳)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۴- ((۴)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

چگونه به اوج همّت برسیم ؟

۱۳ -مولای متّقیان علی علیه السلام: مَنْ أَسهَرَ عَینَ فِکرَتِهِ بَلَغَ کُنهَ هِمَّتِهِ(۱).

هرکس چشم اندیشهٔ خود را بیدار نگه دارد، به اوج همّت و خواست خود برسد.

مقایسه صاحبان همّت

۱۴ -امام علی علیه السلام: ما المَغرورُ الَّذی ظَفَرَ مِنَ الدُّنیا بِأَدنیٰ شَهوَتِهِ کالآخَرِ الَّذی ظَفَرَ مِنَ الآخِرَهِ بِأعلیٰ هِمَّتِهِ(۲).

آن فریب خورده ای که از دنیا به ناچیزترین خواستهٔ نفس خویش رسیده همچون کسی نیست که از آخرت به بالاترین همّت خود دست یافت.

دعا برای بدست آوردن همّت والا

۱۵ -امام سجاد علیه السلام: اللّهُمَّ... أَسأَلُکَ مِنَ الشَّهادَهِ أقسَطَها... وَمِنَ النِّعمَهِ أوفاها، وَمِنَ الهِمَمِ أعلاها، وَمِنَ القِسَمِ أَسناها(۳)...

خداوندا، از تو می خواهم از گواهی دادن، عادلترین

۱- (۱)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۲- (۲)) - عیون الحکم و المواعظ، ص ۴۸۴-۴۸۳..

۳- (۳)) صحیفهٔ سجّادیهٔ جامعه، ص ۴۹۰-۴۸۹ دعای ۱۹۹ و میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

آن را... و از نعمت، بیشترین و از همّت ها، والاترین واز قسمت ها، بالاترین آن را.

دوری از دون همّتی

۱۶ -امام علی علیه السلام: نَعوذُ بِاللّهِ مِنَ المَطامِعِ الدَّنِیَّهِ، وَالهِمَمِ الغَیرِ المَرضِیَّهِ(۱).

به خدا پناه می بریم از مطامع پست و همّت ها و خواسته های ناپسند.

توکّل بر خدا

۱۷ -امام علی علیه السلام: مَنْ تَوَکَّلَ لَمْ یَهتَمَّ(۲).

هر کس (به خدا) توکّل کند، اندوهگین نشود.

خداوند

۱۸ -امام کاظم علیه السلام:... أسأَلُکَ الغِنیٰ عَنِ النّاسِ أجمَعِینَ، یا أرحَمَ الرّاحِمِینَ، وَیا مُنتَهیٰ هِمَّهِ الرّاغِبینَ(۳).

از تو بی نیازی از همه مردم را مسألت می کنم ای رحم کننده ترین رحم کنندگان و ای نهایت همّت کسانی که به تو رغبت دارند.

۱- ((۱)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..
۲- ((۲)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۲۳۳..
۳- ((۳)) - بحار الأنوار، ج ۹۰، ص ۱۸۹..

۱۹ -امام صادق علیه السلام: إذا هَمَمْتَ بِشَیءٍ مِنَ الخَیرِ فَلا تُؤَخِّرْهُ، فَإنَّ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ رُبَّما أطلَعَ عَلَی العَبدِ وَهُوَ عَلیٰ شَیْءٍ مِنَ الطّاعَهِ، فَیَقُولُ: وَعِزَّتی وَجَلالی لا أُعَذِّبُکَ بَعدَها أبَداً(۱)...

هر گاه آهنگ کار خیری را کردی آن را به تأخیر میفکن، زیرا بسا خداوند سبحان بر بنده خود توجّه می کند در حالی که او به طاعتی مشغول است، پس می فرماید: به عزّت و جلالم سوگند پس از این هرگز تو را کیفر نخواهم داد.

همّت به سوی خدا خواهی

۲۰ -امام سجاد علیه السلام در دعایشان فرمود: وَاجْعَلْنا مِنَ الَّذینَ أَسْرَعَتْ أرواحُهُمْ فی العُلیٰ، وَخَطَتْ هِمَمُهُم فی عِزِّ الوَریٰ، فَلَمْ تَزَلْ قُلُوبُهُمْ والِهَهً طائِرَهً حَتّیٰ أناخُوا فی رِیاضِ النَّعیمِ(۲)...

(خدایا) ما را از کسانی قرار ده که جان هایشان به بلندای (قرب تو) شتاب گرفت و همّت های آنان

۱- (۱)) - کافی، ج ۲، ص ۱۴۳..

۲- (۲)) میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶..

در عزّت روزگـار گـام می نهنـد [و از این رو] دل هایشـان همواره سرگشـته و در پرواز بود تـا این که سـرانجام درباغ های پر نعمت بهشت فرود آمدند.

ص:۲۴

فصل سوم: نتیجه و ثمرات بلند همّتی

بردباری و وقار

۲۱ -مولا علی علیه السلام: الحِلمُ وَالأَناهُ تَوأَمانِ یُنتِجُهُما عُلُوُّ الهِمَّهِ(۱).

بردباری و وقار همیشه در کنار هم هستند و از بلند همّتی زاده می شوند.

طمع نداشتن

۲۲ -امام محمّد باقر علیه السلام: استَجْلِبْ عِزَّ الیَأْسِ بِبُعدِ الهِمَّهِ(۲).

عزّتِ طمع نداشتن را با بلندی همّت به دست آر.

عزّت و سربلندی

۲۳ -امام علی علیه السلام: ذو الهِمَّهِ وَإنْ حَطَّ نَفسَهُ یَأبیٰ إلّاعُلُوّاً، کالشُّعلَهِ مِنَ النّارِ یُخفِیها

ص:۲۵

۱- ((۱)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

۲- ((۲)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

صاحِبُها، وَتأبیٰ إلّاارْتِفاعاً(۱).

صاحب همّت هر چند خود را پائین آوَرَد امّا بر آید، همچون شعله آتش که صاحبش آن را پنهان می کند امّا سر می کشد.

اندوه

۲۴ –امام علی علیه السلام: عَلیٰ قَدرِ الهِمَمِ تَکُونُ الهُمُومُ(۲).

اندوه ها به اندازهٔ همّت هاست.

شجاعت

۲۵ –امام علی علیه السلام: شَجاعَهُ الرَّجُلِ عَلیٰ قَدرِ هِمَّتِهِ(۳).

شجاعت مرد، به اندازهٔ همّت اوست.

همّت مؤمن کار و تلاش

۲۶ –مولای متّقیان امام علی علیه السلام: المُؤمِنُ، الدُّنیا مِضمارُهُ، وَالعَمَلُ هِمَّتُهُ، وَالمَوتُ تُحفَتُهُ، وَالجَنَّهُ سُبقَتُهُ .

ص:۲۶

۱- ((۱)) – شرح نهج البلاغه، ابن أبی الحدید، ج ۲۰، ص ۲۸۹..

۲- ((۲)) – میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

۳- ((۳))

الکافِرُ، الدُّنیا جَنَّتُهُ، وَالعاجِلَهُ هِمَّتُهُ، وَالمَوتُ شَقاوَتُهُ، وَالنّارُ غایَتُهُ(۱).

دنیا، میـدان تمرین و مسابقـهٔ مؤمن است، کار و تلاش همّ اوست، مرگ ارمغانی برای او و بهشت به منزلهٔ جایزه ای است برای او. اما برای کافر: دنیا بهشت است، لذّت هایِ گذرا همّت او، مرگ مایهٔ بدبختی و آتش دوزخ فرجام او.

رو آوری به جوانمردان

۲۷ –امام امیرالمؤمنین علیه السـلام: أحسِنْ رِعایَهَ الحُرُماتِ وَأَقبِلْ عَلیٰ أهلِ المُرُوّاتِ، فَإنَّ رِعایَهَ الحُرُماتِ تَدُلُّ عَلیٰ کَرَمِ الشِّیمَهِ، وَالإقبالُ عَلیٰ ذَوِی المُرُوّاتِ یُعَرِّفُ عَنْ شَرَفِ الهِمَّهِ(۲).

حرمت هـا را نیکو پـاس بـدار و به جوانمردان روی آور زیرا نگـاه داری حریم هـا دلالـت بر کرامت تو دارد و روی آوردن به جوانمردان از شرافت همّت تو خبر می دهد.

۱– ((۱)) – میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۲– ((۲)) – عیون الحکم والمواعظ، ص ۸۱..

۲۸ -امیرالمؤمنین علیه السلام: الأناهُ تَجلُو الهِمَّهَ(۱).

وقار و حوصله در کار همّت را آشکار می سازد.

کم شدن اهتمام دنیائی

۲۹ -امام علی علیه السلام: مَنْ صَوَّرَ المَوتَ بَینَ عَینَیهِ خَفَّ الاهتِمامُ بِأمرِ الدُّنیا عَلَیهِ(۲).

هرکس مرگ را در مقابل چشمانش قرار دهد، اندوه امور دنیویش ناچیز می شود.

۱- (۱)) - نظم درر السمطین، ص ۱۶۰..

۲- (۲)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۴۶۰..

فصل چهارم: پیامدهای همّت

اشاره

یاموارِدی که انسان در مسیر بکارگیری همّت، با آن آزموده می شود

انسان در مسیرهایی که گام بر می دارد اعم از پسند و ناپسند، همواره مورد امتحان و آزمایش قرار می گیرد.

مثالِ تحمّل سختی ها و مشقّت های دنیایی برای رسیدن به بهشت برین برای مؤمنان، مثالی است که تا کنون همه شنیده اند.

این مثال و گونه های دیگر این مثال، کاملاً طبیعی بوده و در روزمرهٔ بشری محسوس است.

به عنوان نمونه، دانش آموزی که می خواهد پایان سال تحصیلی خوبی را برای خود رقم بزند، طبیعی است که باید زحمات و ناملایمات یک سال تحصیلی را با جان و دل بخرد، در سرما و گرما در کلاس درس شرکت نماید، تکالیف درسی خود را انجام دهد، از استراحت بیش از اندازه پرهیز نماید، از شرکت در میهمانی های متعدّد و مجالسی که به درس و بحث وی

آسیب می رساند پرهیز نماید و خلاصه لازم است، بایدها و نبایدهایی را رعایت کند تا به نتیجهٔ مطلوب دست یابد.

در موضوع همّت نیز بایـد گفت، درست است که امامان معصوم علیهم السـلام ما را به همّت در امور زندگی دنیایی و آخرتی خودمان سـفارش نموده انـد اما نبایـد توقع داشت که این مهم بدون هیچ زحمت و پیامدی حاصل و انسان مورد هیچ آزمون و امتحانی قرار نگیرد.

نمونه های ذیل گویای این مطلب خواهند بود:

تنگ حالی

۳۰ -امیرمؤمنان علی علیه السلام: أَضیَقُ النّاسِ حالاً مَنْ کَثُرَتْ شَهوَتُهُ، وَکَبُرَتْ هِمَّتُهُ، وَزادَتْ مَؤُونَتُهُ، وَقَلَّتْ مَعُونَتُهُ(۱).

حـال کسـی بیش از همه گرفته و در فشـار و تنگنـایی است که خواهش های نفسانی اش فراوان و همّتش بزرگ و خرجی اش زیاد و کمک [خرجی] او اندک باشد.

۱- (۱)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶..

رنج روحی

۳۱ -حضرت امام علی علیه السلام: أَتعَبُ النّاسِ قَلْباً مَنْ عَلَتْ هِمَّتُهُ، وَكَثُرَتْ مُرُوءَتُهُ، وَقَلَّتْ مَقدُرَتُهُ(۱).

دل (وجان) آن کس بیشتر از همه در رنج است که همّتش بلند، مردانگی اش بسیار و توانائی اش اندک باشد.

اندوه

۳۲ -امام امیرالمؤمنین علیه السلام: هُمُومُ الرَّجُلِ عَلیٰ قَدرِ هِمَّتِهِ(۲).

اندوه های مرد، به اندازۀ همّت اوست.

۳۳ -مولای متّقیان علی علیه السلام: بِقَدرِ الهِمَمِ تَکونُ الهُمُومُ(۳).

اندوه ها، به اندازۀ همّت ها و خواسته هاست.

از این روایات به خوبی استفاده می شود که کارهای بزرگ و مقصدهای عالی با مشکلاتی همراه است و کسی که با همّت بلند خود می خواهد به آن مقاصد

۱- ((۱)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶..

۲- ((۲)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

۳- ((۳)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۸۵..

عالی برسد از اوّل باید متوجه آن مشکلات و همّ و غم ها باشد، ولی باید امیدوار باشد که چون به هدف و مطلوب رسد سربلندی از آن اوست.

همّت نردبان عظمت

۳۴ -امام علی علیه السلام: مَنْ رَقِیَ دَرَجاتِ الهِمَمِ عَظَّمَتْهُ الأُمَمُ(۱).

هرکه بر نردبان همّت ها بالا رود، ملّت ها او را بزرگ دارند.

یا اینکه در جای دیگر فرمودند:

همت والا مقصد عالی

۳۵ -مَنْ کَبُرَتْ هِمَّتُهُ عَزّ مَرامُهُ(۲).

هرکه همّتش بزرگ باشد، مقصدش عالی است.

۳۶ -حضرت علی علیه السلام: عَلیٰ قَدرِ الهِمَّهِ تَکُونُ الحَمِیَّهُ(۳).

ننگ و عار (داشتن از زشتی ها) به اندازهٔ همّت است.

۱- ((۱)) - عیون الحکم و المواعظ، ص ۴۵۰..
۲- ((۲)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..
۳- ((۳)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

براستی اگر انسانی فاقد چنین اعتقادات دل نشین و معقولی باشد چه باید کند؟ کسی اگر کمر همّت را برای انجام کاری بسته و مردانه خود را وسط میدان می بیند می بایست که با ناملایمات درون میدانی مبارزه نماید و در راه کسب نتیجهٔ مطلوب، همهٔ سختی ها را به جان بخرد. چه زیباست که این تحمل سختی ها با در نظر گرفتن یاد خداوند که آرامش دهندهٔ قلوب است عجین باشد زیرا امام عارفان و

سیّد ساجدان علیه السلام در مناجات خویش با معبود چنین می فرمایند:

۳۷ -یا مَنْ آنَسَ العارِفِینَ بِطُولِ مُناجاتِهِ، وَأَلبَسَ الخائِفِینَ ثَوبَ مُوالاتِهِ. مَتیٰ فَرِحَ مَنْ قَصَدَتْ سِواکَ هِمَّتُهُ؟(۱)

ای آن که انس بخشید عارفان را با مناجات طولانیش و پوشاند به بیمناکان جامه ارادتش را، چه وقت شاد شد آنکه همّتش غیر از تو را قصد نمود!

باید در همهٔ کارهای فردی و اجتماعی با همّت های بلند خدا را در نظر بگیریم و قصد و نیت ما خدا و خدمت به خلق خدا برای رضای خدا باشد، اینجاست که همهٔ مشکلات را براحتی برای رضای خدا

۱- (۱)) - صحیفهٔ سجّادیّهٔ، جامعه، ص ۴۹۳ دعای ۱۹۹..

می توان تحمل کرد و با اراده ی قوی به سوی هدف های بلند پیش رفت.

انجام وظیفه، روزی با خدا

۳۸ -حَفْصُ بنُ غیاثِ النَّخعیِّ، عَنْ أَبِی عَبدِ اللّهِ علیه السلام قال: مَنِ اهْتَمَّ لِرِزْقِهِ کُتِبَ عَلَیْهِ خطیئَةٌ، إنَّ دانیالَ علیه السلام کَانَ فِی زَمَنِ مَلکٍ جَبّارٍ فَأَخَذَهُ وَطَرَحَهُ فِی الْجُبِّ وَطَرَحَ مَعَهُ السِّباعِ لِتَأْکُلَهُ، فَلَمْ تدنُ إِلَیْهِ، فَأَوْحی اللّهُ تعالی جَلَّتْ عَظَمَتُهُ إِلیٰ نَبیٍّ مِنْ أَنْبیائِه (صلوات اللّه علیهم): أَنْ ائتِ دانْیال بطَعام، قالَ: یَا رَبِّ وأَیْنَ دانیال؟ قالَ: تَخْرُجُ مِنَ الْقَرْیَهِ فَیستَقْبِلُکَ ضَبعٌ فَیدُلُّکَ عَلَیهِ، فَخَرَجَ فَانْتَهیٰ بِهِ الضّبعُ إِلیٰ ذَلِکَ الجُبّ، فَإِذا بِدانیال علیه السلام، فِیهِ، فَأَدْلیٰ لَهُ الطّعامَ، فَقَالَ دانیالُ:

الحَمْدللّهِ الَّذِی لَایَنْسیٰ مَنْ ذَکَرَهُ، وَالْحَمْدُللّهِ الَّذی لَا یَخِیبُ مَنْ دَعَاهُ وَالحَمْدُ للّهِ الَّذِی یَجْزِی بِالْاِحسانِ إحْسَاناً وَبِالصَّبْرِ نَجَاةً.

ثُمَّ قَالَ أبُو عَبدِ اللّهِ صلوات اللّه علیه: أبی اللّهُ أَنْ یَجْعَلَ أَرْزَاقَ المُؤْمِنینَ إِلَّا مِنْ حَیثُ لَا یَحْتَسِبُونَ (۱)...

ص:۳۴

۱- (۱)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۲-۴۳..

هر کس برای روزی خود انـدوهگین گردد بر او خطایی نوشـته شود (زیرا رزق دست خداست). چرا که دانیال علیه السـلام در زمان پادشاه ستمگری بود که او را دستگیر کرد و در چاه افکند و حیوانات درنده را با او در چاه فرستاد تا حضرت را بخورند، حیوانات به حضـرت نزدیک نشدنـد، آن گاه خداونـد تعالی که عظمتش بزرگ است، به پیامبری از انبیای خود وحی کرد که طعام نزد دانیال ببرد، آن پیامبر عرضه داشت: پروردگارا! دانیال کجاست؟ فرمود: از شهر خارج شو، پس کفتاری به استقبال تو خواهـد آمـد، و تو را به سوی دانیال راهنمایی خواهد کرد، پیامبر خارج شد، و کفتاری ایشان را به همان چاه رسانید، هنگامی که دید دانیال در چاه است، طعام را به سوی ایشان فرسـتاد! پس دانیال گفت: ستایش خدایی را که هر کس او را یاد کند وی را فراموش نمی کند وسـتایش خدایی را که هر که او را بخواند ناکام نمی گذاردو سـتایش خدایی را که نیکویی را با نیکی و صبر و شکیبایی را با نجات بخشیدن پاسخ می دهد.

آن گاه امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند حیا می کند از این که روزیِ مؤمنان را از جایی رساند غیر از ناحیه ای که خود گمان آن را ندارند.

فصل پنجم: همّت های ناپسند و پیامدهای آن

اشاره

در این فصل به اختصار به بررسی و معرفی همّت هایی که در کلام صاحبان خرد و اندیشه ناپسند شمرده شده می پردازیم:

الف: نشانهٔ همّت های ناپسند و زیان بار

ب: آثار و پیامدهای همّت باطل و پست

امیدوارم خوانندهٔ محترم به این نکته توجه داشته باشند که اگر حضرات معصومین علیهم السلام فرموده باشند، همّت برای دنیا چنین آثار مخرّبی دارد، این گونه مذمّت از دنیا برای نفی دنیاگرائی است، که انسان تمام نیروی خود و فکر خود و هدف خود را در دنیا قرار دهد بگونه ای که توجه به خدا و آخرت نداشته باشد، این بدان معنا نیست که هیچ شخصی نباید برای دنیای خویش تلاش نماید. حتّی خود اهل بیت علیهم السلام مردم را از رهبانیت و ترک رسیدگی به امور معیشت و ترک جامعه و امور خانوادگی بر حذر می داشتند و همواره مردم را سفارش به امر معیشت و توسعه در امور خانوادگی

ص:۳۷

و زندگی می نمودند، لکن با توجه به مبدأ و معاد، نه دنیا گرائی محض.

الف: نشانهٔ همّت های ناپسند و زیان بار

همّت برای خوراک

۳۹ -پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: مَنْ کانَتْ هِمَّتُهُ أَکلَهُ کانَتْ قِیمَتُهُ ما أَکَلَهُ(۱).

هرکه تمام همّتش خوراکش باشد، ارزشش به اندازهٔ همان چیزی است که می خورد.

همّت برای شکم

۴۰ -امام علی علیه السلام: مَن کانَ هِمَّتُهُ ما یَدخُلُ جَوفَهُ کانَتْ قیمَتُهُ ما یَخرُجُ مِنهُ(۲).

هرکه همّ و غمّش چیزی باشد که وارد شمکش می شود، ارزش او به اندازهٔ همان چیزی است که از شکمش خارج می شود.

پرخوری گوش همّت را کر می کند

۴۱ -پیامر اعظم صلی الله علیه و آله: إیّاکُمْ وَفُضولَ المَطعَمِ، فَإنَّهُ

۱- (۱)) - بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۱۹۹..

۲- (۲)) - شرح نهج البلاغه، ابن أبی الحدید، ج ۲۰، ص ۳۱۹..

يَسُمُّ القَلبَ بِالفَضلَهِ، وَيُبطِئُ بِالجَوارِحِ عَنِ الطّاعَهِ، وَيَصَمُّ الهِمَمَ عَنْ سَماعِ المَوعِظَهِ(۱)...

از پرخوری بپرهیزید که آن، دل را مسموم می کند، اعضای بدن را در اطاعت خدا تنبل می سازد و گوش صاحبان همّت را از شنیدن پند و اندرز، کَر می کند.

همّت منافق

۴۲ -رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: المُنافقُ هِمَّتُهُ فی الطَّعامِ وَالشَّرابِ کَالبَهیمهِ(۲).

منافق همّتش در خوراک و نوشیدن همانند حیوانات مصروف می گردد.

حسرت بر داشته های دیگران

۴۳ -حضرت علی علیه السلام: مِن صِغَرِ الهِمَّهِ حَسَدُ الصَّدیقِ عَلَی النِّعمَهِ(۳).

رشک بردن بر نعمت دوست، از دون همّتی است.

امور احمقانه

۴۴ -امام علی علیه السلام: رَغبَهُ العاقِلِ فی الحِکمَهِ، وَهِمَّهُ

۱- (۱)) - بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۱۹۹..
۲- (۲)) - طبقات الشّافعیه الکبری، ج ۶، ص ۳۳۳..
۳- (۳)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

الجاهِلِ فی الحَماقَهِ(۱).

رغبت خردمند به حکمت است و همّت نادان، اندرکار حماقت.

امور بی ارتباط با انسان

۴۵ -امام علی علیه السلام: کَفی بِالمَرءِ غَفلَهً أن یَصرِفَ هِمَّتَهُ فیما لا یَعنِیهِ(۲).

جهت غفلت مرد، همین کافی است که همّت خود را در امور بی فایده بکار گیرد.

از بین رفتن فضیلت ها

۴۶ -امیرمؤمنان علیه السلام: مَنْ صَغُرَتْ هِمَّتُهُ بَطُلَتْ فَضِیلَتُهُ(۳).

هرکس همّتش حقیر باشد، فضیلتش از بین برود.

نداشتن مردانگی

۴۷ -امام علی علیه السلام فرمود: لا مُرُوَّهَ لِمَنْ لا هِمَّهَ لَهُ(۴).

کسی که همّت ندارد، (انسانیّت و) مردانگی ندارد.

۱- ((۱)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۲- ((۲)) - میزان الحکمه ج ۹، ص ۴۳۷۲..

۳- ((۳)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۴- ((۴)) میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۴۸ -امام على عليه السلام: لا هِمَّهَ لِمَهِينٍ(۱).

انسان حقير، همّت ندارد.

ب: آثار و پيامدهای همّت باطل و پست

دوری از خدا

۴۹ -امير مؤمنان عليه السلام: أَبعَدُ ما يَكُونُ العَبدُ مِنَ اللّهِ إذا كانَتْ هِمَّتُهُ بَطنَهُ وَفَرْجَهُ(۲).

دورترين حالت بنده از خدا آن گاه است كه اهتمامش شكم و شرمگاهش باشد.

همّ و غم دنيايى

۵۰ -امام على عليه السلام: مَن كانَتِ الدُّنيا هِمَّتَهُ اشْتَدَّتْ حَسرَتُهُ عِندَ فِراقِها(۳).

ص:۴۱

۱- ((۱)) .

۲- ((۲)) - تحف العقول، ص ۱۲۰..

۳- ((۳)) - ميزان الحكمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۶. بايد توجه داشت كه مراد امام على عليه السلام از زيان و حسرت براى چنين شخصى، در صورتى است كه انسان همۀ تلاش و همّت خود را براى دنيا گذارده و از آخرت خويش غافل باشد. لذا در صورتى كه انسان دنيا را مقدمۀ آخرت خود قرار دهد (يعنى جنبۀ معنوى و الهى را هر چند در امور كوچك و ناچيز دنيا، رعايت نمايد)، در اين صورت ديگر فرقى ميان همّ و غم دنيايى با همّت و تلاش براى آخرت وجود ندارد.به عنوان مثال شخصى كه با نيت قربه الى اللّه به مردم خدمت نمايد، جاده بسازد، بيمارستان بنا نمايد، مسجدى را تأمين نمايد و...، او در حقيقت براى آخرت خويش تلاش نموده است..

هرکه به دنیا اهتمام ورزد، در هنگام جدا شدن از آن سخت حسرت خواهد خورد.

خُسران

۵۱ -پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: مَن أصبَحَ وَهِمَّتُهُ غَیرُ اللّهِ أصبَحَ مِنَ الخاسِرینَ المُعتَدِینَ(۱).

کسی که صبح کند و همّتش غیر الهی باشد، او از زیانکاران و متجاوزان خواهد گردید.

فقر و نیازمندی

۵۲ -رسول خدا صلی الله علیه و آله:... مَن أصبَحَ وَأمسی وَالدُّنیا أکبَرُ هَمِّهِ، جَعَلَ اللّهُ الفَقرَ بَینَ عَینَیهِ، وَشَتَّتَ عَلَیهِ أَمرَهُ، وَلَمْ یَنَلْ مِنَ الدُّنیا إلّاما قُسِمَ لَهُ(۲).

هر آن کس که در طول شبانه روز، بزرگترین همّتش دنیا باشد، خداوند (مُهر) فقر و ناداری بر جبینش زند و کارش را پریشان سازد و از دنیا به چیزی بیش از قسمت خود نرسد.

گناه

۵۳ -امام علی علیه السلام: المَعصِیَهُ هِمَّهُ الأرجاسِ(۳).

نافرمانی خداوند همّت پلیدان است.

۱- ((۱)) - بحار الأنوار، ج ۷۴، ص ۳۰۷..

۲- ((۲)) - ثواب الأعمال، ص ۱۶۸..

۳- ((۳)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

فسق

۵۴ –امام امیرالمؤمنین علیه السلام: الفِسقُ نَجاسَهٌ فی الهِمَّهِ، وَکَلَبٌ فی الطَّبیعَهِ(۱).

گناه و تبهکاری، (نشان) پلیدی همّت و سگ خو بودن است.

ادا نکردن فرائض

۵۵ –حضرت علی علیه السلام: لَمْ یُفِدْ مَنْ کانَ هِمَّتُهُ الدُّنیا عِوَضاً، وَلَمْ یَقضِ مُفترَضاً(۲).

کسی که اهتمام او (تنها) دنیا باشد، عوضی به دست نیاورد و فریضه ای را ادا نکند.

طولانی شدن اندوه های قیامت

۵۶ –امیرالمؤمنین علیه السلام: مَن کانَتِ الدُّنیا هَمَّهُ طالَ یَومَ القیامَهِ شَقاؤهُ وَغَمُّهُ(۳).

کسی که همّ و غمّش دنیا باشد، در روز قیامت، به اندوه و سختی طولانی روز قیامت گرفتار شود.

۱- ((۱)) – شرح نهج البلاغه، ابن أبی الحدید، ج ۲۰، ص ۲۵۶..
۲- ((۲)) – میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۶..
۳- ((۳)) – میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۶..

نرفتن در پی مقامات عالیه

۵۷ -امام صادق علیه السلام: ثَلاثٌ یَحجُزْنَ المَرءَ عَنْ طَلَبِ المَعالی: قَصْرُ الهِمَّهِ، وَقِلَّهُ الحِیلَهِ، وَضَعفُ الرَّأیِ(۱).

سه چیز انسان را از رفتن در پی مقامات عالیه و اهداف بلند باز می دارد: کوتاهی همّت، چاره اندیش نبودن و سستی اراده.

عدم دستیابی به پیروزی

۵۸ -امام علی علیه السلام: مَنِ اهْتَمَّ بِرِزْقِ غَدٍ لَمْ یُفلِحْ أبَداً(۲).

هر که دغدغه اصلی او، روزی آینده اش باشد، هرگز به پیروزی و رستگاری نمی رسد.

خروج از دایرهٔ مسلمان

۵۹ -نبی مکّرم اسلام صلی الله علیه و آله: مَنْ أَصبَحَ وَهَمُّهُ غَیرُ اللّهِ فَلَیسَ مِنَ اللّهِ مِنْ شَیء، وَمَنْ لَمْ یَهتَمَّ لِلمُسلمینَ فَلَیسَ مِنهُم(۳).

هر کس صبح کند و همّ و غمّش در غیر (خشنودی)

ص:۴۴

۱- ((۱)) - تحف العقول، ص ۳۱۸..

۲- ((۲)) - عیون الحکم و المواعظ، ص ۴۲۵..

۳- ((۳)) - مستدرک الحاکم، ج ۴، ص ۳۲۰..

خدا باشد، پیش خدا ارزشی ندارد و هر کس برای مسلمانان اهتمام نورزد از آنان نیست.

همّت برای امور بی فایده

۶۰ -امام صادق علیه السلام:... إِذا هَمَمْتَ بِسَیِّئَهٍ فَلا تَعْمَلْها فَإنَّه رُبَّما أطْلَعَ اللّهُ عَلَی الْعَبْدِ وَ هُوَ عَلی شَیْءٍ مِنَ المَعْصیتهِ فَیَقُولُ: وَ عِزَّتی وَجَلالِی لاأَغْفِرُ لَکَ بَعْدَها أَبَداً(۱).

هر گاه آهنگ گناه و کار زشتی کردی آن را انجام مده، بسا خداوند بر بنده خود توجه می کند در حالی که او به گناهی مشغول است، پس می فرماید: به عزّت و جلالم سوگند پس از این هرگز تو را نخواهم بخشید.

اظهار تنگ دستی

۶۱ -امام علی علیه السلام: إظهارُ الفاقَهِ مِنْ خُمُولِ الهِمَّهِ(۲).

اظهار نیازمندی و تنگ دستی، از دون (پست) همّتی است.

۱- ((۱)) - کافی، ج ۲، ص ۱۴۳..

۲- ((۲)) - شرح نهج البلاغه، ابن أبی الحدید، ج ۲۰، ص ۳۱۷..

دور بودن از خیر و خوبی

۶۲ -امام علی علیه السلام: ما أَبعَدَ الخَیرَ مِمَّنْ هِمَّتُهُ بَطنُهُ وَفَرْجُهُ(۱).

چه دور است خیر و خوبی از کسی که اهتمامش شکم و شرمگاه اوست.

نفرت پیامبر صلی الله علیه و آله

۶۳-پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: إنِّی لَأَبغَضُ الرَّجُلَ فاغراً فاهُ إلی رَبِّهِ، فَیَقُولُ: ارْزُقْنی، وَیَترُکُ الطَّلَبَ(۲).

من از کسی که دهانش را به سوی پروردگارش باز می کند می گوید: روزیم ده، و طلب روزی را رها می کند، بَدَم می آید.

۱- ((۱)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۴۸۰-۴۷۹..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۸..

فصل ششم: به چه کاری همّت گماریم ؟

اشاره

در فصـل پنجم اشـاره کردیم که اموری وجود دارنـد که همّت برای آنـان نـادرست است و آثـار زیانباری را نیز در پی خواهد داشت.

در این فصل به اختصار به اموری می پردازیم که حضرات معصومین علیهم السلام ما را به رعایت آن توصیه نموده اند.

مباحثی که در این فصل با آن آشنا می شوید بدین قرار است:

الف: همّتهای مطلوب چیست؟

ب: آثار و نتایج پایبندی به همّت های ارزشمند والا چیست؟

الف: همّتهای مطلوب چیست ؟

خدا

۶۴ -امام زین العابدین علیه السلام:... قَدْ ساقَنِی إلَیکَ أَمَلی، وَعَلَیکَ یا واحِدی عَکَفَتْ هِمَّتی، وَفیما عِندَکَ

ص:۴۷

انْبَسَطَتْ رَغبَتِی(۱).

(خداوندا)، آرزویم مرا به سوی تو رانده و همّتم، ای معبود یگانهٔ من، وقف تو شد و رغبتم به آنچه نزد تو است بسیار گردید.

۶۵ -امام سجّاد علیه السلام:... قَدِ انْقَطَعَتْ إلَیکَ هِمَّتی، وَانصَرَفَتْ نَحوَکَ رَغبَتی(۲).

(بارالاها) همّتم به تمامی متوجه تو است و رغبتم رو به سوی تو دارد.

اطاعت خدا

۶۶ -پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: أیُّها النّاسُ، أقبِلُوا عَلیٰ ما کُلِّفتُموهُ مِن إصلاحِ آخِرَتِکُم... وَاصرِفُوا هِمَّتَکُم بِالتَّقَرُّبِ إلیٰ طاعَتِهِ(۳).

ای مردم، به اصلاح امور آخرت خویش که به آن مکلّفید روی آورید... و همّت خود را مصروف نزدیک شدن به طاعت او کنید.

۱- ((۱)) - اقبال الأعمال، ج ۱، ص ۱۶۸..

۲- ((۲)) - صحیفهٔ سجادیهٔ جامعه، ص ۴۵۸، دعای ۱۸۹..

۳- ((۳)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

خشنودی خداوند

۶۷ -امام صادق علیه السلام: إنَّ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ یَقولُ: إنّی لَستُ کُلَّ کَلامِ الحِکمَهِ أتَقَبَّلُ، إنَّما أتَقَبَّلُ هَواهُ وَهَمَّهُ، فَإنْ کانَ هَواهُ فی رِضای جَعَلتُ هَمَّهُ تَقدیساً وَتَسبیحاً(۱).

خداوند می فرماید: من چنان نیستم که هر گفتار حکمت آمیزی را (از هر حکیمی) بپذیرم، همانا من خواسته (دل) و اهتمام او را می پذیرم، پس اگر خواسته (دل) و اهتمامش در خشنودی من باشد، (ثواب) آرزو و همّتش را (ثواب) تقدیس و تسبیح قرار می دهم.

اصلاح نفس

۶۸ -امیرالمؤمنین علی علیه السلام: إن سَمَتْ هِمَّتُکَ لإصلاحِ النّاسِ فَابدَأْ بِنَفسِکَ، فَإنَّ تَعاطِیکَ صَلاحَ غَیرِکَ وَأَنتَ فاسِدٌ أَکبَرُ العَیبِ(۲).

اگر همّت والای اصلاح مردم را در سرداری، از خودت آغاز کن؛ زیرا پرداختن تو، به اصلاح دیگران، در حالی که خود فاسد باشی بزرگترین عیب است.

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۷۹..

۲- ((۲)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۶۹ -امام علی علیه السلام: مَا المَغبوطُ إلّامَنْ کانَتْ هِمَّتُهُ نَفسَهُ لا یُغِبها عَنْ مُحاسَبَتِها وَمُطالَبَتِها وَمُجاهَدَتِها(۱).

مورد غبطه واقع نشود - سعادت مند نباشد - مگر کسی که همّتش (اصلاح) خودش باشد، پیوسته از آن حساب بکشد و مطالبه کند و با آن ستیز نماید.

نماز، روزه و عبادت

۷۰ -رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: إنَّ المؤمِنَ هِمَّتُهُ فی الصَّلاهِ وَالصِّیامِ وَالعِبادَهِ(۲).

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: همّت مؤمن در نماز و روزه و عبادت است.

دور اندیش

۷۱ -امام علی علیه السلام: إنَّما الحازِمُ مَنْ کانَ بِنَفسِهِ کُلُّ شُغلِهِ، وَلِدِینِهِ کُلُّ هِمَّتِهِ، وَلِآخِرَتِهِ کُلُّ جِدِّهِ(۳).

دور اندیش کسی است که همهٔ (توجّه و) سرگرمی اش به نفس خود باشد و همهٔ همّتش برای دینش باشد و همهٔ تلاشش برای آخرتش باشد.

۱- ((۱)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۲- ((۲)) - طبقات الشّافعیه الکبری، ج ۶، ص ۳۳۳..

۳- ((۳)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۷۹..

توجه به سوی خدا

۷۲ -فِيما ناجَى اللّهُ تَعالیٰ بِهِ مُوسى عليه السلام: كَيفَ لا يَكُونُ هَمُّكَ فِيما عِندی وَإلَىَّ تَرجِعُ لا مَحالَةَ!(۱)

از جمله سخنان نجواآمیز خداوند با موسی علیه السلام این بود: چگونه همّت تو متوجه آن چه نزد من است نباشد، در حالی که لاجرم به سوی من بر می گردی!

نجات از بلا و عذاب

۷۳ -امام علی علیه السلام: اجعَلْ كُلَّ هَمِّكَ وَسَعيِكَ لِلخَلاصِ مِنْ مَحَلِّ الشَّقاءِ وَالعِقابِ، وَالنَّجاهِ مِنْ مَقامِ البَلاءِ وَالعَذابِ(۲).

تمام همّت و کوشش خود را برای رهایی از جایگاه بدبختی و کیفر و نجات از سرای بلا و عذاب قرار ده.

پس از مرگ

۷۴ -امام علی علیه السلام:... لِيَكُنْ هَمُّكَ لِما بَعدَ المَوتِ(۳).

باید همّ و غمّ تو برای جهان پس از مرگ باشد.

ص:۵۱

۱- ((۱)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۲- ((۲)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۳- ((۳)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

آخرت

۷۵ -حضرت علی علیه السلام: اجعَلْ هَمَّکَ لِآخِرَتِکَ، وَحُزنَکَ عَلیٰ نَفسِکَ، فَکَمْ مِنْ حَزِینٍ وَفَدَ بِهِ حُزنُهُ عَلیٰ سُرُورِ الأَبَدِ، وَکَمْ مِنْ مَهمُومٍ أَدرَکَ أَمَلَهُ(۱).

همّ و غم خود را مصروف آخرتت گردان و اندوهت را مصروف خودت؛ زیرا چه بسیار اندوهگینی که اندوهش او را به شادی جاویدان رساند و چه بسیار با همّ و غمّی که به آرزویش دست یافت.

۷۶ -مولا امیرالمؤمنین علیه السلام: اجعَلْ هَمَّکَ وَجِدَّکَ لِآخِرَتِکَ(۲).

همّت و تلاش خود را به آخرتت اختصاص ده.

اموری که در آخرت همراه انسان است

۷۷ -امام علی علیه السلام: إنَّکُمْ إلَی الاهتِمامِ بِما یَصحَبُکُم مِنَ الآخِرَهِ أحوَجُ مِنکُم إلیٰ کُلِّ ما یَصحَبُکُم مِنَ الدُّنیا(۳).

شما به همّت گماردن دربارۀ چیزی که در آخرت همراهیتان می کند نیازمند ترید تا به تمام چیزهایی که در دنیا ملازم و همراه شماست.

ص:۵۲

۱- (۱)) میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۲- (۲)) میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۳- (۳)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۷۴..

اصلاح معاد و آخرت

۷۸ -امام علی علیه السلام: لَیسَ مؤمِناً مَنْ لَمْ یَهتَمَّ بِإصلاحِ مَعادِهِ(۱).

هر کس به اصلاح امور اخروی خویش اهتمام نورزد، مؤمن نیست.

اصلاح آخرت

۷۹ -امام علی علیه السلام: العاقِلُ... لا یَهتَمُّ إلّابِصَلاحِ آخِرَتِهِ(۲).

خردمند... اهتمام نمی ورزد، مگر برای اصلاح امور [معنوی و] اخروی خویش.

دنیا و آخرت

۸۰ -رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: أَعظَمُ النّاسِ هَمّاً المؤمِنُ الَّذی یَهتَمُّ بِأَمرِ دُنیاهُ وَ أمرِ آخِرَتِهِ(۳).

با همّت ترین مردم، مؤمنی است که به کار دنیا و آخرتش اهتمام می ورزد.

۱- ((۱)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۴۱۲..
۲- ((۲)) - عیون الحکم و المواعظ، ص ۲۳..
۳- ((۳)) - کنز العمال، ج ۱، ص ۱۴۴..

به کارگیری همّت برای آخرت

۸۱ -امام علی علیه السلام:... ما المَغرُورُ الَّذی ظَفِرَ مِنَ الدُّنیا بِأَعلیٰ هِمَّتِهِ کَالآخَرِ الَّذی ظَفِرَ مِنَ الآخِرَهِ بِأدنیٰ سُهمَتِهِ(۱).

آن فریب خورده ای که از دنیا به بالاترین خواست خویش برسد، همچون کسی نیست که از آخرت به کمترین بهره ای دست یابد.

همّت در امر لازم

۸۲ -مولا علی علیه السلام: أَقصِرْ هِمَّتَکَ عَلیٰ ما یَلزَمُکَ، وَلا تَخُضْ فِیما لا یَعنِیکَ(۲).

همّت خویش را مصروف چیزی گردان که همراه (و پای بند) تو است و در آنچه به کارت نمی آید فرو مَرو.

همّت برای مایحتاج

۸۳ -حضرت امام علی علیه السلام: طوبیٰ لِمَنْ قَصَرَ هِمَّتَهُ عَلیٰ ما یَعنِیهِ(۳).

خوشابه حال کسی که همّت خود را منحصر به چیزی کرد که به کارش می آید.

۱- ((۱)) - نهج البلاغه، شرح محمد عبده، ج ۴، ص ۸۷..

۲- ((۲)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۳- ((۳)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

درک و فهم حقایق

۸۴ -امام علی علیه السلام: هِمَّهُ العُلَماءِ الدَّرایَهُ(۱).

همّت علما و دانشمندان، فهمیدن و دانستن است.

اهتمام به امور مسلمین

۸۵ -پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: مَن أَصبَحَ لا یَهتَمُّ بِأُمُورِ المُسلِمینَ فَلَیسَ مِنهُمْ(۲).

هر کس صبح کند در حالی که به امور مسلمانان اهتمام نورزد، از آنان نیست.

اندوه برای رفع حاجت برادر مؤمن

۸۶ -امام محمّد باقر علیه السلام: إنَّ المؤمِنَ لَتَرِدُ عَلَیهِ الحاجَهُ لِأخیهِ فَلا تَکونُ عِندَهُ، فَیَهتَمُّ بِها قَلبُهُ، فَیُدخِلَهُ اللّهُ تَبارَکَ وَتَعالی بِهَمِّهِ الجَنَّهَ(۳).

گاهی برادر دینی از مؤمنی حاجتی را می خواهد که نمی تواند برآورده کند، از این رو اندوهگین می شود و خدای متعال او را بخاطر اندوهش به بهشت می برد.

ص:۵۵

۱- (۱)) - بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۶۰..

۲- (۲)) وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۳۳۷..

۳- (۳)) وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۳۳۷

ب: نتایج پایبندی به همّت های ارزشمند

نجات از آتش

۸۷ -رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: ما مِنْ عَبدٍ اهتَمَّ بِمَواقِیتِ الصَّلاهِ وَمَواضِعِ الشَّمسِ إلّاضَمِنْتُ لَهُ الرَّوحَ عِندَ المَوتِ، وَانْقِطاعَ الهُمُومِ والأحزانِ، وَالنَّجاهَ مِنَ النّارِ(۱).

هیـچ بنده ای نیست که به اوقات نماز و مواضع خورشـید اهتمام ورزد مگر این که آسودگی در هنگام مردن و از بین رفتن غم و اندوه ها و نجات از آتش را برایش ضمانت کنم.

رسیدن به اوج خوبی

۸۸ -امام علی علیه السلام: مَنْ کانَتِ الآخِرَهُ هِمَّتَهُ بَلَغَ مِنَ الخَیرِ غایَهَ أُمنِیَّتِهِ(۲).

هرکه به آخرت اهتمام ورزد، در خیر و خوبی، به اوج آرزوهای خود خواهد رسید.

۱- ((۱)) - بحار الأنوار، ج ۸۳، ص ۹..

۲- ((۲)) - عیون الحکم و المواعظ، ص ۴۳۴..

دنیا به انسان رو می کند

۸۹ -امام صادق علیه السلام: مَنْ کانَتِ الآخِرَهُ أکبَرُ هَمِّهِ کَشَفَ اللّهُ عَنهُ ضِیقَهُ، وَجَمَعَ لَهُ أمرَهُ، وَأَتَتْهُ الدُّنیا وَهیَ راغِمَهٌ(۱).

هر کس آخرت بزرگترین همّتش باشد، خداوند از او سختی و تنگی را برطرف می سازد و کار او را سامان می بخشد و دنیا به او رو می آورد در حالی که دنیا در نظر او خوار و پست است.

عزّت و بی نیازی

۹۰ -امام صادق علیه السلام: مَنْ أصبَحَ وَالآخِرَهُ هَمُّهُ استَغنیٰ بِغَیرِ مالٍ، وَاسْتَأنَسَ بِغَیرِ أهلٍ، وَعَزَّ بِغَیرِ عَشیرَهٍ(۲).

هر کس صبح کند و آخرت (تنها) همّتش باشد، بی نیاز می گردد به غیر مال و مورد لطف و محبت غیر خویشان قرار گیرد و به وسیلهٔ غیر عشیره (وابستگان) عزیز گردد.

کفایت امور دنیا و آخرت

۹۱ -امیر المؤمنین علیه السلام: مَن أَصبَحَ وَهَمُّهُ واحِدٌ ،

ص:۵۷

۱- ((۱)) - بحار الأنوار، ج ۷۳، ص ۱۲۶..

۲- ((۲)) - اعلام الدین، ص ۲۱۰..

كَفاهُ اللّهُ هَمَّ الدُّنيا وَالآخِرَهِ(۱).

هر کس که صبح کند و همّت واحدی (همت برآخرت) داشته باشد، خداوند مهم دنیا و آخرت او را کفایت می کند.

۹۲ -حضرت امام علی علیه السلام: مَنْ لَمْ یَکُنْ هَمُّهُ ما عِندَ اللّهِ سُبحانَهُ لَمْ یُدرِکْ مُناهُ(۲).

هر کس اهتمامش به آنچه نزد خداوند سبحان است نباشد، به آرزوهای خود نخواهد رسید.

دریافت کامل روزی دنیا

۹۳ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَن أَصبَحَ وَأمسی وَالآخِرَهُ أَکبَرُ هَمِّهِ جَعَلَ اللّهُ الغِنی فی قَلبِهِ، وَجَمَعَ لَهُ أَمرَهُ، وَلَمْ یَخرُجْ مِنَ الدُّنیا حَتّی یَستَکمِلَ رِزقَهُ(۳).

هر آن کس که شب و روز، بزرگ ترین همّتش آخرت باشد، خداوند بی نیازی را در دل او جای دهد و کارش را سامان بخشد و از دنیا نرود مگر آن که روزیش را کامل دریافت کرده باشد.

۱- ((۱)) - الخرائج و الجرائح، ج ۳، ص ۱۰۵۸..

۲- ((۲)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۳- ((۳)) - بحار الأنوار، ج ۷۳، ص ۱۰۴..

آمرزش خداوند

۹۴ -رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: مَنِ اهْتَمَّ بِجوعَهِ أَخِیهِ المُسلِمِ فَأَطعَمَهُ حَتّیٰ یَشبَعَ غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ وَسَقاهُ حَتّیٰ یُرویٰ(۱).

هر کس به گرسنگی برادر مسلمان خود اهتمام ورزد و به او اطعام کند تا سیر شود خداوند او را می آمرزد و به او (از شراب طهور) می نوشاند تا سیراب گردد.

بهره مندی از عنایت خاص خدا

۹۵ -امام محمد باقر علیه السلام: إنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ یَقُولُ:

بِجَلالـِی وَجَمالی وَبَهائی وَعَلائی وَارتِفاعی، لا یُؤْثِرُ عَبْدٌ هَوایَ عَلیٰ هَواهُ إلّاجَعَلْتُ غِناهُ فی نَفسِهِ، وَهَمَّهُ فی آخِرَتِهِ، وَکَفَفْتُ عَنهُ ضَیعَتَهُ، وَضَمَّنْتُ السَّماواتِ وَالأرضَ رِزقَهُ، وَکُنتُ لَهُ مِنْ وَراءِ تِجارَهِ کُلِّ تاجِرٍ(۲).

همانا خداوند فرمود: سوگند به جلالتم و جمالم و نیکوئی ام و بلندی و رفعتم، هیچ بنده ای خواست مرا بر خواست خود مقدّم نمی دارد، مگر این که بی نیازی او را در نفسش قرار می دهم و همّتش را در آخرتش مصروف می دارم و فنّش را کفایت

۱- ((۱)) - مجمع الزوائد، ج ۳، ص ۱۳۰..
۲- ((۲)) - خصال، ص ۳..

می کنم و آسمان ها و زمین را ضامن روزی او قرار دهم و در تجارت با هر تاجری هوای او را داشته باشم.

اصلاح عیوب

۹۶ -امام علی علیه السلام: هِمَّهُ العَقلِ تَرْکُ الذُّنوبِ وَإصلاحُ العُیُوبِ(۱).

همت عقلاء، ترک گناهان و اصلاح نمودن عیب هاست.

فرمانبری از خدا

۹۷ -امام علی علیه السلام: الطّاعَهُ هِمَّهُ الأکیاسِ(۲).

فرمانبرداری (از خداوند)، همّت زیرکان است.

۹۸ -امام صادق علیه السلام: نَفَسُ المَهمومِ لِظُلمِنا تَسبِیحٌ، وَهَمُّهُ لَنا عِبادَهٌ، وَکِتمانُ سِرِّنا جِهادٌ فی سَبیلِ اللّهِ(۳).

نفس فرد غمناک و محزون به خاطر ستم نسبت به ما، تسبیح و همّ و غم او برای ما عبادت و پنهان کردن سرّ ما، جهاد در راه خداست.

۱- ((۱)) - بحار الأنوار، ج ۱، ص ۱۶۱..
۲- ((۲)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..
۳- ((۳)) - بحار الأنوار، ج ۴۴، ص ۲۷۸..

فصل هفتم: تا چه اندازه همّت کنیم ؟

فرض می کنیم که ما قبول کردیم که همّت کردن یک امر مثبت و منطقی من برای پیشبرد اهداف مادی و معنوی هر فردی است. ممکن است در اینجا کسی سؤال کند که همّت تا چه اندازه مطلوب است؟ زیرا از یک طرف همّت پائین و کم همّتی مورد مذمّت اولیاء خدا قرار گرفته و از طرفی هم، هر انسان عاقلی می داند که زیاده روی و افراط در هر چیزی نارواست.

در این زمینه باید گفت: افراد بشر دارای استعداد و نیروی جسمی و روحی متفاوت می باشند، بنابراین نمی توان برای همهٔ انسانها یکسان پیشنهاد کرد و با یک نسخه همه را راهنمایی و ارشاد نمود؛ از طرف دیگر کارها متفاوت است، بعضی از امور بقدری عظیم و بزرگ است که اگر کسی با همّت کوتاه و نظر پائین وارد آن شود، نه تنها خدمت به فرد و جامعه نکرده بلکه ظلم و جفا نموده است، این قبیل کارها انسانهای بلند نظر و قوی لازم دارد تا بتوانند کار را با سلامت

و موفقیت به پایان برسانند، و این گونه کارها و این افراد مورد خطاب حضرت امام علی علیه السلام می باشند که می فرماید:

كُنْ بَعِيدَ الهِمَمِ إذا طَلَبْتَ(۱).

هرگاه در طلب چیزی بر می آیی، بلند همّت باش.

از طرف دیگر کارهای متوسط و معمولی دیگری هست که انسانهایی با استعدادهای معمولی می توانند انجام دهند و این انسانها در اینگونه کارها مخاطب حضرت امام علی علیه السلام می باشند که می فرماید:

تَوَسَّطْ فی الهِمَّهِ تَسلَمْ مِمَّنْ يَتَّبِعُ عَثَراتِكَ(۲).

در همّت میانه رو باش تا ایمن بمانی از کسی که دنبال پیدا کردن لغزش های تو است.

آری، میانه روی در هر چیزی انسان معمولی را از لغزش و اشتباه دور می سازد. و اگر کارهای بزرگ و کلان به این افراد واگذار شود جز خسارت و زیان برای خود و جامعه چیزی همراه ندارد.

بنابراین هر کس با توجه به اندازهٔ استعداد و توانش باید در پی کاری برود و با جدیت و کوشش استعدادهای درونی خود را آشکار نماید و در عین حال

ص:۶۲

۱- (۱)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۳۹۱..

۲- (۲)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶..

از استعداد و توان خود پا فراتر ننهد، همانگونه که صاحبان استعدادهای قوی نباید گوشه گیری کنند و نباید از بکارگیری استعداد و همّت خود در کارهای بزرگ کوتاهی نمایند، نه به افراد معمولی می توان گفت ابن سینا یا ادیسون باش و نه به ابن سینا و ادیسون می توان گفت یک دانشمند متوسط باش.

توجه به این نکته لازم است که باید همّت و نیروی خود را کاملاً بکار گیریم و حالت خمودی و سستی به خود راه ندهیم، روایاتی که ما را به کار و تلاش و همّت بلند و تحمّل مشکلات ارشاد می کند برای همین اصل بکارگیری بهینه همّت و کار است، و مثال مردمی که گویند: هر که بیشتر کاشت بیشتر برداشت، به اصل بکارگیری بهینه همّت و کار توجه دارد. روایت زیر نیز به همین اصل عنایت دارد، حضرت امام علی علیه السلام به زبیر فرمود:

یا زُبیرُ، إنَّ الرِّزقَ مَفتوحٌ مِنْ لَدُنِ العَرشِ إلیٰ قَرارِ بَطنِ الأَرضِ، یَرزُقُ اللّٰهُ کُلَّ عَبدٍ عَلیٰ قَدرِ هِمَّتِهِ وَنَهمَتِهِ(۱).

ای زبیر! (باب) رزق الهی از (بلندای) عرش تا عمق

ص:۶۳

۱- (۱)) - کنز العمال، ج ۱، ص ۱۳۲..

زمین، گشوده است، خداوند هر بنده ای را به اندازه همّ و غمّ و بلند همّتی اش روزی می دهد.

در این روایت از یک سو زبیر به تلاش و همّت تشویق می شود و از سوی دیگر می فهمد که راه سعادت و توسعه رزق توجه به خدا همراه با کار و همّت و تلاش است.

ص:۶۴

فصل هشتم: گوناگون

اشاره

۹۹ -«هُوَ الَّذِی جَعَلَ لَکُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوافِی مَنَاکِبِهَا وَ کُلُوامِن رِّزْقِهِی وَ إِلَیْهِ النُّشُورُ(۱)».

او کسی است که زمین را برای شما رام کرد پس در اطراف و اکناف آن قدم بردارید و از روزی او بخورید و [بدانید که] بر انگیخته شدن [شما] به سوی اوست.

۱۰۰ -«وَ لَقَدْ کَرَّمْنَا بَنِی ءَادَمَ وَحَمَلْنَهُمْ فِی الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ وَ رَزَقْنَهُم مِّنَ الطَّیِّبَتِ وَ فَضَّلْنَهُمْ عَلَی کَثِیرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِیلًا(۲)».

و به راستی ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم و آنها را در خشکی و دریا سیر دادیم و از نعمت های پاکیزه روزی بخشیدیم و آنها را بر بسیاری از مخلوقات خود برتری دادیم، برتری کامل.

۱۰۱ -«أَلَمْ تَرَوْاأَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَکُم مَّا فِی السَّمَوَ ٰتِ

۱- ((۱)) - ملک: آیهٔ ۱۵..

۲- ((۲)) - اسراء: آیهٔ ۷۰..

وَ مَا فِی الْأَرْضِ وَ أَسْبَغَ عَلَیْکَمْ نِعَمَهُوظَهِرَهً وَ بَاطِنَهً وَ مِنَ النَّاسِ مَن یُجَٰدِلُ فِی اللَّهِ بِغَیْرِ عِلْمٍ وَ لَاهُدًی وَ لَاکِتَٰبٍ مُّنِیرٍ(۱)».

آیا ندیـد که خـدا آنچه در آسـمانها و در زمین است مسـخر شـما ساخت و نعمت های آشـکار و پنهان خود را بطور فراوان بر شما ارزانی داشته است، ولی برخی از مردم بدون هیچ دانش و هدایت و کتاب روشنگری درباره خدا مجادله می کنند.

امور جاویدان

۱۰۲ -أمیرالمؤمنین علی علیه السلام: السُّجودُ النَّفسانیُّ فَراغُ القَلبِ مِنَ الفانیاتِ، وَالإقبالُ بِکُنهِ الهِمَّهِ عَلَی الباقیاتِ(۲).

سجود روحانی خالی کردن دل است از امور فانی و روی آوردن با تمام وجود و اراده به آن چه ماندنی و جاویدان است.

شناخت خدا

۱۰۳ -أمیر المؤمنین علی علیه السلام: عَرَفتُ اللّهَ سُبحانَهُ

ص:۶۶

۱- ((۱)) - لقمان: آیهٔ ۲۰..

۲- ((۲)) - مستدرک الوسائل، ج ۴، ص ۴۸۶..

بِفَسخِ العَزائِمِ، وَحَلِّ العُقُودِ، وَنَقضِ الهِمَمِ(۱).

من خدای پاک را به شکسته شدن عزم (و اراده ها) و گشودن گره ها (و پیمان ها) و در هم شکستن همّت ها (و آرزوها) شناختم.

اثبات خدا

۱۰۴ -سُئِلَ أميرُ المؤمنين عليه السلام: ما الدَّليلُ عَلىٰ إثباتِ الصانعِ؟ قالَ: ثلاثَهُ أشياءَ: تَحويلُ الحالِ، وَضَعْفُ الأرْكانِ، وَنَقْضُ الهِمَّهِ(۲).

از امام علی علیه السلام سئوال شد دلیل بر اثبات صانع چیست؟ فرمود: سه چیز: دگرگونی احوال، سُست و ناتوان شدن اعضای بدن و بر هم خوردن اراده.

حکمت اختلاف همّت ها

۱۰۵ -امام علی علیه السلام: أمّا وَجهُ الإجارَهِ فَقَولُهُ عَزَّ وَجَلَّ: «نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِى الْحَيَوٰهِ الدُّنْيَا وَ رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا وَ رَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ»(۳) فَأخبَرَنا

۱- ((۱)) - شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۱۹، ص ۸۴..

۲- ((۲)) - بحارالانوار، ج ۳، ص ۵۵..

۳- ((۳)) زخرف: آیهٔ ۳۲..

سُبحانَهُ أَنَّ الإجارَة أَحَدُ مَعايِشِ الخَلقِ، إذْ خالَفَ بِحِكمَتِهِ بَينَ هِمَمِهِم وَإرادَتِهِم وَسائِرِ حالاتِهِم، وَجَعَلَ ذلكَ قِواماً لِمَعايِشِ الخَلقِ، وَهُوَ الرَّجُلُ يَستَأجِرُ الرَّجُلَ فی ضَيعَتِهِ وَأَعمالِهِ وَأَحكامِهِ وَتَصَرُّفاتِهِ وَأملاكِهِ، وَلَو كانَ الرَّجُلُ مِنّا يَضطَرُّ إلی أَنْ يَكُونَ بَنّاءً لِنَفسِهِ أو نَجّاراً أو صانِعاً فی شَیْءٍ مِنْ جَمِيعِ أَنواعِ الصَّنائِعِ لِنَفسِهِ، وَيَتَوَلّی جَميعَ ما يَحتاجُ إلَيهِ مِنْ إصلاحِ الثِّيابِ، وَما يَحتاجُ إلَيهِ مِنَ المُلكِ، فَمِنْ دُونِهِ مَا اسْتَقامَتْ أحوالُ العالَمِ بِتِلكَ، وَلا اتَّسَعُوا لَهُ، وَلَعَجِزُوا عَنهُ، وَلكنَّهُ أَتقَنَ تَدبيرَهُ لِمُخالَفَتِهِ بَينَ هِمَمِهِم، وَكُلَّما يُطلَبُ مِمّا تَنصَرِفُ إلَيهِ هِمَّتُهُ مِمّا يَقُومُ بِهِ بَعضُهُم لِبَعضٍ، وَلِيَستَغْنِیَ بَعضُهُم بِبَعضٍ فی أبوابِ المَعايِشِ الَّتی بِها صَلاحُ أحوالِهِم(۱).

امام علی علیه السلام دربارۀ آیۀ «ماروزیشان را میانشان تقسیم می کنیم...» فرمود: خداوند سبحان با این آیه به ما خبر داده که اجاره یکی از راه های معیشت مردمان است، زیرا با حکمت خود، همّت ها

۱- (۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۹، ص ۱۰۴-۱۰۳..

و خواسته ها و دیگر احوالات ایشان را متفاوت و دیگر گون قرار داد و این امر را مایهٔ قوام معیشت خلق ساخت. چون یک مرد، مردی دیگر را اجیر می کند درباره زراعتش و کارهایش و دستوراتش و دخل و تصرفاتش و ملک و دارائی هایش، اگر مردی از ما ناچار شود کار بنّایی یا نجّاری و یا صنعتگری و دیگر پیشه ها را برای خویش انجام دهد، وتمامی آنچه را که به آن نیاز دارد همچون اصلاح جامه و لباس و دخل و تصرفات در ملک و دارائی که نیازمند آن است خود عهده دار شود، با این وضعیت کارهای دنیا روبراه نمی شود و آن ها نیز فرصتش را ندارند و به یقین از انجام آن ناتوانند، اما خداوند به این صورت تدبیری دقیق کرد که خواسته هایشان را گوناگون ساخت و خواستهٔ هر کس که به چیزی تعلّق گرفت، هر یک برای دیگری آن را انجام دهد، وهر کدام با کمک دیگری آن طور که مصلحت حالش اقتضا دارد، امور زندگانی اش را پیش ببرد.

خواسته های مردم در دنیا

۱۰۶ -امام صادق علیه السلام: مَطْلُوبَاتُ النّاسِ فِی الدُّنْیَا الْفَانِیَهِ أَرْبَعَهٌ: الْغِنَی وَالدَّعَهُ وَقِلَّهُ الْاهْتِمَامِ وَالعِزّ. فَأَمّا الْغِنَی فَمَوْجُودٌ فِی الْقِنَاعَهِ، فَمَنْ طَلَبَهُ فِی کَثْرَهِ الْمَالِ

لَمْ یَجِدْهُ. وَأَمّا الدِّعَهُ فَمَوْجُودَهٌ فِی خِفهِ الْمَحْمِلِ، فَمَنْ طَلبَهَا فِی ثِقْلِهِ لَمْ یَجِدْهَا. وَأَمّا قِلَّهُ الْاهْتِمام فَمَوْجُوْدَهٌ فِی قِلَّهِ الشُّغْلِ، فَمَنْ طَلَبهَا مَعَ کَثْرَتِهِ لَمْ یَجِدْهَا. وَأَمّا العِزُّ فَمَوْجُودٌ فِی خِدْمَهِ الْخَالِقِ، فَمَنَ طَلبَهُ فِی خِدْمَهِ الْمَخْلُوقِ لَمْ یَجِدْهُ(۱).

خواسته های مردم در دنیای فانی چهار چیز است:

بی نیازی، راحتی و آسایش زندگانی، آسوده خاطری و عزّتمندی، امّا بی نیازی در قناعت است، پس هر کس آن را در بسیاری مال بجوید آن را نیابد، و امّا راحتی و آسایش زندگانی در سبکبار بودن است، پس هر کس آن را در سنگین باری بجوید به آن نرسد، و امّا آسوده خاطری در سرگرمی های اندک (به خواسته های دنیوی) است، پس هر کس آن را در بسیاری آن بجوید آن را نیابد، و امّا عزّتمندی در خدمت به آفریدگار (و برای رضای خدا کار کردن) است، پس هر کس آن را در خدمت به مخلوق (و به دست آوردن خشنودی آنان) بجوید به آن نرسد.

۱- (۱)) - خصال، ص ۱۹۸..

همّت کم و پائین

۱۰۷ -امام علی علیه السلام: مَن دَنَتْ هِمَّتُهُ فَلا تَصحَبْهُ(۱).

با افرادی که همّت پائینی دارند نشست و برخاست نکن.

قناعت در مصرف

۱۰۸ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَنْ قَنِعَ بِمَا رَزَقَهُ اللّهُ فَهُوَ مِنْ أَغْنَی النَّاس(۲).

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس به آنچه خدا روزی اش فرموده قناعت ورزد از بی نیازترین مردمان است.

۱۰۹ -امام علی علیه السلام: بِالْقِنَاعَهِ یَکُونُ العِزُّ(۳).

امام علی علیه السلام فرمود: عزّت با قناعت بدست می آید.

پرهیز از اجیر شدن (خود اشتغالی)

۱۱۰ -مُفَضَّل بْنُ عُمَر قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللّهِ علیه السلام یَقُولُ: مَنْ آجَرَ نَفْسَهُ فَقَدْ حَظرَ عَلَی نَفْسِهِ الرِّزْقَ .

۱- ((۱)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۴۶۵..

۲- ((۲)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۵۸..

۳- ((۳)) - عیون الحکم والمواعظ، ۱۸۸..

وَ فِی رِوٰایَهٍ أَخْریٰ: وَکَیْفَ لاٰیَحْظُرُهُ وَمٰا أَصٰابَ فِیهِ فَهُوَ لِرَبِّهِ الَّذِی آجَرَهُ(۱).

مفضل بن عمر می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: هر که خود را برای دیگری اجیر سازد درِ، روزی را بر خود بسته است و چگونه چنین نباشد درحالی که آنچه سود و بهره بدست می آورد از آنِ کارفرما و موجر خواهد بود.

با توجه به روایات دیگر در تشویق به کار می توان گفت این روایت برای کارفرمایانی است که حق کار گر را به طور معمول نمی دهند یا کارگرانی که استعداد شایسته خود را برای رسیدن به اوج کمال به کار نمی گیرند و رکود می کنند.

ص:۷۲

۱- (۱)) - کافی، ج ۵، ص ۹۰..

بخش دوّم کار و تلاش در آیات قرآن و سیرهٔ عملی و گفتار امامان معصوم علیهم السلام

اشاره

کار در لغت به معنای «آنچه از شخص یا چیزی صادر گردد و آنچه شخص خود را بدان مشغول سازد و فعل و عمل و کردار» در جای دیگر آمده کار به معنای «آنچه کرده و به جا آورده شود که الفاظ دیگرش عمل و فعل و شغل است» همچنین واژهٔ کار به معنای «امر، شأن، اقدام، رفتار، رفتار و کردار» نیز آمده است(۱).

اما در عرف و سخن روز مرّهٔ مردمی به معنای هر فعلی است که انسان انجام می دهد خواه ثمربخش بوده باشد یا نباشد قرآن کریم درباره ارزش کار و برکات و آثار مادی و معنوی آن چنین فرموده است:

۱ -«وَ أَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ *

ص:۷۳

۱- (۱)) - لغت نامه دهخدا، ج ۱۱، ص ۱۵۸۱۷ و ۱۵۸۱۸..

وَ أَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ * ثُمَّ يُجْزَلهُ الْجَزَآءَ الْأَوْفَىٰ(۱)».

و اینکه برای انسان جز آنچه تلاش کرده نیست و حتّی کوشش او به زودی دیده خواهد شد سپس به او جزای تمام تر داده خواهد شد.

۲ -«هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَ اسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ»(۲).

اوست که شما را از زمین پدید آورد و شما را به عمران آن واداشت پس از او آمرزش بخواهید.

۳ -«وَ هُوَ الَّذِى سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوامِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَ تَسْتَخْرِجُوامِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَ لِتَبْتَغُوامِن فَضْلِهِ ى وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ(۳)».

و اوست آنکه دریا را مسخر [شما] ساخت تا از آن گوشت تازه بخورید و زیوری را که می پوشید از آن استخراج کنید و در آن کشتی ها را می بینی که آب را می شکافند [تا بدان برخوردار شوید] و برای اینکه از کرم خدا روزی بطلبید و به این امید که شکرگزار باشید.

۱- (۱)) - نجم: آیهٔ ۳۹-۴۱..
۲- (۲)) - هود: آیهٔ ۶۱..
۳- (۳)) - نحل: آیهٔ ۱۴..

استقامت در کار

الف – موجب تقویت و آرامش دل

۴ –«إِنَّ الَّذِینَ قَالُوا

رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا ٥

تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلَ -ِکَهُ أَلَّا تَخَافُوا ٥

وَ لَاتَحْزَنُوا ٥

وَ أَبْشِرُوا ٥

بِالْجَنَّهِ الَّتِی کُنتُمْ تُوعَدُونَ(۱)».

بی گمان، کسانی که گفتند: پروردگار ما خداست، سپس ایستادگی کردند و فرشتگان بر آنان نازل می شدند که بیم مدارید و غمگین مباشید و مژده باد شما را به بهشتی که وعده داده می شدید.

ب – موجب وسعت رزق

۵ –«وَ أَلَّوِ اسْتَقَمُوا

عَلَی الطَّرِیقَهِ لَأَسْقَیْنَهُم مَّآءً غَدَقًا(۲)».

واگر [جن و انس] در راه درست پایداری کنند، قطعاً آبی گوارا بدیشان می نوشانیم [و روزی فراوان به آنان می دهیم].

ص:۷۵

۱- ((۱)) – فصّلت: آیهٔ ۳۰..

۲- ((۲)) – جنّ: آیهٔ ۱۶..

اکنون در ۱۲ فصل پیرامون کار در سیرهٔ عملی و گفتار پیشوایان معصوم علیهم السلام می پردازیم:

فصل اوّل: آثار پر برکت شغل و حرفه

اشاره

همه می دانند فردی که شاغل است، دارای مزایا و منافعی است که فرد بی کار از داشتن آن محروم است.

آرامش روح، سربلندی در پیش جامعه، آسایش مادی در زندگی، تأمین معیشت خانواده و غیره، از برکات شاغل بودن است.

اما اینها را باید به عنوان آثار ظاهری کار کردن مطرح نمود، کار و حرفه، دارای برکاتی معنوی نیز هست که خداوند به فرد شاغل عنایت می نماید.

در ذیل به ذکر چند نمونهٔ روشن از برکات شاغل بودن که در گفتار پیشوایان علیه السلام آمده بسنده می نمائیم:

دوست خدا

۶ -امیرالمؤمنین علیه السلام: إنَّ اللّهَ تَبارکَ وَتَعالی یُحِبُّ المُحتَرِفَ الأمینَ(۱).

خدای متعال، پیشه ور درستکار را دوست می دارد.

ص:۷۷

۱- (۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۸..

آمرزش از گناه

۷ -عَنِ الصّادِقِ جَعْفَرِ بنِ مُحمّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبائِهِ عليهم السلام قالَ، قالَ رَسُولُ اللّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ باتَ كالّاً مِنْ طَلَبِ الحَلالِ باتَ مَغْفُوراً لَهُ(۱).

امام صادق علیه السلام از پدرانش علیهم السلام نقل می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر که از کار روزانه برای کسب روزی حلال خسته به شب درآید، آمرزیده به شب درآمده است.

تجارت برکت خدا

۸ -فَضلُ بنُ أبی قرّهَ قالَ: سَأَلَ أبو عَبدِ اللّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ وَأنا حاضِرٌ، فَقال: ما حَبَسَهُ عَنِ الحَجِّ؟ فَقيلَ: تَرَكَ التِّجارَهَ، وَقَلَّ شَيئُهُ، قالَ: وَكانَ مُتَّكِئاً فاستوى جالساً، ثُمَّ قالَ لَهُمْ:... اتَّجِرُوا بارَكَ اللّهُ لَكُمْ(۲).

فضل بن ابی قرّه می گوید: امام صادق علیه السلام احوال مردی را پرسید و من حاضر بودم، فرمود: چرا حجّ نمی رود؟ عرض شد: کسب و کار را رها کرده و چیزی ندارد، حضرت علیه السلام که تکیه کرده بود نشست و فرمود:... تجارت کنید، خدا به شما برکت می دهد.

۱- ((۱)) - امالی صدوق، ص ۲۳۸..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۵..

فزونی عقل

۹ -امام صادق علیه السلام: التِّجارَهُ تَزیدُ فی العَقلِ(۱).

تجارت، عقل را فزونی بخشد.

کمک از جانب خدا

۱۰ -امام صادق علیه السلام: أقرِئُوا مَنْ لَقِیتُمْ مِن أصحابِکُمُ السَّلامَ، وَقُولُوا لَهُم: إنَّ فُلانَ بنَ فُلان یُقرِئُکُمُ السَّلامَ، وَقولوا لَهُم: عَلَیکُم بتَقوَی اللّهِ، وَما یُنالُ بِهِ ما عِندَ اللّهِ، إنّی وَاللّهِ ما آمُرُکُم إلّابِما نَأمُرُ بِهِ أنفُسَنا، فَعَلَیکُم بِالجِدِّ وَالاجْتِهادِ، وَإذا صَلَّیتُمُ الصُّبحَ فَانْصَرَفْتُم فَبَکِّروا فی طَلَبِ الرِّزقِ، وَاطْلُبوا الحَلالَ، فَإنَّ اللّهَ سَیَرزُقُکُم وَیُعِینُکُم عَلَیهِ(۲).

هر کس از یاران خود را دیدید سلام برسانید و به آنان بگوئید: فلانی فرزند فلانی به شما سلام می رساند، و بگوئید: بر شما باد به تقوای الهی و به آن چه که با آن به پاداش نزد خدا می رسند، به خدا سوگند من به شما فرمان نمی دهم مگر آن چه را که به آن خود را فرمان می دهیم، بر شما باد به تلاش و کوشش، و هر گاه نماز

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۷..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۲..

صبح را خواندید صبح خیلی زود به دنبال روزی حلال بروید و حلال را جستجو کنید، زیرا خدای سبحان به زودی به شما روزی خواهد داد و شما را بر آن یاری خواهد کرد.

بی نیازی از مردم

۱۱ -امام علی علیه السلام:... تَعَرَّضُوا لِلتِّجارَهِ، فَإِنَّ فِیها غِنیً لَکُم عَمّا فی أَیدی النّاسِ، وَإِنَّ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ یُحِبُّ العَبدَ المُحتَرِفَ الأَمِینَ(۱).

به تجارت بپردازید، که آن، شما را از آنچه در دست مردم است بی نیاز می گرداند و خدای عزّ و جلّ بنده پیشه ور درستکار را دوست دارد.

روحیه خود باوری

۱۲ -زُرَارَهُ قَالَ: إِنَّ رَجُلًا أَتَی أَبَا عَبْدِ اللّهِ علیه السلام فَقَالَ:

إِنِّی لَاأُحْسِنُ أَنْ أَعْمَلَ عَمَلًا بِیَدِی وَ لَاأُحْسِنُ أَنْ أَتَّجِرَ وَ أَنَا مُحَارَفٌ مُحْتَاجٌ، فَقَالَ: اعْمَلْ فَاحْمِلْ عَلَی رَأْسِکَ وَ اسْتَغْنِ عَنِ النَّاسِ(۲)...

ص:۸۰

۱- ((۱)) - خصال، ص ۶۲۱..

۲- ((۲)) - کافی، ج ۵، ص ۷۶..

زراره می گوید شخصی خدمت امام صادق علیه السلام رسید و عرض کرد: من نمی توانم با دستانم خوب کار کنم و تجارت هم نمی دانم لکن محروم و نیازمندم، حضرت فرمود: برو کار کن و روی سر خود چیزی حمل کن و از مردم بی نیاز باش.

ثواب جهاد در راه خدا

۱۳ -امام کاظم علیه السلام: مَن طَلَبَ هذَا الرِّزقَ مِنْ حِلِّهِ، لِیَعودَ بِهِ عَلیٰ نَفسِهِ وَعِیالِهِ، کانَ کَالمُجاهِدِ فی سَبیلِ اللّٰهِ(۱).

هر کس این روزی را از راه حلال بطلبد تا آن را خرج خود و خانواده اش کند مانند مجاهد در راه خداست.

صورتی چون ماه

۱۴ -امام محمّد باقر علیه السلام: مَن طَلَبَ الدُّنیا اسْتِعفافاً عَنِ النّاسِ، وَسَعْیاً عَلیٰ أهلِهِ، وَتَعَطُّفاً عَلیٰ جارِهِ، لَقِیَ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ یَومَ القِیامَهِ وَوَجهُهُ مِثلُ القَمَرِ لَیلَهَ البَدرِ(۲).

هر کس در پی (روزی) دنیا باشد، بخاطر خودداری

ص:۸۱

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۱..

۲- ((۲)) و ۲ - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۱..

از (نیاز به) مردم و تلاش (در توسعه) بر خانواده و نیکی و محبّت به همسایه خود، خداونـد سـبحان را در روز قیامت در حالی ملاقات می کند که صورتش همچون ماه شب چهارده می درخشد.

برترین عبادت

۱۵ -پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: العِبادَةُ سَبعُونَ جُزءاً، أَفضَلُها طَلَبُ الحَلالِ(۱).

عبادت هفتاد جزء است که برترین آن کسب روزی حلال است.

۱- ((۱))

فصل دوّم: سیره و سخنان پیشوایان علیهم السلام در تشویق به کار

اشاره

پیشوایان دینی ما، همواره پیروان خویش را سفارش به امور عبادی و معنوی و کار و تلاش می نمودند، و خود نیز همانند دیگر مردمان، در پی کسب روزی حلال می رفتند و خود را بی نیاز از زحمت و تلاش و کار کردن نمی دانستند.

داستان های شبانی وتجارت پیامبر صلی الله علیه و آله وخیاطی حضرت ادریس ونجّاری حضرت نوح و شبانی حضرت ابراهیم و موسی، و کار کردن امیر المؤمنین علیه السلام در نخلستانها واحداث قنات ها و تلاش و کار امام مجتبی علیه السلام در زمین کشاورزی و غیره، واقعیّاتی است که بعضی به آن توجّه نمی کنند.

۱۶ -امام علی علیه السلام:... لَقَدْ کَانَ صلی الله علیه و آله یَأْکُلُ عَلَی الْأَرْضِ وَ یَجْلِسُ جِلْسَهَ الْعَبْدِ وَ یَخْصِفُ بِیَدِهِ نَعْلَهُ وَ یَرْقَعُ بِیَدِهِ ثَوْبَه (۱)...

ص:۸۳

۱- (۱)) - نهج البلاغه (صبحی الصالح)، ص ۲۲۸، خ ۱۶۰..

رسول خدا صلی الله علیه و آله به روی زمین غذا می خورد و مانند نشستن بنده می نشست و با دست خویش پارگی کفش خود را دوخته و جامه اش را وصله می کرد.

کار کردن امام کاظم علیه السلام در شدّت گرما

۱۷ -رُوِیَ عنِ الحسنِ بنِ علیٍّ بنِ أبی حَمزَه، عَن أبیهِ قالَ: رأَیتُ أبا الحسنِ علیه السلام یَعمَلُ فی أرضٍ لَهُ وَقَدِ اسْتَنقَعَتْ قَدَماهُ فی العَرَقِ، فَقُلتُ لَهُ: جُعِلتُ فِداکَ، أَینَ الرِّجالُ؟ فَقالَ: یا عَلِیُّ، عَمِلَ بالیَدِ مَنْ هُوَ خَیرٌ مِنِّی وَمِن أَبی فی أَرْضِهِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَنْ هُوَ؟ فقال: رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه و آله وَأَمیرُ المُؤْمِنینَ وَآبائی، کُلُّهُم قَدْ عَمِلُوا بِأَیْدِیهِمْ، وَهُوَ مِنْ عَملِ النَّبِیّینَ وَالمُرْسَلِینَ وَالصّالِحینَ(۱).

حسن بن علی بن حمزه از پدر خود نقل می کند که:

ابوالحسن (موسی بن جعفر) علیه السلام را دیدم که در زمین خود کار می کرد و پاهایش غرق عرق شده بود، عرض کردم: فدایت شوم، مردها (کارگران) کجا هستند؟

فرمود: ای علی! کسی که از من و پدرم بهتر بود

ص:۸۴

۱- (۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۲..

با دست خود در زمینش کار می کرد. پرسیدم:

او کیست؟ فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام و پدرانم، همگی بادست های خود کار می کردند، این کار همهٔ پیامبران و رسولان و بندگان شایستهٔ (خداوند) است.

ممکن است سؤال شود، حضرات معصومین علیهم السلام که واسطهٔ رزق و روزی بین خدا و مردم می باشند چه نیازی به کار و تلاش دارند؟

در جواب این سؤال از بیان روشن

امام صادق علیه السلام کمک می گیریم که فرمود:

۱۸ -إنِّی لَارکَبُ فی الحاجَهِ الَّتی کَفانِیهَا اللّهُ، ما أرکَبُ فِیهَا إلّا لِالْتماسِ أنْ یَرانِیَ اللّهُ أُضحی فی طَلَبِ الحَلالِ(۱).

من در پی حاجتی که خدا از آن بی نیازم کرده می روم، این کار را نمی کنم مگر به این خاطر که خدا مرا ببیند که از پی روزی حلال آمده ام.

در جای دیگر روایتی از

محمّد بن علی بن الحسین آمده است که فرمود:

۱۹ -کانَ أمیرُ المؤمنینَ علیه السلام یَخرُجُ فی الهاجِرَهِ فی

۱- (۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۸..

الحاجَهِ قَد کفاها(۱) ، یُریدُ أنْ یَراهُ اللّهُ یُتعِبُ نَفسَهُ فی

طَلَبِ الحَلالِ(۲).

امام علی علیه السلام در هوای داغ نیمروز برای کاری بیرون می رفت - که دیگران آماده بودند آن را انجام دهند - علّتش این بود که می خواست خدای متعال ببیند او برای کسب روزی حلال زحمت می کشد.

بـدیهی است ارادهٔ خداونـد بر این است که این بزرگواران مانند مردم عادی زندگی روزمرهٔ خویش را گذرانده و مشوّق مردم و راهنمای آنان برای امرار معاش باشند همانگونه که خداوند در قرآن به پیامبرش دستور می دهد که به مردم بگو که من هم مانند شما انسان هستم

«قُلْ إِنَّما أَنَا بَشرٌ مِثْلُکم».(۳)

«من انسانی هستم مثل شما».

زیرا پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام در وجود ظاهری ماننـد سایر انسانها می باشند، کارهای مباح انجام می دهند مانند کشاورزی، دام داری، تجارت،

۱- ((۱)) فی المصدر: قد کُفِیَها: أی فی حاجه کان له علیه السلام مَن یکفیها و هولایتعب نفسه، أو کانوا یقولون له: نحن نفعل ذلک و لاتتعب (رّوضه المتقین، ج ۶، ص ۴۳۱)..

۲- ((۲)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۳ و وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۳..

۳- ((۳)) - فصّلت: آیهٔ ۶..

تا افراد بشر بفهمند که کار کردن امری خدا پسندانه است و منافات با ترقی معنوی و روحانی ندارد، برکات دیگری هم دارد چون توسعه اقتصاد فردی و اجتماعی، خود کفائی فرد از حاجتمندی و فقر، رونق و رواج تولید، بی نیاز شدن جامعه از بیگانگان و...

امامان ما با صراحت این موضوع را به پیروان خویش گوشزد می نمایند:

۲۰ -عَبدُ الأعلی مَولی آلِ سامٍ قال: استَقبَلتُ أبا عَبدِ اللّهِ علیه السلام فی بَعضِ طُرُقِ المدینهِ فی یَوم صائِفٍ شَدیدِ الحَرِّ، فَقُلتُ: جُعِلتُ فِداکَ، حالُکَ عِندَ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَقَرابَتُکَ مِن رَسُولِ اللّهِ صَلَّی اللّهُ عَلَیهِ وَآلِهِ وَأَنتَ تُجهِدُ نَفسَکَ فی مِثلِ هذَا الیَومِ؟ فَقالَ: یا عَبدَ الأعلی خَرَجتُ فی طَلَبِ الرِّزقِ، لِأَستَغنِیَ عَنْ مِثلِکَ(۱).

عبدالاعلی می گوید: در یک روز داغ تابستانی در یکی از راه های مدینه به امام صادق علیه السلام برخوردم، عرض کردم: فدایت شوم، با آن مقامی که نزد خدای عزّ و جلّ و قرابتی که با رسول خدا صلی الله علیه و آله دارید، در چنین روزی خود را به زحمت انداخته اید؟ فرمود:

۱- (۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۰..

ای عبدالاعلی در طلب روزی بیرون آمده ام تا از امثال تو بی نیاز باشم.

در حدیثی دیگر

امام صادق علیه السلام چنین می فرمایند:

۲۱ -فَلا تَدَعَنَّ طَلَبَ الرِّزقِ، وإنِ اسْتَطَعتَ أَنْ لا تَکونَ کَلّاً فافعَلْ(۱).

هرگز دست از طلب روزی مکش، و اگر توانستی که سربار مردم نباشی انجام ده.

آری به راستی چنین است. چرا انسانی که می تواند گلیم خویش را از آب بیرون کشد، دست گدایی و طلب به آستان هم نوعان خویش دراز کند؟ چه خوب است که انسان به وقت کار، خوب کار کند و کار را با دُرستی و صحت انجام دهد که ماندگار باشد، و در موقع عبادت، خوب خدای خویش را بخواند.

از روایت زیر روشن می شود که رسول خوبی ها حضرت

محمد مصطفی صلی الله علیه و آله این چنین ارزش کار و کارگر را پاس می دارد:

کرامت کارگر:

۲۲ -روی أَنَسُ بنُ مالكٍ أَنّ رَسُولَ اللّهِ صلی الله علیه و آله لَمّا أَقْبَلَ

۱- (۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۶..

مِنْ غَزْوَهِ تَبُوک اسْتَقَبَلَهُ سَعْدُ الأنْصارِی، فَصافَحَهُ النَّبیُّ صلی الله علیه و آله ثَمَّ قالَ لَهُ: ما هذَا الّذِی أکتَب یَدَیْک، قالَ: یا رَسُولَ اللّهِ، أَضْرِبُ بِالْمرِ وَالْمِسْحاهِ فَأَنْفقُهُ عَلی عِیالِی، فَقبّلَ یَدَه رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه و آله وَقالَ: هذِهِ یَدٌ لا تَمُسُّها النّارُ(۱).

انس ابن مالک می گوید: چون رسول خدا از جنگ تبوک برگشت، سعد انصاری به استقبال آن حضرت رفت، رسول خدا با او دست داد و مصافحه کرد آنگاه فرمود: چه چیزی سبب خشکیدگی دستان شما گردیده است، عرض کرد: ای رسول خدا، برای تأمین مخارج فرزندانم با طناب و کلنگ کار می کنم. حضرت دست او را بوسید و فرمود: این دست را آتش جهنم نمی سوزاند.

آن حضرت در روایت دیگر چنین فرموده است:

۲۳ -اِعمَلْ لِدُنیاکَ کَأَنَّکَ تَعیشُ أَبَداً، وَاعْمَلْ لِآخِرَتِکَ کَأَنَّکَ تَمُوتُ غَداً(۲).

برای دنیای خود چنان کار کن که گویی جاودانه

۱- ((۱)) - اسد الغابه، ج ۲، ص ۳۳۷..

۲- ((۲)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۶..

زندگی می کنی و برای آخرتت چنان کار کن که گویی فردا خواهی مُرد.

حال که صحبت از ارزش کار و کارگر و خوب کار کردن به میان آمد، فرصتی است تا روایات دیگری را در این باره از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و دیگر معصومین علیهم السلام مطرح نمائیم:

بیمه کارگران

۲۴ -مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ رَجُلٍ بَلَغَ بِهِ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: مَرَّ شَیْخٌ مَکْفُوفٌ کَبِیرٌ یَسْأَلُ، فَقَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: مَا هَذَا؟ فَقَالُوا: یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ نَصْرَانِیٌّ، قَالَ: فَقَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: اسْتَعْمَلْتُمُوهُ حَتَّی إِذَا کَبُرَ وَ عَجَزَ مَنَعْتُمُوهُ، أَنْفِقُوا عَلَیْهِ مِنْ بَیْتِ الْمَالِ(۱).

محمد بن ابی حمزه از شخصی نقل می کند که امیر مؤمنان به پیرمرد نابینایی گذر کرد که گدایی می کرد، حضرت فرمود: این کیست؟ و چه می کند؟ عرض کردند: نصرانی است. حضرت فرمود: تا جوان

۱- (۱)) - تهذیب الأحکام، ج ۶، ص ۲۹۲..

و نیرومنـد بود از او کار کشـیدید اکنون که پیر و ناتوان گردیـده به او کمک نمی کنید. حضـرت فرمود: از بیت المال برای او انفاق کنید.

پاداش کارگر برتر از مجاهد در راه خدا

۲۵ -أبوالْحَسَنِ الرِّضَـا علیه السـلام قَـالَ: الَّذِی یَطْلُبُ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَا یَکُفُّ بِهِ عِیَالَهُ أَعْظَمُ أَجْراً مِنَ الْمُجَاهِـدِ فِی سَبِیلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ(۱).

امام رضا علیه السـلام فرمود: آنکه در پی طلب فضل خدای عزّ و جلّ باشد تا با آن عیال خود را کفایت کند، پاداش او برتر از مجاهد در راه خدا است.

توجه حکومت به کارگران

۲۶ -قال علی علیه السـلام لمالک الأشتر:... اسْـتَوْصِ بِالتُّجَّارِ وَ ذَوِی الصِّنَاعَاتِ وَ أَوْصِ بِهِمْ خَیْراً الْمُقِیمِ مِنْهُمْ وَ الْمُضْطَرِبِ بِمَالِهِ وَ الْمُتَرَفِّقِ بِبَـدَنِهِ فَـإِنَّهُمْ مَوَادُّ الْمَنَـافِعِ وَ أَسْـبَابُ الْمَرَافِقِ وَ جُلَّابُهَـا مِنَ الْمَبَاعِـدِ وَ الْمَطَـارِحِ فِی بَرِّکَ وَ بَحْرِکَ وَ سَـهْلِکَ وَ جَبَلِک ...(۲)

ص:۹۱

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۸۸..

۲- ((۲)) - نهج البلاغه (صبحی الصالح)، ص ۴۳۸، نامه ۵۳..

امیر مؤمنان علیه السلام در نامه اش به مالک اشتر چنین می فرماید: درباره بازرگانان و صنعتگران این پند را از من پذیرا باش و سفارش کن که در حق ایشان نیکی نمایند.

بعضی از ایشان در شهرها مقیم اند، و برخی از ایشان سرمایهٔ خود رابصورت کالاهایی درآورده در رفت و آمداند. و گروهی هم با سرمایهٔ جان خویش به دیگران سود می رسانند زیرا ایشان سبب و ریشه های سودها می باشند که از راههای سخت و دوردست از دشت و دریا و بیابان صاف و کوهستان قلمرو تو [رفت و آمد می کند]... به کارهای آنان رسیدگی کن.

۲۷ -أبو صَالِحٍ قَالَ: سُئِلَتْ عَائِشَةُ وأُمُّ سَلَمَهِ، أیُّ الْعَمَلِ کَانَ أَحَبُّ إِلَی رَسُولِ اللّهِ صلی الله علیه و آله؟ قَالَتَا: مَا دِیمَ عَلَیهِ وإنْ قَلَّ(۱).

از عائشه و امّ سلمه سئوال شد محبوب ترین کارها نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله چه بود، پاسخ دادند: کار مداوم و مستمر اگر چه اندک باشد.

۲۸ -امام محمد باقر علیه السلام إنِّی أُحِبُّ أنْ أدومَ عَلَی

ص:۹۲

۱- (۱)) - الجامع الصحیح (سنن الترمذی) ج ۵، ص ۱۴۲..

العَمَلِ إذا عَوَّدَتْنی نَفسی، وَإنْ فاتَنی مِنَ اللَّیلِ قَضَـیتُهُ مِنَ النَّهارِ، وإنْ فاتَنِی مِنَ النَّهارِ قَضَیتُهُ بِاللَّیلِ، وَإنَّ أحَبَّ الأعمالِ إلَی اللّهِ ما دِیمَ عَلَیها(۱).

هر گاه به کاری عادت کنم دوست دارم بر آن مداومت ورزم، اگر از عبادت شبانه چیزی از من فوت شود، روز قضایش را به جای می آورم، و اگر روز چیزی (از عبادت) را از دست دهم شب قضای آن را به جای می آورم، محبوب ترین کارها در پیشگاه خداوند کاری است که با پیگیری همراه باشد.

در تاریخ اسلام مواردی داشته ایم که افرادی به نزد اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام می آمدند و درخواست کمک می نمودند. این افراد دو دسته بودند. عده ای از آنان، مؤمنان تُهی دستی بودند که با وجود آنکه کار می کردند اما درآمد خوبی نداشتند؛ امامان علیهم السلام با این دسته از افراد از روی تفضّل و محبّت برخورد می نمودند و آنان را به مقدار نیاز و گاهی بیشتر از نیازشان کمک می کردند. دسته دوم افرادی بودند که امام مانند دسته اوّل با آنها عمل نمی کردند، بهتر است از زبان روایت بگوئیم:

ص:۹۳

۱- (۱)) - مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۱۲۹..

۲۹ -أيّوبُ أخى أديم بيّاعِ الهروى قال: كُنّا جُلُوساً عِندَ أبى عَبدِ اللّهِ عليه السلام إذ أقبَلَ العَلاءُ بنُ كاملٍ فَجَلَسَ قُدّامَ أبى عَبدِاللّهِ عليه السلام فَقالَ: ادعُ اللّهَ أنْ يَرزُقَنى فى دَعَةٍ، قالَ:

لا أدعُو لَکَ، اطلُبْ کَما أَمَرَکَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ(۱).

ایوب برادر أدیم می گوید: نزد امام صادق علیه السلام نشسته بودم که علاء بن کامل آمد و روبروی حضرت علیه السلام نشست و عرض کرد: از خدا بخواه که با راحتی و بی دردسر روزیم دهد، حضرت علیه السلام فرمود:

برایت دعا نمی کنم، از پی روزی باش چنانکه خدای سبحان فرمانت داده است.

اگرچه خاندان رسول اکرم صلی الله علیه و آله مردم را از دست دراز کردن به سوی خلق برحذر می داشتند اما از آن طرف افرادی را که دست مردم مستمند را می گرفتند، تشویق می نمودند و کار آنان را ارزشمند معرفی می کردند.

۳۰ -سُلَيمانُ بنُ مُعَلَّى بنِ خنيسٍ، عَن أبيهِ، قالَ:

سَأَلَ أَبو عَبدِ اللّهِ عليه السلام عَنْ رَجُلٍ وَأنا عِندَهُ، فَقيلَ: أَصابَتهُ الحاجَهُ، قالَ: فَما يَصنَعُ اليَومَ؟ قِيلَ: فى البَيتِ يَعبُدُ

۱- (۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۰..

رَبَّهُ، قالَ: فَمِنْ أَينَ قُوتُهُ؟ قِيلَ: مِنْ عِندِ بَعضِ إخوانِهِ، فَقالَ أبو عَبدِ اللّهِ علیه السلام: وَاللّهِ لَلَّذی یَقُوتُهُ أَشَدُّ عِبادَهً مِنهُ(۱).

معّلی بن خنیس می گوید: من در محضر امام صادق علیه السلام بودم که جویای حال کسی شد، گفتند:

نیازمند شده است، فرمود: اکنون چه کار می کند؟ گفتند:

در خانه عبادت پروردگارش را می کنـد، فرمود: پس روزیش از کجا تأمین می شود؟ گفتنـد: توسط برخی از آشـنایانش، امام صادق علیه السلام فرمود: سوگند به خدا آن که روزی او را تأمین می کند، بهتر از او بندگی خدا را می کند.

در مشقّت ها و سختی ها هم از کار دست مکش

۳۱ -أَحْمَـدُ بن مُحَمَّدِ بْنِ أبی نَصْـرٍ، عَنِ الرِّضـا علیه السـلام قالَ: قُلْتُ لَهُ: إِنَّ الْکُوفَهَ قَـدْ نبت بِی، وَالْمَعاشُ بِها ضـیقٌ، وإِنَّما کانَ مَعاشُنا بِبَغْداد، وَهَذَا الْجَبَلُ قَدْ فَتَحَ عَلیَ النَّاسِ مِنْهُ بابُ رِزْقٍ، فَقالَ: إِن أَرَدْتَ الْخُرُوجَ فَاخْرُجْ، فَإِنَّها سَـنَهٌ مُضْـطَربهٌ، وَلَیْسَ لِلنَّاسِ بُدٌّ مِنْ طَلَبِ

ص:۹۵

۱- (۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۶-۲۵..

مَعٰاشِهِمْ، فَلاٰ تَدَعِ الطَّلبَ(۱).

احمـد بن محمّد بن ابی نصـر می گوید: به امام رضا علیه السـلام عرض کردم: در کوفه رشد کرده ام و گذران زندگی در آن جا سـخت است رزق و روزی ما تنها در بغـداد است، این سـرزمین ناهمواری است که درب روزی مردم از آن جا گشوده می شود، فرمود: اگر خواستی به آن جا سفر کن، امسال سال آشفته ای است و مردم از طلب روزی چاره ای ندارند، پس، از طلب دست مکش.

راه چاره را نباید بسته دید

۳۲ -امام علی علیه السلام: مَنْ طَلَبَ شَيئاً نٰالَهُ أَوْ بَعْضَهُ(۲).

هر که در پی چیزی باشد به همه آن یا برخی از آن دست می یابد.

۳۳ -قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا حَقُّ ابْنِی هَذَا؟ قَالَ:

تُحَسِّنُ اسْمَهُ وَ أَدَبَهُ وَ تَضَعُهُ مَوْضِعاً حَسَناً(۳).

شخصی عرض کرد: ای رسول خدا! حق فرزندم

ص:۹۶

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۲..

۲- ((۲)) - نهج البلاغه (صبحی الصالح)، ص ۵۴۴، حکمت ۳۸۶..

۳- ((۳)) - وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۳۹۰..

چیست؟ حضرت فرمود: برایش نام نیکو برگزینی و درست تربیت کنی و در جای نیکو و شغل نیکو بگماری.

۳۴ -امام کاظم علیه السلام: حِیلَهُ الرَّجُلِ فی بابِ مَکسَبِهِ(۱).

مهارت و نیک اندیشی مرد در زمینه محلّ درآمد اوست.

بنابراین در روایات اسلامی درآمد از کار خوب و مفید و آبرومند برای انسان ارزش به حساب آمده و با ترقی در جنبه های روحانی و معنوی معارض و منافی معرفی نشده است. بلکه مسلمین دعوت به کار و کوشش شده اند در عین حال روزی و توسعه را باید از خدا بخواهند به دو روایت زیر توجه کنید:

کار وسیله، روزی با خدا

۳۵ -فضیلُ بنُ یَسارٍ قالَ: قُلتُ لِأبی عَبدِ اللّهِ علیه السلام:

إنِّی قَد تَرَکتُ التِّجارَهَ؛ قالَ: فَلا تَفعَلْ، افْتَحْ بابَکَ، وَابْسُطْ بِساطَکَ، وَاسْتَرزِقِ اللّهَ رَبَّکَ (۲).

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۳۴..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۷..

فضیل بن یسار می گوید: به

امام صادق علیه السلام عرض کردم: من تجارت را رها کرده ام. امام فرمود: این کار را انجام نده، حجرهٔ خود را بگشای و بساط کسب و کارت را پهن کن و از پروردگارت روزی بطلب.

در جای دیگر همین دستور را حضرت در پاسخ سدیر صیرفی به وی می دهد هنگامی که از

امام صادق علیه السلام سؤال نمود:

أیُّ شَیءٍ عَلَی الرَّجُلِ فی طَلَبِ الرِّزقِ؟ فَقالَ: یا سَدیرُ، إذا فَتَحتَ بابَکَ وَبَسَطتَ بِساطَکَ فَقَدْ قَضَیتَ ما عَلَیکَ(۱).

در طلب روزی چه تکلیفی بر دوش مرد است؟ فرمود: ای سدیر! هر گاه درِ (مغازه) را گشودی و بساط را پهن کردی تکلیف خود را انجام داده ای.

ملاحظه بفرمائید که امام علیه السلام رفتن به محل کار را وظیفه دانسته، اشتغال را نیز وظیفه می داند و در عین حال رازق خداست باید توکّل به او باشد.

۳۶ -کُلَیْبُ الصَّیْدَاوِیِّ قَالَ، قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللّٰهِ علیه السلام :

۱- ((۱)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۵..

ادْعُ اللّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لِی فِی الرِّزْقِ فَقَدِ الْتَأَثَتْ عَلَیَّ أَمُورِی، فَأَجَابَنِی مُسْرِعاً: لَا، اخْرُجْ فَاطْلُبْ(۱).

کلیب صیداوی می گوید به امام صادق علیه السلام عرض کردم: از خدا بخواهید روزی ام دهد، کارهایم کند پیش می رود و در آن مانده ام، حضرت خیلی زود فرمود: دعا نمی کنم، بیرون برو و در پی طلب روزی باش.

کارگر محبوب خدا

۳۷ -مَرَّ داوُد علیه السلام بإسکافٍ فَقالَ: یا هذا: إعْمَلْ وَکُلْ، فَإنَّ اللّهَ یُحِبُّ مَنْ یَعْملُ وَیأکُلُ وَلَایُحبُّ مَنْ یَأْکُلُ وَلَایَعملُ(۲).

حضرت داود علیه السلام بر کفاشی گذشت و به او فرمود:

ای مرد! کارکن و بخور زیرا خداوند کسی را که کار کند و بخورد دوست می دارد و کسی را که بخورد و کار نکند دوست نمی دارد.

میانه روی در کار

۳۸ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّ الرِّزْقَ مَقْسُومٌ

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۷۹..

۲- ((۲)) - تنبیه الخواطر، ج ۱، ص ۴۲..

لَنْ یَعْـدُوَ امْرُؤٌ مَـا قُسِمَ لَهُ، فَأَجْمِلُوا فِی الطَّلَبِ وَ إِنَّ الْعُمُرَ مَحْـدُودٌ لَنْ یَتَجَاوَزَ أَحَـدٌ مَا قُـدِّرَ لَهُ، فَبَادِرُوا قَبْلَ نَفَاذِ الْأَجَلِ، وَ الْأَعْمَالُ مَحْصِیَّهٌ(۱).

ای مردم روزی تقسیم شـده است، هیچ کس به بیش از اندازهٔ سـهمش دست نخواهد یافت، پس در طلب آن متعادل باشـید و زیاده روی نکنید.

ص:۱۰۰

۱- (۱)) - بحارالانوار، ج ۱۰۳، ص ۲۶..

فصل سوم: پیامدهای منفی بی کاری

اشاره

تا کنون دیده اید افرادی را که سر گردان در کوچه ها حیرانند؟

آیا تا به حال به اشخاصی که مدّتی در مکانی مشغول به کار بوده اند و سپس از کار بی کار شده اند، توجه نموده اید؟

چقدر از پیامدهای بی شغلی و رها کردن شغل آگاهید؟

با مطالعهٔ این فصل، با پاسخ هایی که معصومین علیهم السلام به این پرسش ها داده اند آشنا می شویم:

الف: پیامدهای منفی نداشتن شغل

ب: آثار مخرّب رها نمودن حرفه

الف: پیامدهای منفی نداشتن شغل

از دست رفتن سرمایه

۳۹ -فضیلُ بنُ یسارٍ قال: قالَ أبو عَبدِ اللّهِ علیه السلام: أيَّ شَيْءٍ تُعالِجُ؟ فَقُلتُ: ما أُعالجُ اليَومَ شَيئاً، فَقالَ: كذلِكَ

تَذهَبُ أموالُكَم، وَاشتَدَّ عَلَيهِ(۱).

فضیل بن یسار می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: چه کار می کنی؟ عرض کردم: امروز کاری ندارم، فرمود: این گونه، اموال شما از بین می رود، و این (بیکاری من) بر آن حضرت علیه السلام گران آمد.

۴۰ -فضیلُ بنُ یسارٍ، قال: قُلتُ لِأبی عَبدِ اللّهِ علیه السلام:

إنّی قَدْ کَفَفتُ عَنِ التِّجارَهِ وَأَمسَکتُ عَنْها، قالَ: وَلِمَ ذلِکَ؟ أَعَجَزٌ بِکَ؟ کَذلِکَ تَذهَبُ أموالُکُم، لا تَکُفُّوا عَنِ التِّجارَهِ، وَالتَمِسُوا مِنْ فَضلِ اللّهِ عَزَّ وَ جَلَّ(۲).

فضیل بن یسار می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من تجارت را رها کرده و از آن دست کشیده ام؟ فرمود: چرا؟ آیا ناتوانی؟ بدینسان اموال شما از بین می رود، از تجارت دست نکشید و در طلب احسان خدای سبحان باشید.

بیکار دین فروشی می کند

۴۱ -ابنُ عباسٍ قال: کانَ رَسولُ اللّهِ صلی الله علیه و آله، إذا نَظَرَ

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۴..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۶..

إلَی الرَّجُلِ فَأَعجَبَهُ قال: هَل لَهُ حِرفَهٌ؟ فَإنْ قالوا: لا؛ قال: سَقَطَ مِنْ عَینی. قیلَ: وَکیفَ ذاکَ یا رَسُولَ اللّهِ؟ قال: لِأَنَّ المؤمنَ إذا لَمْ یَکُنْ لَهُ حِرفَهٌ یَعیشُ بِدِینِهِ(۱).

ابن عباس می گوید: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله چنین بود که هر گاه به کسی نگاه می کرد و از او خوشش می آمد، می فرمود: شغلی هم دارد؟. اگر می گفتند: نه، می فرمود:

از چشمم افتاد. عرض می شد: چرا ای رسول خدا؟ می فرمود: زیرا اگر مؤمن شغل و حرفه ای نداشته باشد، دین خود را وسیلهٔ امرار معاش می کند.

بیزاری خداوند

۴۲ -امام کاظم علیه السلام: إنَّ اللّهَ تَعالی لَیُبغِضُ العَبدَ الفارِغَ(۲).

همانا خداوند از بندهٔ بیکار بیزاری می جوید.

مستجاب نشدن دعا

۴۳ -امام صادق علیه السلام: أَرأَیتَ لَو أنَّ رَجُلًا دَخَلَ بَیتاً ،

۱- ((۱)) - بحار الأنوار، ج ۱۰۳، ص ۹..

۲- ((۲)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۹..

وَطَيَّنَ عَلَيهِ بابَهُ، وَقالَ رِزقی یَنزِلُ عَلَیَّ، کانَ یَکونُ هـذا؟ أما إنَّهُ یَکونُ أَحَـدُ الثَّلاثَهِ الّذینَ لا یُستجابُ لَهُمْ دَعوَهٌ،... الرَّجُلُ یَکونُ عِندَهُ الشَّیْءُ فَیَجلِسُ فی بَیتِهِ فَلا یَنتَشِرُ وَلا یَطلُبُ وَلا یَلتَمِسُ الرِّزقَ، حَتّیٰ یَأکُلَهُ، فَیَدعُو فَلا یُستَجابُ لَهُ(۱).

آیا می پنداری اگر کسی به خانهٔ در آید و درِ آن را بر خود گِل ببندد و بگوید: روزی ام بر من فرود می آید، این گونه می شود؟ آگاه باش این (فردی که اینگونه دعا می نماید) یکی از آن سه نفری است که دعایشان مستجاب نمی شود،... مردی که سرمایه دارد اما در خانه خود می نشیند، کار نمی کند و از پی روزی بر نمی آید تا (همهٔ) سرمایهٔ خود را می خورد، پس دعا می کند که مستجاب نمی شود.

ناراحتی امام علیه السلام

۴۴-امام محمد باقر علیه السلام: إنِّی أجِدُنی أَمقُتُ الرَّجُلَ مُتَعَذِّرَ المَکاسِبِ، فَیَستَلقِی عَلیٰ قَفاهُ وَیَقُولُ: اللّهُمَّ

ص:۱۰۴

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۸..

ارْزُقْنی، وَیَدَعُ أنْ یَنتَشِرَ فی الأرضِ وَیَلتَمِسُ مِنْ فَضلِ اللّهِ، فَالذَّرَّهُ تَخرُجُ مِنْ جُحرِها تَلتَمِسُ رِزقَها(۱).

من در دلم تنفر دارم از مردی که از کسب و کار شانه خالی می کند و به پشت می خوابد و می گوید: خدایا روزیم ده، و ترک می کند حرکت در زمین را برای بدست آوردن فضل خداوند، مورچه از لانه خود بیرون می آید تا روزی خود را به دست آورد.

ب: آثار مخرّب رها نمودن حرفه

کاهش خرد

۴۵ -امام صادق علیه السلام: تَرکُ التِّجارَهِ یُنقِصُ العَقلَ(۲).

تجارت نکردن خرد را می کاهد.

نابودی خرد

۴۶ -امام صادق علیه السلام: تَرکُ التِّجارَهِ مَذهَبَهٌ لِلعَقلِ(۳).

ترک نمودن (و رها نمودن) تجارت، باعث از بین رفتن عقل می گردد.

۴۷ -امام صادق علیه السلام خطاب به مَعاذ

:یا مَعاذُ ،

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۰..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۳..

۳- ((۳)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۷..

أضَعُفتَ عَنِ التِّجارَهِ؟ أَو زَهِدتَ فيها؟ قُلتُ: ما ضَعُفتُ عَنها، وَلا زَهِدتُ فِيها، قال: فَما لَکَ؟ قلتُ: کُنّا نَنتَظِرُ أَمراً، وذلکَ حينَ قُتِلَ الوَليدُ، وَعِندی مالٌ کثيرٌ. وَهُوَ فی يَدی، وَلَيسَ لِأَحَدٍ عَلَيَّ شَیءٌ، وَلا أرانی آکُلُهُ حَتّی أموتَ، فقال: لا تَترُکْها، فَإنَّ تَرکَها مَذهَبَةٌ لِلعَقلِ، اسْعَ عَلی عِيالِکَ، وَإيّاکَ أَنْ يکونُوا هُمُ السُّعاهُ عَلَيکَ(1).

ای معاذ! از تجارت خسته و ناتوان شده ای یا به آن بی رغبتی؟ عرض کردم: نه ناتوان و خسته شده ام نه بی رغبت. فرمود: پس تو را چه شده است؟ عرض کردم:

منتظر چیزی بودیم و آن زمانی بود که ولید کشته شد و من ثروت زیادی داشتم و اینک نیز دارم و به هیچ کس هم بدهکار نیستم و فکر نمی کنم تا آخر عمرم تمام شود. حضرت فرمود: تجارت را ترک مکن زیرا ترک آن خرد را نابود می کند؛ خانواده ات را در رفاه و آسایش قرار ده و کاری نکن که آن ها برای تهیهٔ هزینهٔ زندگی ات کار کنند.

ص:۱۰۶

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۴..

۴۸-فضیلُ الأعور قال: شَهِدتُ مَعاذَ بنَ کثیرٍ، وقالَ لِأبی عَبدِ اللّهِ علیه السلام: إنّی قَد أیسَرتُ، فَأَدَعُ التِّجارهَ؟ فَقالَ: إنَّکَ إنْ فَعَلتَ قَلَّ عَقلُکَ، أو نَحوَهُ(۱).

فضیل بن اعور می گوید: شاهد بودم که معاذ بن کثیر به امام صادق علیه السلام عرض کرد. من توانگر شده ام آیا تجارت را رها کنم؟ فرمود: اگر این کار را بکنی عقلت کم می شود، یا چیزی شبیه این جمله.

زائل شدن دو سوم عقل

۴۹ -أَسْبَاطُ بنُ سَالِمٍ بَیّاعِ الزُّطی قَالَ: سَأَلَ أبُو عَبدِ اللّهِ علیه السلام یَوْماً وَأَنَا عِنْدَهُ عَنْ مَعاذِ بَیّاعِ الکَرابِیس؟ فَقِیلَ:

تَرَکَ التِّجارَه، فَقَالَ: عَمل الشَّیْطان، مَنْ تَرَکَ التِّجارَهَ ذَهَبَ ثُلُثَا عَقْلِهِ، أَمَا عَلِمَ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ قَدِمَتْ عِیرٌ مِنَ الشّامِ فَاشْتَرَی مِنْها، وَاتَّجَرَ فَرَبِحَ فِیها مَا قَضَی دَیْنَهُ(۲).

اسباط بن سالم فروشندهٔ پارچه های زُطّی (۳)

ص:۱۰۷

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۴..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۷-۱۶..

۳- ((۳)) گروهی از سیاه پوستان سِنْد که پارچه های زطّی را به آن ها نسبت می دهند (لسان العرب، ج ۷، ص ۳۰۸)..

می گوید، روزی در محضر امام صادق علیه السلام بودم که آن حضرت جویای حال معاذ - فروشنده پارچه های کرباسی - شد، عرض شد: او تجارت را رها کرده است، فرمود:

این کار شیطان است، هر کس تجارت را رها کند دو سوّم عقلش را از دست می دهد، آیا نمی داند که رسول خدا صلی الله علیه و آله از یک کاروان تجارتی که از شام آمده بود کالا-یی را خرید و در تجارت آن چنان سودی برد که دیونش را پرداخت کرد.

ترک تجارت کار شیطان است

۵۰ -أسباطُ بنُ سالمٍ قال: دَخَلتُ عَلی أبی عَبدِاللّه علیه السلام فَسَأَلَنا عَن عُمَرَ بنِ مُسلمٍ ما فَعَلَ؟ فَقلتُ:

صالِحٌ، وَلکنَّهُ قَد تَرَکَ التِّجارَهَ، فَقالَ أبو عَبدِ اللّهِ علیه السلام:

عَمَلُ الشَّیطانِ - ثلاثاً -، أما عَلِمَ أنَّ رَسولَ اللّهِ صَلَّی اللّهُ عَلَیهِ وَآلِهِ اشْتَری عِیراً أَتَتْ مِنَ الشّامِ فَاسْتَفضَلَ فِیها ما قَضی دَینَهُ، وَقَسَّمَ فی قَرابَتِهِ(۱).

اسباط بن سالم می گوید: خدمت امام صادق علیه السلام

ص:۱۰۸

۱- (۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۵-۱۴..

رسیدم، پرسید عمر بن مسلم چه می کند؟ عرض کردم:

خوب است ولی تجارت را رها کرده است، سه بار فرمود: کار شیطان است آیا نمی داند که رسول خدا صلی الله علیه و آله کالای تجارتی کاروانی را که از شام آمده بود خرید و از آن چنان سود برد که دیونش را پرداخت و میان خویشان خود تقسیم کرد.

بی اعتباری

۵۱ -معاذُ بنُ کثیرٍ - بیّاعِ الأکسیَهِ - قال: قُلتُ لِأبی عَبدِ اللّهِ علیه السلام: إنّی قَدْ هَمَمتُ أنْ أَدَعَ السُّوقَ وَفی یَدِی شَیءٌ، فَقالَ: إذاً یَسقُطُ رأیُکَ، وَلا یُستَعانُ بِکَ عَلیٰ شَیءٍ(۱).

معاذ بن کثیرِ جامه فروش به امام صادق علیه السلام عرض کرد: من برای خود ثروتی دارم و تصمیم دارم بازار را رها کنم. حضرت فرمود: در این صورت نظرت از اعتبار می افتد و در هیچ چیز از تو کمک گرفته نمی شود.

دشمنی و جنگ با خود

۵۲ -مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ - وَکانَ خَتَنَ بُرَیْدِ العِجْلِی -،

۱- (۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۵..

قَالَ بُرَيْدُ لِمُحَمَّدٍ: سَلْ لِی أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ شَیءٍ أُرِیدُ أَنْ أَصْنَعَهُ، إِنَّ لِلنَّاسِ فِی یَدِیَ وَدَائِعَ وَأَمْوَالًا أَتَقَلَّبُ فِیهَا، وَقَدْ أَرَدْتُ أَنْ أَتَخَلَّی مِنَ الدُّنْیَا وَأَدْفَعَ إِلَی کُلِّ ذِی حَقٍّ حَقَّهُ، قَالَ: فَسَأَلَ مُحَمَّدٌ أَبا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ ذَلِکَ، وَخَبَّرَهُ بِالْقِصَّهِ، وَقَالَ: مَا تَرَی لَهُ؟ فَقَالَ: یَا مُحَمَّدُ، أَیَبْدَأُ نَفْسَهُ بِالْحَرْبِ، لَا، وَلَکِنْ یَأْخُذُ وَیُعْطِی عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ(۱).

برید عجلی به محمد بن مسلم – که دامادش بود – گفت: از امام صادق علیه السلام دربارهٔ (این) کاری که می خواهم انجام دهم بپرس: ودیعه ها و اموالی از مردم در اختیار من است که با آن ها معامله (و سوداگری) می کنم، و می خواهم از دنیا کنار بکشم و به هر صاحب حقّی حقّش را برگردانم، محمّد بن مسلم ماجرا را برای امام صادق علیه السلام نقل کرد و پرسید: نظر شما چیست؟ حضرت علیه السلام فرمود: ای محمّد! آیا وی می خواهد با خودش بجنگد و دشمنی کند؟! نه (این کار را نکند)، بلکه با توکّل بر خدا بگیرد و بدهد.

۱- ((۱)) – وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۶..

مستجاب نشدن دعا

۵۳ –عليٌّ بنُ عبدِ العزيزِ قال: قالَ أبو عَبدِ اللّه عليه السلام:

ما فَعَلَ عُمَرُ بنُ مُسلمٍ؟ قُلتُ: جُعِلتُ فِداكَ، أَقبَلَ عَلَى العِبادَهِ، وَتَرَكَ التِّجارَهَ، فَقالَ: وَيحَهُ، أَما عَلِمَ أَنَّ تارِكَ الطَّلَبِ لا يُستَجابُ لَهُ، إنَّ قَوماً مِن أصحابِ رَسُولِ اللّهِ صلى الله عليه و آله لَمّا نَزَلَتْ «وَ مَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ و

مَخْرَجًا * وَ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَايَحْتَسِبُ»(۱) أغْلَقوا الأَبوابَ،

وَأَقبَلُوا عَلَى العِبادَهِ، وَقالوا قَدْ كُفِينا، فَبَلَغَ ذلِكَ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله، فَأَرسَلَ إلَيهِمْ فَقالَ: ما حَمَلَكُمْ عَلى ما صَنَعتُمْ؟ فَقالوا: يا رَسُولَ اللّهِ، تُكُفِّلَ لَنا بِأَرزاقِنا، فَأَقبَلْنا عَلَى العِبادَهِ، فَقالَ: إنَّهُ مَنْ فَعَلَ ذلِكَ لَمْ يُستَجَبْ لَهُ، عَلَيكُمْ بِالطَّلَبِ(۲).

علی بن عبدالعزیز می گوید: امام صادق علیه السلام پرسید:

عمر بن مسلم چکار می کند؟ عرض کردم: فدایت شوم:

رو به عبادت آورده و تجارت را رها کرده است، فرمود:

وای بر او! آیا نمی داند کسی که کسب و کار را رها کند دعایش مستجاب نمی شود. وقتی آیهٔ «و هر که از خدا

۱- ((۱)) – طلاق: آیهٔ ۲ و ۳..

۲- ((۲)) – وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۸-۲۷..

پروا کنـد، خداونـد برای او راه خرجی قرار می دهـد و از جـایی که گمـان نمی برد، روزیش می دهـد» نازل شـد، عـده ای از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله، درها را به روی خود بستند و به عبادت پرداختند و گفتند: تضمین شده ایم.

این خبر به گوش پیامبر صلی الله علیه و آله رسید، حضرت در پی آنان فرستاد و فرمود: چه چیز شما را وا داشت که این کار را بکنید؟ عرض کردند: ای رسول خدا، روزی ما تضمین شده است و لذا به عبادت روی آورده ایم. پیامبر فرمود:

بدانید که هر کس چنین کند، دعایش مستجاب نمی شود. دنبال کسب و کار بروید.

ص:۱۱۲

فصل چهارم: آداب و کیفیت کسب و کار

اشاره

هر سازمان و تشکیلاتی برای پیشبرد اهداف خود متوسل به قوانین و مقرّراتی می شود که با کمک آن، ضمن نظم بخشی به مجموعه، بتواند به مقصد خود زودتر دست پیدا نماید.

مثال دیگر اینکه استاد کوزه گر هنگامی که می خواهد فنّ کوزه گری را به شاگرد بیاموزد، سعی می نماید به نکات ظریف اما مهم بپردازد تا شاگرد نتیجهٔ خوبی را از کارش ببیند، سخن ما نیز در این فصل اصطلاحاً همین فوت و فنّ کوزه گری است در آداب کسب و کار.

در یک کلام پیرامون موضوع این فصل می توانیم بگوئیم:

چه کنیم تا کسب و کار موفّقی داشته باشیم؟

جواب هایی که قرآن کریم و امامان دین به ما داده اند بدین شرح است:

ص:۱۱۳

۵۴ -«وَ جَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا»(۱).

و روز را برای کسب و کار ساختیم.

۵۵ -«إِنَّ لَکَ فِی النَّهَارِ سَبْحًا طَوِیلًا(۲)».

و تو در روز، تلاش مستمر و طولانی خواهی داشت.

۵۶ -«وَلَا تَأْکُلُوا

أَمْوَ لُکُم بَیْنَکُم بِالْبَطِلِ(۳)».

و اموال یکدیگر را میان خود به باطل مخورید.

۵۷ -«وَلَا تَبْخَسُوا ه

النَّاسَ أَشْیَآءَهُمْ»(۴).

و از [کار و] کالای مردم نکاهید.

انگیزه ای کار

۵۸ -امام علی علیه السلام: وَ أَخْلِصْ لِلّهِ عَمَلَکَ(۵).

کار خود را خالصانه برای خداوند انجام ده.

ص:۱۱۴

۱- ((۱)) - نبأ: آیهٔ ۱۱..

۲- ((۲)) - مزمل: آیهٔ ۷..

۳- ((۳)) - بقره: آیهٔ ۱۸۸..

۴- ((۴)) - اعراف: آیهٔ ۸۵..

۵- ((۵)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۸۲..

اخلاص در کار

۵۹ -امام علی علیه السلام: اخْلِصُوا إِذَا عَمِلْتُم(۱).

کار را خالصانه انجام دهید.

کاسب راستگو

۶۰ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: التّاجِرُ الأَمینُ الصَّدوقُ المسلِمُ مَعَ الشّهداءِ یَوْمَ القِیامَهِ(۲).

کاسب درستکار، راستگو و مسلمان روز قیامت با شهیدان است.

۶۱ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: التاجرُ الصَّدوقُ الأَمِینُ مَعَ النَّبیّینَ وَالصّدِّیْقینَ وَالشّهداء(۳).

بازرگان راستگو و درستکار در [قیامت] با پیامبران و صدیقین و شهیدان است.

دین فروشی نکنید

۶۲ -امام علی علیه السلام: الْمُسْتَأْکِلُ بِدِیْنِهِ حَظُّهُ مِنْ دِیْنِهِ مَا یَأْکُلُهُ (۴).

۱- ((۱)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۸۷..

۲- ((۲)) - کنزالعمال، ج ۴، ص ۷..

۳- ((۳)) - میزان الحکمه، ج ۲، ص ۶۲۰..

۴- ((۴)) - تحف العقول، ص ۲۲۳..

کسی که دین را دکّان خود قرار دهد بهرهٔ او از دینش همان است که می خورد.

۶۳ -فقه الرضا: لَاتَأْكُلُوا النَّاسَ بِآلِ مُحمّدٍ، فَإِنَّ التَّأَكُّلَ بِهِمْ كُفْرٌ(۱).

خاندان محمد صلی الله علیه و آله را وسیله امرار معاش خود نسازید که وسیلهٔ ارزتزاق قرار دادنشان کفر است.

۶۴ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: يَا مَعْشَرَ التّجّارِ، إِنَّ هَذَا الْبَيْعَ يَحضُرُهُ اللّغْوُ وَالْحَلْفُ، فَشُوبُوهُ بِالصّدَقَهِ(۲).

ای جماعت بازرگانان! همراه معامله، سخن لغو و سوگند به میان می آید، لذا آن را با صدقه دادن درآمیزید.

کار کردن با وضو

۶۵ -امام صادق علیه السلام: مَنْ ذَهَبَ فی حاجَهٍ عَلَى غَيرِ وُضوءٍ فَلَمْ تُقضَ حاجَتُهُ فَلا يَلُومَنَّ إلّانَفسَهُ(۳).

هر کس بدون وضو از پی کاری برود و خواسته اش

۱- (۱)) - فقه الرضا، ص ۳۳۸..

۲- (۲)) - کنزالعمّال، ج ۴، ص ۴۷..

۳- (۳)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۷..

برآورده نشود، جز خودش را سرزنش نکند.

صبح زود به دنبال کار رفتن

۶۶ -پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله: إذا أرادَ أحَدُکُمُ الحاجَهَ فَلیُبَکِّرْ إلَیها، فَإنِّی سَأَلْتُ رَبِّی عَزَّ وَجَلَّ أَنْ یُبارِکَ لِأُمَّتی فی بُکورِها(۱).

هر گاه یکی از شما می خواهد کاری را انجام دهد صبح خیلی زود به سوی آن بشتابد، زیرا من از پروردگارم خواسته ام که، اول صبح را بر امّتم مبارک گرداند.

۶۷ -امام جعفر صادق علیه السلام: إنِّی لَأُحِبُّ أَنْ أَرَی الرَّجُلَ مُتَحَرِّفاً فِی طَلَبِ الرِّزقِ؛ إنَّ رَسولَاللّهِ صلی الله علیه و آله قالَ:

اللّهُمَّ بارِکْ لِأُمَّتی فِی بُکورِها(۲).

دوست دارم که مرد را برای بدست آوردن روزی، مشغول کسب و کار ببینم، همانا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

بارالاها! اول صبح را بر امّتم (در طلب روزی) مبارک گردان.

۶۸ -مُعلَّی بْنُ خُنیسٍ قال: رآنی أبُو عَبدِ اللّه علیه السلام

۱- ((۱)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۷..

۲- ((۲)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۷..

وَقَدْ تَأَخَّرتُ عَنِ السُّوقِ فَقالَ: اغدُ إلى عِزِّكَ(۱).

معلّی بن خنیس می گوید: امام صادق علیه السلام مرا دید که دیر به بازار رفتم، فرمود: صبح زود به جایگاه عزّتت رهسپار شو.

کار، تا سر حدّ توانایی

۶۹ -پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: أَحَبُّ الأعمالِ إلَى اللّه عَزَّ وَجَلَّ أدوَمُها وَإنْ قَلَّ، فَعَلَيكُم مِنَ الأعمالِ بِما تُطيقُونَ، فَإنَّ اللّهَ لا يَمَلُّ حَتّى تَمَلُّوا(۲).

محبوب ترین کارها نزد خداوند عزّ وجلّ با دوام ترین آن هاست اگر چه کم باشد، پس بر شما باد به انجام کارها تا آن جا که توانایی دارید زیرا خداوند به ستوه نمی آید، مگر این که شما به ستوه بیایید.

مداومت در کار

۷۰ -امام علی علیه السلام: المُداوَمَةَ المُداوَمَةَ! فَإنَّ اللّهَ لَمْ يَجعَلْ لِعَمَلِ المؤمِنينَ غايَةً إلّاالمَوتَ(۳).

در کار پیگیر باشید، زیرا خداوند برای کار مؤمنان پایانی جز مرگ قرار نداده است.

ص:۱۱۸

۱- ((۱)) - وسائل الشيعه، ج ۱۷، ص ۱۰..

۲- ((۲)) - امالی سید مرتضی، ج ۱، ص ۴۱..

۳- ((۳)) - مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۱۳۰..

مداومت با آگاهی

۷۱ -امام صادق علیه السلام: العَمَلُ الدّائِمُ القَلیلُ عَلَی الیَقِینِ أفضَلُ عِندَاللّهِ مِنَ العَمَلِ الکَثِیرِ عَلی غَیرِ یَقِینٍ(۱).

کار مداومِ اندک، اما توأم با یقین، نزد خدا برتر از کار بسیار است که همراه با یقین نباشد.

کارگزار باید متخصّص و تعهّد عمل داشته باشد

۷۲ -«قَالَ اجْعَلْنِی عَلَی خَزَآ ل

نِ الْأَرْضِ إِنِّی حَفِیظٌ عَلِیمٌ(۲)».

[یوسف] گفت: سرپرستی خزانه های این سرزمین را به من بسپار که من نگهبانی کاردانم.

در هر کاری معیار و الگو لازم است

۷۳ -امام علی علیه السلام: قَدِّرْ ثُمَّ اقْطَعْ وَ فَکِّرْ ثُمَّ انْطِقْ وَ تَبَیَّنْ ثُمَّ اعْمَلْ(۳).

اندازه بگیر آنگاه ببر، بیندیش پس از آن سخن بگو.

(و هر کاری را) درست بررسی کرده آنگاه عمل کن.

ص:۱۱۹

۱- ((۱)) - بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۲۱۴..

۲- ((۲)) - یوسف: آیهٔ ۵۵..

۳- ((۳)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۳۷۱..

اتقان در کار

۷۴ –رسول خدا صلی الله علیه و آله:... لَكِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ عَبْداً إِذَا عَمِلَ عَمَلاً أَحْكَمَهُ(۱)...

خداوند دوست می دارد بنده ای را که هرگاه کاری انجام می دهد محکم و پایدار انجام دهد.

۷۵ –پیامبر أعظم صلی الله علیه و آله:... مَنْ دَعَا النَّاسَ إِلَى نَفْسِهِ وَ فِيهِمْ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْهُ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ(۲).

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:... هر کس مردم را به سوی خود فرا بخواند در حالی که داناتر از او وجود دارد روز قیامت خداوند با نظر رحمت به او نگاه نمی کند.

کار را به کاردان بسپارید

۷۶ –رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَا وَلَّتْ امَّةٌ أَمْرَهَا رَجُلًا قَطُّ وَ فِيهِمْ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْهُ إِلَّا لَمْ يَزَلْ أَمْرُهُمْ يَذْهَبُ سَفَالاً حَتَّى يَرْجِعُوا إِلَى مَا تَرَكُوا(۳)...

هیچ امّتی سرپرستی کارهایش را به مردی نسپارد، درحال که داناتر از او در میان شان وجود دارد، مگر

ص:۱۲۰

۱- ((۱)) - بحارالانوار: ج ۶، ص ۲۲۰..

۲- ((۲)) - بحارالانوار: ج ۲، ص ۱۱۰..

۳- ((۳)) - بحارالانوار، ج ۱۰، ص ۱۴۳..

اینکه کارهایشان پیوسته رو به پستی پیش خواهد رفت تا زمانی که به آنچه ترک کرده اند برگردند.

کار در شهر خود

۷۷ -امام سجاد علیه السلام: إنَّ مِن سَعادَهِ المَرءِ أَنْ یَکُونَ مَتجَرُهُ فی بِلادِهِ، وَیَکونَ خُلَطاؤهُ صالِحینَ، وَیَکونَ لَهُ أولادٌ یَستَعِینُ بِهِم(۱).

از سعادت آدمی است که محل کسب و کارش در شهر خودش باشد و همنشینانش مردمان صالح باشند و فرزندانی داشته باشد که کمک کار او باشند.

در عین این که کار در شهر خود موجب آرامش و راحتی است ولی اگر ضرورت ایجاب کرد یا ترقی و کمال در سفر و ترک وطن بود این کار نیز مورد تأیید است، روایت زیر را بخوانید.

ترک وطن در طلب رزق

۷۸ -امام جعفر صادق علیه السلام: إنَّ اللّهَ تَبارَکَ وَتَعالی لَیُحِبُّ الاغتِرابَ فی طَلَبِ الرِّزقِ (۲).

۱- ((۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۴..

۲- ((۲)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۶..

همانا خدای متعال جلای وطن (و مسافرت) در طلب روزی را دوست دارد.

کارهای ناچیز را به دیگران بسپارید

۷۹ -امام جعفر صادق علیه السلام: باشِرْ کِبارَ امورِکَ بِنَفسِکَ، وَکِلْ ما صَغُرَ مِنها إلَی غَیرِکَ، فَقِیلَ: ضَربُ أیِّ شَیءٍ؟ فَقالَ: ضَربُ أَشرِیَهِ العَقارِ وَما أشبَهَها(۱).

کارهای مهّم را خودت انجام ده و خرده کارها را به دیگری بسپار، پرسیدند: چه نوع کاری؟ فرمود: معامله اثاثیه های پست و بُنْجل و امثال آن ها را.

کار کردن در سایه

۸۰ -أرسَلَ رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه و آله رَجُلاً فی حاجَهٍ، فَکانَ یَمشی فی الشَّمسِ، فَقالَ لَهُ: امشِ فی الظِّلِّ فَإنَّ الظِّلَّ مُبارَکٌ(۲).

رسول خدا صلی الله علیه و آله کسی را از پی کاری فرستاد، او در آفتاب راه می رفت، فرمود: در سایه راه برو، زیرا سایه، خجسته و با برکت است.

ص:۱۲۲

۱- ((۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۹..

۲- ((۲)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۷..

بیرون رفتن از خانه

۸۱ -امام صادق علیه السلام: أشخِصْ يَشخَصْ لَكَ الرِّزقُ(۱).

(از خانه) بیرون شو تا روزیت عیان (و فزون) گردد.

۸۲ -پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: إذا أَعسَرَ أحَدُكُم فَليَخرُجْ وَلا يُغِمَّ نَفسَهُ وَأَهلَهُ(۲).

هر گاه یکی از شما به سختی معیشت افتاد (از پی کسب روزی) بیرون برود و خود و خانواده اش را اندوهگین نسازد.

۱- ((۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۷..

۲- ((۲)) - تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۳۲۹..

فصل پنجم: کار و طلب مال حلال، دنیاطلبی نیست، عبادت و اطاعت خداست

کار اطاعت خداست

اشاره

۸۳ -امام صادق علیه السلام: إنَّ مُحَمَّدَ بنَ المُنکَدِرِ کانَ یَقولُ: ما کُنتُ أرىٰ أَنَّ مِثلَ عَلِیِّ بنِ الحُسَینِ یَدَعُ خَلَفاً، لِفَضلِ عَلِیِّ بنِ الحُسَینِ حَتّىٰ رَأیتُ ابنَهُ مُحَمَّدَ بنَ عَلِیٍّ فَأَرَدتُ أَنْ أَعِظَهُ فَوَعَظَنی، فَقالَ لَهُ أَصحابُهُ: بِأَیِّ شَیءٍ وَعَظَکَ؟

قالَ: خَرَجتُ إلىٰ بَعضِ نَواحِی المَدینهِ فی ساعَهٍ حارَّهٍ، فَلَقِیتُ مُحَمَّدَ بنَ عَلِیٍّ -وَکانَ رَجُلاً بَدیناً- وَهُوَ مُتَّکِئٌ عَلىٰ غُلامَینِ لَهُ أَسوَدَینِ أو مَولَیَینِ، فَقُلتُ فی نَفسی «شَیخٌ مِن شُیُوخِ قُرَیشٍ فی هذِهِ السّاعَهِ عَلىٰ هذِهِ الحالِ فی طَلَبِ الدُّنیا، أَشهَدُ لَأَعِظَنَّهُ» فَدَنَوتُ مِنهُ فَسَلَّمتُ عَلَیهِ، فَسَلَّمَ عَلَیَّ بِنَهْرٍ وَقَد تَصَبَّبَ عَرَقاً، فَقُلتُ: أَصلَحَکَ اللّهُ، شَیخٌ مِن أَشیاخِ قُرَیشٍ فی

هذِهِ السّاعَهِ عَلیٰ هذِهِ الحالِ فی طَلَبِ الدُّنیا، لو جاءَکَ المَوتُ وَأنتَ عَلیٰ هذِهِ الحالِ.

قالَ: فَخَلا عَنِ الغُلامَینِ مِن یَدِهِ ثُمَّ تَسانَدَ - عَلیهِ الصَّلاهُ وَالسَّلامُ - وَقالَ: لَو جاءَنی وَاللّٰهِ المَوتُ وَأنا فی هذِهِ الحالِ جاءَنی وَأنا فی طاعَهٍ مِن طاعاتِ اللّهِ تَعالیٰ، أکُفُّ بِها نَفسی عَنکَ وَعَنِ النّاسِ، وَإنَّما کُنتُ أخافُ المَوتَ لَو جاءَنی وَأنا عَلیٰ مَعصِیَهٍ مِن مَعاصِی اللّهِ، فَقُلتُ: یَرحَمُکَ اللّهُ أرَدتُ أَنْ أعِظَکَ فَوَعَظتَنی(۱).

محمّد بن مُنْکَدِر می گفت: من فکر نمی کردم که علی بن الحسین علیه السلام، فرزندی از خود بر جای گذارد که در فضل همانند او باشد، چون علی بن الحسین بسیار بزرگوار بود، تا آن که (روزی) فرزند او محمّد بن علی علیه السلام را دیدم و خواستم نصیحتش کنم. اما او مرا نصیحت کرد. یاران محمد بن منکدر پرسیدند: چه نصیحتی به تو کرد؟

گفت: روزی هوا بسیار گرم بود و من به یکی از نواحی مدینه رفتم. در راه، ابوجعفر محمد بن علی علیه السلام را که بدنی فربه و سنگین داشت دیدم که به دو غلام

۱- (۱)) - بحارالأنوار، ج ۱۰۳، ص ۹-۸.

سیاه یا دو تن از موالی تکیه داده است. با خود گفتم:

[سبحان اللّه]! شیخی از شیوخ قریش در یک چنین وقتی و با چنین حالی در پی دنیاست! باید او را نصیحت کنم.

نزدیکش رفتم و سلام کردم. با حالتی خسته و عرق ریزان، جواب سلام مرا داد.

من گفتم: خدا خیرت دهد. شیخی از شیوخ قریش در چنین ساعتی و با چنین حالی در پی دنیا! اگر با این حالت أجَلت در رسد چه می کنی؟

حضرت فرمود: اگر در چنین حالی باشم و مرگم فرا رسد، در حال طاعتی از طاعات خدای عزّ و جلّ هستم. طاعتی که با آن خودم و خانواده ام را از محتاج شدن به تو و مردم باز می دارم. ترس من از این است که در حال انجام معصیتی از معاصی خدای عزّ و جلّ باشم و مرگم فرا رسد.

گفتم: خدا رحمتت کند، خواستم تو را نصیحت کنم تو مرا نصیحت کردی.

بکارگیری سرمایه را خدا دوست دارد

۸۴ -مُحَمَّدُ بنُ عذافرٍ، عَن أبيهِ قالَ: دَفَعَ إلَيَّ

ص:۱۲۷

أبو عَبدِ اللّهِ علیه السلام سَبعَمِائَهِ دینارٍ وَقالَ: یا عذافِرُ، اصرِفْها فی شَیءٍ مّا، وقالَ: ما أَفعَلُ هذا عَلیٰ شَرَهٍ مِنّی، وَلکنّی أحبَبتُ أَن یَرانی اللّهُ تَبارَکَ وَتَعالیٰ مُتَعَرِّضاً لِفَوائِدِهِ.

قالَ عذافِرُ: فَرَبِحتُ فیها مِائَهَ دینارٍ، فَقُلتُ لَهُ فی الطَّوافِ: جُعِلتُ فِداکَ، قَد رَزَقَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ فیها مِائَهَ دینارٍ، قالَ: أثبِتْها فی رَأسِ مالی(۱).

عذافر می گوید: امام صادق علیه السلام به من هفتصد دینار دادند، فرمود: این را در معامله ای به کار انداز، و فرمود:

این از باب حرص به دنیا نیست بلکه دوست دارم خداوند متعال مرا در حال بکارگیری از ثمرات این مال ببیند.

عذافر می گوید: آن را به کار انداختم و صد دینار سود بردم و در طواف به آن حضرت عرض کردم:

فدایت شوم! خداوند در آن صد دینار روزی داد، فرمود: آن را روی سرمایه ام بگذار.

کار آبرومندی است

۸۵ -امام کاظم علیه السلام: اغدُ إلیٰ عِزِّکَ - یَعنی:

السُّوقَ -(۲).

۱- ((۱)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۸..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۲..

بامدادان به سوی آبرومندی خود - یعنی بازار - حرکت کن.

۸۶ -امام صادق علیه السلام: إِذَا کَانَ الرَّجُلُ مُعْسِراً فَیَعْمَلُ بِقَدْرِ مَا یَقُوتُ بِهِ نَفْسُهُ وَ أَهْلُهُ وَ لَایَطْلُبُ حَرَاماً فَهُوَ کَالْمُجَاهِدِ فِی سَبِیلِ اللَّهِ(۱).

هرگاه مرد تنگدست و گرفتار باشد و به اندازه نیاز خود و عیالش کار کند و در پی کسب حرام نباشد ثواب او همچون پیکار کننده در راه خدا است.

۸۷ -خَالِدُ بْنُ نَجِیحٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَقْرِئُوا مَنْ لَقِیتُمْ مِنْ أَصْحَابِکُمْ السَّلَامَ وَ قُولُوا لَهُمْ: إِنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ یُقْرِئُکُمْ السَّلَامَ، وَ قُولُوا لَهُمْ: عَلَیْکُمْ بِتَقْوَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَا یُنَالُ بِهِ مَا عِنْدَ اللَّهِ، إِنِّی وَ اللَّهِ مَا آمُرُکُمْ إِلَّا بِمَا نَأْمُرُ بِهِ أَنْفُسَنَا، فَعَلَیْکُمْ بِالْجِدِّ وَ الاِجْتِهَادِ، وَ إِذَا صَلَّیْتُمُ الصُّبْحَ وَ انْصَرَفْتُمْ فَبَکِّرُوا فِی طَلَبِ الرِّزْقِ وَ اطْلُبُوا الْحَلَالَ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ سَیَرْزُقُکُمْ وَ یُعِینُکُمْ عَلَیْهِ(۲).

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۸۸..

۲- ((۲)) - کافی، ج ۵، ص ۷۸..

خالد بن نجیح می گوید امام صادق علیه السلام فرمود: سلام مرا به دوستان خود برسانید و به آنان بگویید: فلانی به شما سلام رساند و به آنان بگویید: تقوای خدای عزّ وجلّ را پیشه کنید و به کارهای بپردازید که خشنودی خدا را بدنبال می آورد، سوگند به خدا! من شما را به چیزی دستور نمی دهم مگر اینکه خودم به آن عمل می کنم، پس تلاش نمایید و بکوشید، و چون نماز صبح را به جا آوردید و برگشتید صبحگاهان در پی طلب روزی باشید و روزی حلال را بخواهید که خدای عز و جل بزودی نصیب تان خواهد کرد و برای به دست آوردنش کمک تان می کند.

ص:۱۳۰

فصل ششم: شغل های مکروه

اشاره

توجه: از جمع میان احادیث به دست می آید که شغل هایی که در ذیل نام برده می شود، مکروه است اما اگر کسی با مراقبت، از پیامدهای منفی که در این احادیث به آن ها اشاره شده است خود را مصون دارد، کراهت آن ها نیز برداشته می شود.

و اگر جامعه به این مشاغل نیازمند باشد ممکن است حکم وجوب کفائی یا عینی برای اشتغال به این امور بشود.

صرّافی، کفن فروشی، فروشندهٔ قوت مردم، قصابی، برده فروشی، بافندگی، گندم فروشی.

۸۸ -إسحاقُ بنُ عَمّارٍ قالَ: دَخَلتُ عَلیٰ أبی عَبدِ اللّهِ علیه السلام فَخَبَّرتُهُ أَنَّهُ وُلِدَ لی غُلامٌ، فَقالَ: أَلا سَمَّیتَهُ مُحَمَّداً؟ قالَ: قُلتُ: قَد فَعَلتُ، قالَ، فَلا تَضرِبْ مُحَمَّداً وَلا تَسُبَّهُ، جَعَلَهُ اللّهُ قُرَّةَ عَینٍ لَکَ فی حَیاتِکَ وَخَلَفَ صِدْقٍ مِنْ بَعدِکَ.

ص:۱۳۱

فَقُلتُ: جُعِلْتُ فِداکَ، فی أیِّ الأعمالِ أَضَعُهُ؟ قالَ:

إذا عَدَلتَهُ عَن خَمسَهِ أشیاءَ فَضَعهُ حَیثُ شِئتَ، لا تُسَلِّمْهُ صَیرَفیّاً، فَإنَّ الصَّیرَفِیَّ لا یَسلَمُ مِنَ الرِّبا، وَلا تُسَلِّمْهُ بَیّاعَ الأکفانِ، فَإنَّ صاحِبَ الأکفانِ یَسُرُّهُ الوَبا إذا کانَ، وَلا تُسَلِّمْهُ بَیّاعَ الطَّعامِ فَإنَّهُ لا یَسلَمُ مِنَ الاحتِکارِ، وَلا تُسَلِّمْهُ جَزّاراً فَإنَّ الجَزّارَ تُسلَبُ مِنهُ الرَّحمَهُ، وَلا تُسَلِّمْهُ نَخّاساً فَإنَّ رَسُولَ اللّهِ صلی الله علیه و آله قالَ: شَرُّ النّاسِ مَن باعَ النّاسَ(۱).

اسحاق بن عمار می گوید: خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم و به آن حضرت گزارش دادم که برایم پسر بچه ای به دنیا آمده است، فرمود: آیا نامش را محمّد نگذاشتی؟ عرض کردم: چرا، فرمود: پس محمّد را نزن و به او ناسزا مگو، خداوند او را در زندگی ات نور چشم تو و پس از تو جانشین راستین قرار دهد.

عرض کردم: فدایت شوم: او را به چه کاری بگمارم؟ فرمود: از پنج کار بازدار و به هر کار دیگری که خواستی او را بگمار، او را به صرّاف مسپار (که صرّافی یادش دهد) زیرا صرّاف از ربا مصون نیست، او را به

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۱۱۴..

فروشندهٔ کفن مسپار، زیرا وَبا (و بیماری های دیگری که مردم را می کشد) او را خوشحال می کند، او را به فروشندهٔ گندم و جو (و خورد و خوراک مردم) مسپار، زیرا چنین فروشنده ای از احتکار ایمن نیست، او را به سلّاخ (و قصّاب) مسپار، زیرا مهر و عاطفه از او گرفته می شود، و او را به برده فروش مسپار، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بدترین مردم کسی است که انسان ها را می فروشد.

۸۹ -أبو الحَسنِ موسَی بنِ جعفرٍ علیهما السلام قال: جاءَ رَجُلٌ إلَی النَّبیِّ صلی الله علیه و آله فقالَ: یا رَسولَ اللّهِ، قد عَلَّمتُ ابنی هذا، الکتابَ، ففی أیِّ شَیءٍ أُسَلِّمُهُ؟ فَقالَ: أَسلِمْهُ - للّهِ أبوکَ - وَلا تُسَلِّمْهُ فی خَمسٍ: لا تُسَلِّمْهُ سَیّاءً وَلا صائِغاً وَلا قَصّاباً وَلا حَنّاطاً وَلا نَخّاساً؛ فَقالَ: یا رَسُولَ اللّهِ، وَما السَّیّاءُ؟ قالَ: الَّذی یَبیعُ الأَکفانَ وَیَتَمَنّی مَوتَ امَّتی، وَلَلمَولُودُ مِنْ امَّتی أَحَبُّ إلَیَّ مِمّا طَلَعَتْ عَلَیهِ الشَّمسُ. وَأمّا الصّائِغُ فَإنَّهُ یُعالِجُ غُبنَ امَّتی. وَأمّا القَصّابُ فَإنَّهُ یَذبَحُ حَتّی تَذهَبُ الرَّحمَهُ مِنْ قَلبِهِ. وَأمّا الحَنّاطُ فَإنَّهُ یَحتَکِرُ الطَّعامَ عَلی امَّتِی، وَلَأنْ یَلقَی اللّهُ

العَبدَ سارِقاً أَحبُّ إِلَیَّ مِنْ أَنْ یَلقاهُ قَدِ احْتَکَرَ طَعاماً أربَعینَ یَوماً. وَأمّا النَّخّاسُ فَإِنَّهُ أتانی جَبرَئِیلُ علیه السلام فَقالَ:

یا مُحَمَّدُ، إنَّ شَرَّ امَّتِکَ الَّذِینَ یَبِیعُونَ النّاسَ(۱).

امام کاظم علیه السلام فرمود: مردی به رسول خدا صلی الله علیه و آله عرض کرد: من این فرزندم را سواد آموخته ام حالا او را به چه شغلی بگمارم؟ حضرت فرمود: خدا پدرت را بیامرزد، او را به هر شغلی بگمار، امّا به پنج گروه مسپارش. سیّاء، زرگر، قصّاب، گندم فروش، برده فروش. آن مرد عرض کرد: ای رسول خدا، سیّاء کیست؟ فرمود: کسی که کفن می فروشد و آرزوی مرگ افراد امّت مرا دارد، در حالی که یک نوزاد امّت خود را از هر آنچه آفتاب بر آن می تابد بیشتر دوست دارم.

اما زرگر؛ زیرا به فکر مغبون ساختن افراد امت من است.

اما قصّاب؛ زیرا آن قدر حیوان می کشد، که رحم از دلش رخت بر می بندد.

اما گندم فروش؛ زیرا ارزاق امّت مرا احتکار می کند.

اگر بنده ای با عنوان دزد، خدا را دیدار کند بهتر است

۱- (۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۸-۱۵۹ واستبصار، ج ۳، ص ۶۲-۶۳ و تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۳۶۲..

از این که او را دیدار کند در حالی که چهل روز خوراک مردم را احتکار کرده باشد.

امّا برده فروش؛ زیرا جبرئیل علیه السلام نزد من آمد و گفت:

ای محمّد! بدترین افراد امّت تو، کسانی هستند که انسان خرید و فروش می کنند.

بافندگی

۹۰ -إسماعیلُ الصَّیقلُ الرّازی، قالَ: دَخَلتُ عَلی أبی عَبدِ اللّهِ علیه السلام وَمَعی ثَوبانِ، فَقالَ لِی: یا أبا إسماعیلَ، یَجیئُنی مِن قِبَلِکُم أثوابٌ کثیرَةٌ وَلَیسَ یَجیئُنی مِثلُ هذَینِ الثَّوبَینِ اللّذَینِ تحملهما أنتَ، فَقُلتُ: جُعِلتُ فِداکَ تَغزِلُهُما أُمُّ إسماعیلَ وَأَنسِجُهُما أنا، فَقالَ لی:

حائِکٌ؟ قُلتُ: نَعَمْ، فَقالَ: لا تَکُنْ حائِکاً؛ قُلتُ: فَما أکونُ؟ قالَ: کُنْ صَیقَلًا. وَکانَتْ مَعِی مِائَتا دِرهَمٍ فَاشتَرَیتُ بِها سُیوفاً وَمَرایا عُتَقاءَ وَقَدِمتُ بِها الرَّیَّ، فَبِعتُها بِربحٍ کَثِیرٍ (۱).

ص:۱۳۵

۱- (۱)) - کافی، ج ۵، ص ۱۱۵ وتهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۳۶۳ واستبصار، ج ۳، ص ۶۴..

اسماعیل صیقل رازی می گوید: خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم در حالی که دو قواره پارچه با من بود، فرمود: ابا اسماعیل! از ناحیه شما پارچه های زیادی این جا می آورند ولی هیچکدام مثل این دو پارچه که در دست تو است نیست، عرض کردم: فدایت شوم! مادر اسماعیل این ها را می ریسد و من می بافم، فرمود: بافنده ای؟ عرض کردم: آری، فرمود: بافنده مباش، عرض کردم: پس چه کنم؟ فرمود: جلادهنده (ی آئینه و شمشیر) باش، دویست درهم همراهم بود با آن ها شمشیر و آئینه هایی کهنه خریدم و به ری بردم و با سود فراوان فروختم.

با مطالعه روایات مختلف در زمینه کارهای مکروه چنین بدست می آید که بعضی از شغل ها چون برای جسم و یا روح مضر است مکروه معرفی شده؛ و بعضی از شغل ها چون احتمال دروغ گفتن یا غش در معامله و مفاسد دیگر در آن زیاد است مکروه معرفی شده است. از این رو همان طوری که در اول فصل گفته شد گاهی از اوقات همین شغل های مکروه واجب های عینی می شوند و اگر سعی در برطرف کردن آنها بشود کراهت آنها برطرف می شود.

ص:۱۳۶

فصل هفتم: توصیه به برخی از مشاغل و تأیید آن

اشاره

به طور طبیعی شغل ها و آثار آن با یکدیگر تفاوتی آشکار دارند. هر شغلی به اقتضای خودش دارای مشقّت ها و زحماتی است که ممکن است آن شغل دیگر خالی از این نوع زحمت باشد. در دین مبین اسلام به طور کلی هر کاری که پست و حرام نباشد، تا انسان بتواند از طریق آن امرار معاش نماید تأئید شده است همانگونه که

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

إنَّ اللّهَ تَعالی يُحِبُّ مَعالِيَ الأُمُورِ وَأَشرافَها، وَيَكرَهُ سَفسافَها(۱).

خداوند متعال کارهای والا و شریف را دوست دارد و کارهای پست و حقیر را خوش ندارد.

در این فصل به چند نمونه از مشاغل که مورد تأیید معصومین علیهم السلام قرار گرفته اشاره می نمائیم.

نکتهٔ مهم و ضروری اینکه این شغل ها تمام آن مواردی نیستند که امامان ما بر آنها مُهر تأیید زده اند بلکه از باب مُشت نمونهٔ خروار آمده است:

ص:۱۳۷

۱- (۱)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶..

زره بافی (و آهنگری)

۹۱ –عن أبی عبداللّه علیه السلام أنّ أمیرالمومنین علیه السلام قال:

أوحَی اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ إلی داوُدَ علیه السلام أَنَّکَ نِعْمَ العَبدُ لَولا أَنَّکَ تَأکُلُ مِنْ بَیتِ المالِ وَلا تَعمَلُ بِیَدِکَ شَیئاً، قالَ: فَبَکی داوُدُ علیه السلام، فَأَوحَی اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ إلَی الحَدیدِ أَنْ لِنْ لِعَبْدِی داوُدَ، فَلانَ، فَأَلانَ اللّهُ تَعالی لَهُ الحَدِیدَ، فَکانَ یَعمَلُ کُلَّ یوم دِرْعاً فَیَبیعُها بِأَلْفِ دِرهَمٍ، فَعَمِلَ علیه السلام ثَلاثَمِائَهٍ وَسِتِّینَ دِرْعاً فَباعَها بِثَلاثِمِائَهٍ وَسِتِّینَ ألفاً وَاسْتَغْنی عَنْ بَیتِ المالِ(۱).

امام صادق علیه السلام از امیرمؤمنان علیه السلام نقل می کند که:

خدای عزّ و جلّ به داوود وحی کرد: اگر از بیت المال مصرف نمی نمودی و با دست خود کار می کردی، بندۀ خوبی بودی. حضرت فرمود: داوود علیه السلام گریست.

پس خدای عزّ و جلّ به آهن وحی کرد: برای بنده ام داوود نرم شو. پس آهن نرم شد و خدای متعال آهن را برای او نرم کرد. از آن پس داوود روزی یک زره می بافت و آن را به هزار درهم می فروخت. او سیصد

۱- (۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۳-۱۶۲..

و شصت زره بافت و آن ها را به سیصد و شصت هزار درهم فروخت و از بیت المال بی نیاز شد.

کشاورزی

۹۲ -امام صادق علیه السلام: إِنَّ اللّهَ تَعالیٰ لَمّا أَهْبَطَ آدَمَ علیه السلام أَمَرَ بِالحَرثِ وَالزّرعِ(۱)...

خداوند متعال چون حضرت آدم را بر روی زمین فرود آورد او را به کشاورزی و کاشتن دستور داد.

۹۳ -امام باقر علیه السلام: کَانَ أَمیرُالمؤمنینَ یَقُولُ: مَنْ وَجَدَ مَاءً وَتُراباً ثُمَّ افْتَقَرَ فَأَبْعَدَهُ اللّهُ(۲).

امیرمؤمنان می فرمود: هر که با وجود داشتن آب و خاک نیازمند باشد خدا او را از رحمت خود دور می سازد.

۹۴ -امام علی علیه السلام: إِنَّ مَعَایِشَ الخَلْقِ خَمسةٌ:

الإِمَارَهُ، وَالعِمارَهُ وَالتِّجارَهُ، وَالإِجارَهُ، وَالصّدَقاتُ (۳)...

۱- ((۱)) - کافی، ج ۶، ص ۲۹۳..

۲- ((۲)) - قرب الاسناد، ص ۱۱۵..

۳- ((۳)) - وسائل الشیعه، ج ۱۹، ص ۳۵..

راههای تأمین زندگی مردم از پنج چیز است کارهای دولتی، آبادانی (ساخت و ساز) تجارت (کسب و کار) اجاره (اجیر شدن برای دیگری) زکات.

۹۵ -امام باقر علیه السلام: إِذا غَرَسْتَ غَرْساً أَوْ نَبْتاً فَاقْرَءْ عَلَى كُلِّ عُودٍ أَوْحَبَّةٍ «سُبحانَ الْباعِثِ الْوارِثِ» فَإِنَّهُ لایَکادُ یخطِئُ إِنْ شاءَ اللّهُ(۱).

چون درختی را نشاندی یا گیاهی را کاشتی بر هر نهالی یا دانه ای این جمله را بگو «سبحان الباعث..» که بخواست خدا همه سبز خواهد شد.

۹۶ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَنْ بَنَى بُنْیاناً بِغَیرِ ظُلْمٍ وَلَا اعتِداءٍ أَوْ غَرَسَ غَرْساً بِغَیرِ ظُلْمٍ وَلَا اعتِداءٍ کانَ لَهُ أجْراً جاریاً مَا انْتَفَعَ بِهِ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ الرَّحْمن(۲).

هر کس خانه ای را بسازد بدون ستم و تجاوز [به حقوق دیگران] یا درختی را بنشاند بدون ستم و تجاوز [به حقوق دیگران] تا زمانی که یکی از بندگان خدا از آن

ص:۱۴۰

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۲۶۳..

۲- ((۲)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۶۰..

بهره می برد برای او صدقه جاریه محسوب می شود.

۹۷ -امام باقر علیه السلام: کَانَ أَبِی یَقُولُ: خَیْرُ الأَعْمَالِ الحَرْثُ تَزْرَعُهُ فَیَأْکُلَ مِنْهُ البَرُّ وَالفَاجِرُ أَمّا البَرُّ فَمَا أَکَلَ مِنْ شَیْءٍ اسْتَغْفَرَ لَکَ وَأمّا الفَاجِرُ فَمَا أکَلَ مِنْهُ مِنْ شَیءٍ لَعَنَهُ وَیَأْکُلُ مِنْهُ البَهَائمُ وَالطّیرُ(۱).

پدرم می فرمود: بهترین کارها کشاورزی است؛ چیزی را می کاری نیکو و بدکار از آن می خورند، نیکوکار می خورد برایت از خداوند طلب آمرزش می نماید و بدکارمی خورد و آنچه خورده او را لعن و نفرین می کند و چرندگان و پرندگان نیز از آن بهره مند می شوند.

احیاء زمین

۹۸ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ امَرِئٍ یُحْیِیَ أرْضاً فَتَشْرَبَ مِنْهَا کَبِدٌ حَرّیَ، أَوْ تُصِیْبُ مِنْهَا عَافِیَهٌ إلّا کَتَبَ اللّهُ تَعَالَی لَهُ أَجْراً(۲).

هر کس زمینی را احیا کند که از آب آن زمین جگری تفتیده و تشنه ای بنوشد یا از محصولش روزی جوینده ای بهره ببرد، خداوند متعال در برابر آن، اجری را برایش بنویسد.

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۲۶۰..

۲- ((۲)) - کنز العمال، ج ۳، ص ۸۹۱..

حفظ گیاهان

۹۹ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ نَبْتٍ یَنْبُتُ إلّاوَ یَحَفُّهُ مَلَکٌ مُوَکَّلٌ بِهِ حَتّی یَحْصِدَهُ فَأَیُّما امرئٍ وطئَ ذلِکَ النَّبتَ یَلْعَنُهُ ذلِکَ الْمَلَکُ(۱).

هیچ گیاهی نمی روید مگر این که فرشته ای گماشته شده بر آن، از آن محافظت و نگهداری می کند تا زمانی که آن را دِرو کند. پس هر کس آن گیاه را لگد کوب کند آن فرشته او را نفرین کند.

باغبانی و کشاورزی

۱۰۰ -فَضلُ بنُ أبی قرَّةَ قالَ: دَخَلْنا عَلی أبی عَبدِاللّهِ علیه السلام وَهُوَ یَعمَلُ فی حائِطٍ لَهُ، فَقُلْنا: جَعَلَنا اللّهُ فِداکَ، دَعْنا نَعمَلُ لَکَ أو تَعمَلُهُ الغِلمانُ، قالَ: لا، دَعونی فَإنِّی أَشتَهی أَنْ یَرانِیَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعمَلُ بِیَدی وَأَطلُبُ الحَلالَ فی أذی نَفْسی(۲).

فضل بن ابی قرّه روایت نموده که خدمت امام صادق علیه السلام که در باغش مشغول کار بود رسیدم و عرض کردم: خدا ما را فدای شما کند. اجازه دهید ما برایتان

۱- ((۱)) - میزان الحکمه، ج ۱، ص ۱۳۱..

۲- ((۲)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۳..

کار کنیم یا غلامان این کار را انجام دهنـد. حضـرت فرمود: نه. مرا به حال خود واگذارید؛ زیرا دوست دارم خداوند عزّ و جلّ مرا در حال کار کردن و زحمت کشیدن برای کسب روزی حلال ببیند.

۱۰۱ -شَیْخ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ الْقُمِّیِّ رَحِمَهُ اللّهُ تَعَالَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلَهُ رَجُلٌ وَ أَنَا عِنْدَهُ، فَقَالَ:

جُعِلْتُ فِدَاکَ أَسْمَعُ قَوْماً یَقُولُونَ إِنَّ الزِّرَاعَةَ مَکْرُوهَةٌ، فَقَالَ علیه السلام: ازْرَعُوا وَ اغْرِسُوا، وَ اللّهِ مَا عَمِلَ النَّاسُ عَمَلًا أَجَلَّ وَ لَاأَطْیَبَ مِنْهُ، وَ اللّهِ لَیَزْرَعَنَّ الزَّرْعَ وَ لَیَغْرِسَنَّ الْغَرْسَ بَعْدَ خُرُوجِ الدَّجَّالِ(۱).

شیخ جعفر بن احمد قمی از امام صادق علیه السـلام نقل می کند و می گوید: من خدمت امام صادق علیه السـلام حاضـر بودم مردی از آن حضـرت این سؤال را پرسـید: فـدایت شـوم از گروهی شـنیده ام که می گوینـد کشت و زراعت مکروه و ناپسـند است، حضـرت فرمود: زراعت کنیـد و بکاریـد، سوگنـد به خـدا! هیـچ کاری برای مردم زیباتر و خوشایندتر از زراعت نیست، سوگند به خدا! مردم

ص:۱۴۳

۱- (۱)) - بحارالأنوار، ج ۱۰۳، ص ۶۸..

پس از خروج دجّال هم به کشت و زراعت مشغول خواهند بود.

کشاورزی، خیاطی

۱۰۲ -یزیـد بن هارون الواسـطی قال: سألت جعفر بن محمّد علیه السـلام عن الفلّاحین فقال: هُمُ الزّارِعونَ، کُنُوزَ اللّهِ فی أرضِهِ، وَما فی الأعمالِ شَیْءٌ أَحَبُّ إلَی اللّهِ مِنَ الزِّراعَهِ، وَما بَعَثَ اللّهُ نَبِیّاً إلّازارِعاً إلّاإدرِیسَ علیه السلام، فَإنَّهُ کانَ خَیّاطاً(۱).

یزید بن هارون واسطی گوید: از امام صادق علیه السلام دربارهٔ برزگران پرسیدم، حضرت فرمود: آنان همان کشاورزانند، گنج های خداونـد در روی زمینش، و در پیشـگاه خداونـد در میان کارها هیچ کاری محبوب تر از کشاورزی نیست و خداوند هیچ پیامبری را مبعوث نکرد مگر این که کشاورزی می کرد، جز حضرت ادریس که خیاط بود.

کشاورزان گنج های مردم

۱۰۳ -یزید بن هارون قال: سَمِعْتُ أَبا عَبْدِ اللّهِ علیه السلام :

۱- (۱)) - تهذیب الأحکام، ج ۶، ص ۳۸۴..

الزّارِعُونَ كُنُوزُ الأنـام، يَزْرعُون طيّباً أَخْرَجَهَ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَهُمْ يَومَ القِيامهِ أَحْسَنُ النّاسِ مَقاماً وَأَقْرَبُهُمْ مَنْزِلَةً يَدْعُونَ المُبارَكِينَ(۱).

یزید بن هارون گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: برزگران گنج هایی هستند برای مردمان، چیزهای پاکیزه و گوارایی را که خداوند از دل زمین بیرون آورده می کارند و آنان در روز قیامت نیکوترین جایگاه و نزدیکترین منزلت را نزد خداوند در میان مردم دارند و به عنوان صاحبان برکت خوانده می شوند.

۱۰۴ -عن عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله قَالَ:

مَرَّ أَخِی عِیسَی علیه السلام بِمَدِینَهٍ وَ إِذَا فِی ثِمَارِهَا الدُّودُ فَشَکَوْا إِلَیْهِ مَا بِهِمْ، فَقَالَ: دَوَاءُ هَذَا مَعَکُمْ وَ لَیسَ تَعْلَمُونَ، أَنْتُمْ قَوْمٌ إِذَا غَرَسْتُمُ الْأَشْجَارَ صَبَبْتُمُ التُّرَابَ ثُمَّ صَبَبْتُمُ الْمَاءَ وَ لَیسَ هَکَذَا یَجِبُ، بَلْ یَنْبَغِی أَنْ تَصُبُّوا الْمَاءَ فِی أُصُولِ الشَّجَرِ ثُمَّ تَصُبُّوا التُّرَابَ لِکَیْلَا یَقَعَ فِیهِ الدُّودُ، فَاسْتَأْنَفُوا کَمَا وَصَفَ فَذَهَبَ ذَلِکَ عَنْهُمْ (۲).

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۲۶۱..

۲- ((۲)) - علل الشرائع، ص ۵۷۴؛ وبحارالأنوار، ج ۱۰۳، ص ۶۳..

امیر مؤمنان علیه السلام نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

برادرم حضرت عیسی از شهری گذر کرد و میوه های درخت آنان کرم داشت، به آن حضرت شکایت کردند که با این آفت چکنیم؟ حضرت عیسی گفت: داروی آن نزد خود شما است و شما بدان آگاه نیستید، شما مردمان، چون درخت می کارید نخست خاك میرزید و پس از آن آب کنار آن میرزید، در حالی که نباید چنین کنید، بلکه شایسته است اول کنار درخت آب بریزید سپس خاک، تا کرم وارد آن نشود، آنان چنین کردند و این آفت از آنان برطرف گردید.

کشاورزی و دامداری

۱۰۵ -أبو عبد اللّه علیه السلام قال: سُئِل النبیّ صلی الله علیه و آله: أیُّ المالِ خَیرٌ؟ قال: الزَّرعُ، زَرَعَهُ صاحِبُهُ، وَأَصلَحَهُ وَأدّی حَقَّهُ یَومَ حَصادِهِ. قالَ: فَأَیُّ المالِ بَعدَ الزَّرعِ خَیرٌ؟ قالَ:

رَجُلٌ فی غَنَمٍ لَهُ قَدْ تَبعَ بِها مَواضِعَ القَطْرِ یُقیمُ الصَّلاهَ وَیُؤْتِی الزَّکاهَ. قالَ: فَأیُّ المالِ بَعدَ الغَنَمِ خَیرٌ؟ قالَ:

البَقَرُ تَغدُو بِخَیرٍ وَتَرُوحُ بِخَیرٍ. قالَ: فَأَیُّ المالِ بَعدَ البَقَرِ خَیرٌ؟ قالَ: الرّاسِیاتُ فی الوَحْلِ وَالمُطعِماتُ فی

ص:۱۴۶

المَحْـِلِ، نِعمَ الشَّیءُ النَّخـلُ، مَنْ بـاعَهُ فَإنَّمـا ثَمَنُهُ بِمَنزِلهِ رَمـادٍ عَلیٰ رَأسِ شـاهِقٍ اشْـتَدَّتْ بِهِ الرِّیـحُ فی یَومٍ عـاصِفٍ، إلّاأَنْ یَخلُفَ مَکانَها. قِیلَ: یا رَسُولَ اللّهِ، فَأَیُّ المالِ بَعدَ النَّخلِ خَیرٌ؟ قالَ: فَسَکَتَ...

وَرُوی أَنَّ أبا عَبدِاللّهِ علیه السلام قالَ: الکِیمیاءُ الأَکبَرُ الزِّراعَهُ(۱).

امام صادق علیه السلام فرمود: از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله سؤال شد:

چه مالی بهترین و نیکوترین است؟ حضرت فرمود:

کشت، کشاورز آن را می کارد و از آن مواظبت می کند، و در روز برداشت، حق (زکوه) آن را پرداخت می کند، سپس از گوسفند، گاو، نخل، و برکات آن سؤال شد.

حضرت برای هر کدام منافع و برکاتی بیان فرمودند...

آنگاه سؤال شد: چه مالی بعد از نخل بهتر است؟ حضرت ساکت شدند...

و روایت شده است که امام صادق علیه السلام فرمود:

بزرگترین کیمیا زراعت است.

۱۰۶ -امام صادق علیه السلام: إنَّ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ اخْتارَ لِأَنبیائِهِ الحَرثَ وَالزَّرعَ (۲)...

۱- (۱)) - کافی، ج ۵، ص ۲۶۰..

۲- (۲)) - کافی، ج ۵، ص ۲۶۰..

خداوند عزّ وجلّ برای پیامبرانش کشاورزی و زراعت را انتخاب نمود.

۱۰۷ -امام صادق علیه السلام: إنَّ اللّهَ جَعَلَ أَرزاقَ أنبیائِهِ فی الزَّرعِ وَالضَّرعِ(۱).

خداوند روزی پیامبرانش را در کاشتن [کشاورزی] و دوشیدن [دامداری] قرار داد.

تولید نخل

۱۰۸ -دعائمُ الإسلام: عَن أميرِ المؤمنينَ عليه السلام، أَنَّهُ كانَ يَعمَلُ بِيَدِهِ وَيُجاهِدُ فِی سَبيلِ اللّهِ، فَيَأخُذُ فَيئَهُ، وَلَقَدْ كانَ يُرى وَمَعَهُ القِطارُ مِنَ الإبِلِ وَعَلَيهِ النَّوى، فَيُقالُ لَهُ: ما هٰذا يا أبَا الحَسَنِ؟ فَيَقُولُ «نَخلٌ إنْ شاءَ اللّهُ» فَيَغرِسُه، فَما يُغادِرُ مِنهُ واحِدَةً(۲)...

در کتاب دعائم الاسلام آمده که امیرمؤمنان با دست خود کار می کرد و در راه خدا جهاد می نمود و غنیمت خود را می گرفت، و آن حضرت علیه السلام را با چندین شتر پی در پی می دیدند که بار آن ها هستهٔ

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۲۶۰..

۲- ((۲)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۵۹ ودعائم الاسلام، ج ۲، ص ۳۰۲..

خرما بود، می پرسیدند، این چیست ای اباالحسن؟ می فرمود: انشاءاللّه درخت خرماست، پس همه را می کاشت و یک دانه را هم رها نمی کرد.

درختکاری

کاشتن درخت صدقه

۱۰۹ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَنْ نَصَبَ شَجَرَهً وَ صَبَرَ عَلیٰ حِفْظِها وَالقِیامِ عَلَیْها حَتّٰی تُثْمِرَ، کَانَ لَهُ فِی کُلِّ شَیْءٍ یُصابُ مِنْ ثَمَرِها صَدَقَهٌ عِنْدَاللّٰهِ(۱).

هر که درختی بنشاند و در راه نگهداری و رسیدگی به آن صبر کند تا میوه دهد، در برابر هر میوه ای از آن که روزی جوینده ای بخورد یک صدقه نزد خداوند برایش منظور می گردد.

۱۱۰ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ مُسْلِمٍ یَغْرِسُ غَرْساً یَأْکُلُ مِنْهُ انْسانٌ أَوْ دابَّهٌ أَوْ طَیْرٌ إلّاأَنْ یَکْتُبَ لَهُ صَدَقَهً إِلیٰ یَوْمِ القِیامَهِ(۲).

هر مسلمانی درختی بنشاند که انسانی یا جنبده ای

ص:۱۴۹

۱- ((۱)) - کنزالعمال، ج ۳، ص ۸۹۷..

۲- ((۲)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۶..

یا پرنده ای از آن بخورد در برابر آن تا روز قیامت برایش صدقه بنویسند.

۱۱۱ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: مٰا مِنْ مُسْلِمٍ یَغْرِسُ غَرْساً أَوْ یَزْرَعُ زَرْعاً فَیَأْکُلُ مِنْهُ انْسٰانٌ أَوْ طَیْرٌ أَوْ بَهِیمَهٌ إِلّا کَانَتْ لَهُ بِهِ صَدَقَهً(۱).

هر مسلمانی درختی بنشاند یا کِشته ای بکارد و انسانی یا پرنده ای یا چرنده ای از محصول آن بخورد، برای او صدقه محسوب می شود.

۱۱۲ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَنْ غَرَسَ غَرْساً فَأَثْمَرَ أعْطٰاهُ اللّٰهُ مِنَ الْأَجْرِ قَدْرَ مٰا یَخْرُجُ مِنَ الثَّمَرَهِ(۲).

هر کس درختی بنشاند و آن درخت را به بار نشیند، خداوند به اندازه ای که آن درخت میوه دهد او را پاداش عطا فرماید.

کاشت درخت صدقه جاریه

۱۱۳ -امام صادق علیه السلام: سِتُّ خِصالٍ یَنْتَفِعُ بِهٰا المُؤْمِنُ

ص:۱۵۰

۱- ((۱)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۶۰..

۲- ((۲)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۶۰..

مِنْ بَعدِ مَوتِهِ: وَلَدٌ صٰالِحٌ یَسْتَغْفِرُ لَهُ، وَمُصْحفٌ یَقْرأَ فِیهِ، وَقَلِیْبٌ یَحْفِرُهُ، وَغَرْسٌ یَغْرِسُهُ، وَصَدَقَهٌ مٰاءٍ یُجْرِیهِ، وَسَنَّهٌ حَسَنَهٌ یُؤْخَذُ بِهٰا بَعْدَهُ(۱).

شش چیز است که مؤمن پس از مرگش از آنها بهره مند می شود: فرزند صالحی که برایش طلب آمرزش کند، قرآنی که تلاوت می کند، چاهی حفر می نماید و درختی که می نشاند و نهر آبی که در راه خدا جاری و وقف می کند و روش و سنت پسندیده ای که از خود بر جای می گذارد و پس از او به آن عمل می شود.

درخت را قطع نکنیم

۱۱۴ -امام صادق علیه السلام: لاٰتَقْطَعُوا الثِّمارَ فَیَبْعَثُ اللّٰهُ عَلَیْکُمُ الْعَذٰابَ صَبّاً(۲).

درختان میوه را قطع نکنید که خداوند بر سر شما عذاب فرو می ریزد.

۱۱۵ -رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: إنْ قامَتِ السّاعَهُ وَفِی یَدِ أحَدِکُمُ الفَسیلَهُ، فَإنِ اسْتَطاعَ أَنْ لا تَقومَ السّاعَهُ حَتّیٰ یَغرِسَها فَلْیَغرِسْها (۳).

۱- ((۱)) - خصال، ص ۳۲۳..

۲- ((۲)) - کافی، ج ۵، ص ۲۶۰..

۳- ((۳)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۶۰..

اگر قیامت به پا شود و در دست یکی از شما نهال درختی باشد، چنانچه بتواند لحظه ای پیش از به پا شدن قیامت آن را بکارد، باید بکارد.

تدریس قرآن و معارف

۱۱۶ -رُوِیَ عَنِ الفَضلِ بنِ أبی قرَّهَ عَن أبی عَبدِ اللّهِ علیه السلام قالَ: قُلتُ لَهُ: إنَّ هؤلاءِ یَقولونَ: إنَّ کَسبَ المُعَلِّم سُحتٌ، فَقالَ: کَذَبَ أعداءُ اللّهِ، إنَّما أرادوا أنْ لا یُعَلِّموا أولادَهُمُ القُرآنَ، لَو أنَّ رَجُلاً أعطَی المُعَلِّمَ دِیَهَ وَلَدِهِ کانَ لِلمُعَلِّمِ مُباحاً(۱).

به امام صادق علیه السلام عرض شد: اینها می گویند که درآمد آموزگار (علوم دینی) حرام است، حضرت فرمود: دروغ می گویند این دشمنان خدا. هدف آن ها این است که قرآن را به فرزندان آموزش ندهند. اگر کسی خون بهای فرزند خود را هم به آموزگار بدهد، برای معلّم مباح و رواست.

آسیابانی

۱۱۷ -عَبدُ الحَمِید بنُ عَوّاضٍ الطّائیِّ قالَ: قُلتُ لِأبی

۱- (۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۳..

عبدِ اللّه علیه السلام : إنِّی اتَّخَذتُ رحیً فیها مَجلِسی وَیَجلِسُ إلَیَّ فیها أصْحابی؛ قالَ: ذاکَ رِفقُ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ(۱).

عبدالحمید بن عواض طائی می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من آسیابی را خریداری کرده ام که نشست خودم در آن جا است و یارانم نزد من آن جا می آیند، فرمود: این لطف خدای سبحان است (که بدین وسیله خیر دنیا و آخرت تو را فراهم نموده است).

به کاری که یک بار از آن بهره برده ای بپرداز

۱۱۸ –عَن رَسُولِ اللّهِ صلی الله علیه و آله أنَّ رَجُلاً سَأَلَهُ فَقالَ:

یا رَسُولَ اللّهِ إنِّی لَستُ أَتَوَجَّهُ فی شَیءٍ إلّاحُورِفتُ فِیهِ؛ فَقالَ: انظُرْ شَیئاً قَد أَصَبتَ فِیهِ مَرَّةً فَالزَمْهُ؛ قالَ:

القَرَظُ؛ قال: فَالْزَمِ القَرَظَ(۲).

مردی از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسید و گفت: ای رسول خدا! من به هیچ کاری نمی پردازم مگر آن که از آن بهره ای نمی برم، فرمود: بنگر به کاری که یک بار از آن سود برده ای پس به آن پای بند باش، عرض کرد:

برگ های درخت صمغ عربی که با آن دبّاغی کنند، فرمود: پس به همان پای بند باش.

ص:۱۵۳

۱- ((۱)) – من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۴..

۲- ((۲)) – جامع أحادیث الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۵۴..

یافتن شغل پر درآمد

۱۱۹ -امام صادق علیه السلام: شَکا رَجُلٌ إلیٰ رَسُولِ اللّٰهِ صلی الله علیه و آله الحِرفَهَ، فَقالَ: انظُرْ بُیوعاً فَاشْتَرْها ثُمَّ بِعْها، فَما رَبِحْتَ فِیهِ فَالْزَمْهُ(۱).

مردی از شغل خود نزد پیامبر صلی الله علیه و آله شکوه کرد، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: معاملات (گوناگون) را بنگر و با آن ها داد و ستد کن، از هر کدام که سود بردی به آن پای بند باش (و عوض مکن).

در فصل ششم صرّافی و برده فروشی از شغل های مکروه معرفی شد ولی در این دو روایت بیان می شود که اگر با رعایت تقوای الهی و پرهیز از جنبه منفی آن همراه باشد اشکالی ندارد.

صرّافی

۱۲۰ -سدیرُ الصَّیرَفی قالَ: قُلتُ لِأبی جَعفَرٍ علیه السلام:

حَدِیثٌ بَلَغَنی عَنِ الحَسَنِ البَصرِیِّ، فَإنْ کانَ حَقّاً فَإنّا لِلّٰهِ وَإنّا إلَیهِ راجِعُونَ، قالَ: وَما هُوَ؟ قُلتُ: بَلَغَنی أَنَّ الحَسَنَ البَصرِیَّ کانَ یَقُولُ: لَو غَلیٰ دِماغُهُ مِنْ حَرِّ الشَّمسِ

ص:۱۵۴

۱- (۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۹..

مَا اسْتَظَلَّ بِحائِطِ صَيرَفيٍّ، وَلَو تَفَرَّثَ كَبِدُهُ عَطَشاً لَمْ يَستَسقِ مِنْ دارِ صَيرَفِيٍّ ماءً، وَهُوَ عَمَلى وَتِجارَتى، وَفِيهِ نَبَتَ لَحْمى وَدَمى، وَمِنهُ حَجِّى وَعُمرَتِى. فَجَلَسَ ثُمَّ قالَ: كَذَبَ الحَسَنُ، خُذْ سَواءً، وَأَعطِ سَواءً، فَإذا حَضَرتَ الصَّلاهَ فَدَعْ ما بِيَدِكَ وَانْهَضْ إلَى الصَّلاهِ، أما عَلِمتَ أَنَّ أصحابَ الكَهفِ كانوا صَيارِفَهً(۱).

سدیر صیرفی می گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم:

حدیثی از حسن بصری به من رسیده که اگر درست باشد پس

إِنّا للّه و إِنّا إلیه راجعون (کنایه از این که پس وای به حال ما!) فرمود: آن چیست؟ عرض کردم: به من رسیده که حسن بصری می گفت: اگر مغزش از حرارت آفتاب به جوش آید از سایهٔ دیوار صرّاف سایه نمی گیرد، و اگر جگرش از تشنگی بشکافد از خانهٔ صرّاف آبی را نخواهد خواست، این در حالی است که صرّافی شغل و تجارت من است و با آن گوشت و خونم روئیده و حجّ و عمرهٔ خود را با آن انجام داده ام! حضرت علیه السلام نشست، سپس فرمود: حسن (بصری) دروغ گفته است، به همان مقدار که گرفته ای به همان

۱- (۱)) - کافی، ج ۵، ص ۱۱۴-۱۱۳..

مقدار بده (تا کم و زیاد نشود و ربا رخ ندهد)، و هر گاه وقت نماز شد کارت را رها کن و به نماز بشتاب، آیا خبر نداری که اصحاب کهف، همه صرّاف بوده اند؟!.

برده فروشی

۱۲۱ -حَسَنُ بنُ عَلیّ بنِ فَضّالٍ قال: سَمِعتُ رَجُلاً یَسأَلُ أَبَا الحَسَنِ الرِّضا علیه السلام فَقالَ: إنِّی اعالِجُ الرَّقِیقَ فَأَبیعُهُ، وَالنّاسُ یَقولونَ: لا یَنبَغی، فَقالَ الرِّضا علیه السلام: وَما بَأسُهُ؟ کُلُّ شَیءٍ مِمّا یُباعُ إذا اتَّقَی اللّهَ فِیهِ العَبدُ فَلا بَأسَ(۱).

حسن بن علی بن فضال می گوید: شنیدم کسی از امام رضا علیه السلام پرسید: من از برده کار می کشم (یا: او را درمان می کنم) و می فروشم، مردم می گویند: شایسته نیست، امام رضا علیه السلام فرمود: چه ایرادی دارد؟ هر چیزی که به فروش می رسد اگر انسان در آن رعایت تقوی الهی را بکند ایرادی ندارد(۲).

ص:۱۵۶

۱- (۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۳۵..

۲- (۲)) - روشن است که این روایت در زمانی صادر شده که برده فروشی کار رایج در همهٔ ممالک بوده است، ولی اسلام با روش های گوناگون سعی کرده برده داری و برده فروشی کم کم محو شود، همانطور که در بعضی از روایات از خرید و فروش انسان مذمّت شده رجوع کنید به ص ۱۳۲ ح ۸۸ وص ۱۳۳ ح ۸۹..

خیاطی رسول خدا صلی الله علیه و آله

۱۲۲-کَانَ صلی الله علیه و آله یَخِیطُ ثَوْبَهُ وَیَخْصِفُ نَعْلَهُ، وَکَانَ أَکْثَرَ عَمَلِهِ فِی بَیْتِهِ الخِیاطَه(۱).

رسول خدا صلی الله علیه و آله چنین بود که جامهٔ خود را می دوخت و کفش خود را وصله (پینه) می کرد و بیشترین کار و سرگرمی آن حضرت در خانه اش خیاطی بود.

خیاطی و ریسندگی

۱۲۳ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: عَمَلُ الأَبْرارِ مِنَ الرِّجالِ الخِیاطَهُ وَعَمَلُ الأَبْرارِ مِنَ النِّساءِ الغَزْلُ(۲).

کار مردان نیک کردار خیاطی است و کار زنان نیک کردار، ریسندگی.

ریسندگی برای زنها

۱۲۴ -عَلیٌّ علیه السلام قالَ: قالَ رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه و آله: نِعْمَ شُغْلُ الْمَرْأهِ الْمُؤْمِنَهِ الغَزْلُ (۳).

ص:۱۵۷

۱- ((۱)) - تنبیه الخواطر، ج ۱، ص ۴۲..

۲- ((۲)) - تنبیه الخواطر، ج ۱، ص ۴۱..

۳- ((۳)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۱۸۶ به نقل ازجعفریات ص ۹۸ و دعائم الاسلام، ج ۲، ص ۲۱۴..

امام علی علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده که آن حضرت فرمود: نیکوترین شغل برای زن با ایمان ریسندگی است.

۱۲۵ -محمد بن خالد الظبّی قال: مرّ إبراهیمُ النَّخَعِی عَلَی امْرَأةٍ وَهیَ جالِسَةٌ عَلی بابِ دارِها بُکرهً، وَکانَ یُقالُ لَها: أُمّ بَکرٍ، وَفِی یَدِها مُغْزَلٌ تَغزلُ بِهِ، فَقالَ لَهَا:

یَا أُمَّ بَکْرٍ أَمَا کَبُرتِ أَمَا آنَ لَکِ أَنْ تَضَعِی هَذَا الْمُغْزَلَ؟ فَقَالَتْ: وَکَیْفَ أَضعُهُ وَقَدْ سَمِعْتُ عَلیّ بن أبی طالبٍ علیه السلام یَقُولُ: هُوَ مِنْ طَیِّباتِ الْکَسْبِ(۱).

ابراهیم نخعی از جایی می گذشت دید بانویی که به او امّ بکر می گفتند صبح زود بر درب خانه نشسته و مشغول ریسندگی بود، به او گفت: ای امّ بکر! آیا وقت آن نرسیده که ریسندگی را کنار بگذاری؟ گفت: چگونه این کار را کنار گذارم در حالی که از حضرت علی علیه السلام شنیدم که می گفت: این از کسب های پاک است.

حکمت کار کردن

۱۲۶ -امام صادق علیه السلام به مفضّل بن عمر

۱- (۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۳۷ به نقل از تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۱۵۰..

جعفی:... اعتَبِرْ يَا مُفَضّلُ بِأشْيَاءَ خُلِقَتْ لِمآرِبِ الإنْسَانِ وَمَا فِيهَا مِنَ التَّدْبِيرِ، فَإنَّهُ خُلِقَ لَهُ الحَبُّ لِطَعَامِهِ، وَكُلِّفَ طَحْنُهُ وَعَجْنُهُ وَخُبْزُهُ، وَخُلِقَ لَهُ الْوَبَرُ لِكِسْوَتِهِ، فَكُلِّفَ نَدْفُهُ وَغَزْلُهُ وَنَسْجُهُ، وَخُلِقَ لَهُ الشَّجَرُ فَكُلِّفَ غَرْسَهَا وَسَقْيُهَا وَالْقِيامُ عَلَيْهَا، وَخُلِقَتْ لَهُ العَقاقِيرُ لِأَدْوِيَتِهِ فَكُلِّفَ لقطُهَا وخلطُهَا وَصُنْعُهَا؛ وَكَذلِكَ تَجِدُ سائرُ الأشياءِ عَلَى هَذا الْمِثالِ. فَانْظُرْ كَيْفَ كُفِى الخلقةُ الّتِى لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ فِيها حِيلةٌ وَتَرَكَ عَلَيْهِ فِى كُلِّ شَىْءٍ مِنَ الأَشْياءِ مَوضِعَ عَمَلٍ وَحَرَكَهٍ لِمَا لَهُ فِى ذَلِكَ مِنَ الصّلاحِ؛ لِأَنَّهُ لَوْ كَفى هَذا كلُّه حَتّى لَايَكُونَ لَهُ فِى الأشياءِ مَوْضِعُ شُغْلٍ وَعَمَلٍ لَمَا حَمَلتْهُ الأَرْضُ أَشَراً وَبَطِراً، وَلَبَلَغَ بِهِ كَذَلِكَ إِلى أَنْ يتعاطى امُوراً فِيهَا تَلَفُ نَفْسِهِ، وَلَوْ كَفَى النّاسُ كُلَّ مَا يَحْتَاجُونَ إِلَيْهِ لَمَا تَهَنَّؤُوا بِالْعَيْشِ وَلَا وَجَدُوا لَهُ لَذّةً؛ أَلَاتَرَى لَوْ أَنَّ امْرءاً نَزَلَ بِقَوْمٍ فَأَقامَ حِيناً بَلَغَ جَمِيعَ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ مِنْ مَطْعَمٍ وَ مَشْرَبٍ وَخِدْمَهٍ لتبرّمَ بِالفَراغِ وَنَازَعَتْه نَفْسُهُ إِلى التَّشاغُلِ بِشَىءٍ؟ فَكَيْفَ لَوْ كَانَ طُولُ عمُرِه مكفيّاً لايَحْتَاجُ إِلى شَىءٍ؟ وَكَانَ مِنْ صَوابِ التَّدبيرِ فِى هَذهِ

الأَشْيَاءِ الَّتی خُلِقَتْ لِلإِنسانِ أَنْ جَعَلَ لَهُ فِيها مَوْضعَ شُغْلٍ لِكَيْلا تُبرّمَهُ البِطالَه وَلِتكفَّهُ عَن تَعاطِی مالايَنالُهُ وَلاخَيرَ فِيهِ إنْ نالَهُ(۱).

ای مفضّل! از آفرینش و آماده سازی حکیمانه و مدبّرانهٔ اشیا برای رفع نیاز انسان درس عبرت بگیر.

برای او غلّات و حبوبات آفریـده شـده است. در نتیجه بایـد آنها را آرد کند، آرد را خمیر گرداند و با آن نان و غذا بپزد. برای پوشاکش پشم آفریـده شـده و او بایـد آن را بزنـد، بریسد و ببافد. برای او درخت آفریده شده و او باید آن را در زمین بکارد، آب دهـد و به آن برسـد و از آن بهره گیرد. داروها برای درمانش پدیـد آمده و او باید آنها را [از زمین] برگیرد، با مواد دیگر آمیخته نماید و داروی شفا بخش بسازد. دیگر اشیا نیز همین گونه آفریده شده است.

بنگر که چگونه تمام نیازهای ضـروری انسان آفریده شده ولی انسان باید برای دسترسی به آنها قدری تلاش و حرکت کند [تا برکت یابـد] این به سود و صـلاح اوست؛ زیرا اگر این اشـیا بـدون هیـچ کـار و تلاـش و حرکـتی نیازهـای او را بر می داشت، همواره در وادی

۱- (۱)) - بحارالانوار، ج ۳، ص ۸۷-۸۶.

سرمستی و طغیان سقوط می کرد و چه بسا دست به اعمالی می زد که خود را نیز هلاک کند. اگر تمام نیازهای انسان آماده و کافی بود برای او زندگی، هیچ مزه و لذّتی نداشت و گوارا نبود. چنانکه می بینی اگر کسی چند صباحی نزد عده ای مهمان باشد و آنان غذا، نوشیدنی و دیگر نیازهایش را برطرف کنند، هرآینه از بیکاری آزرده می شود و با خود منازعه و ناسازگاری می کند که باید به کاری مشغول گردد. حال اگر انسان در تمام عمر برای تحصیل مایحتاج خود به هیچ تلاش و حرکتی نیاز نداشته باشد کار بمراتب دشوارتر و ناگوارتر می گردد.

پس حکمتی عظیم و تدبیری سترگ در این است که نیازهای انسان با حرکت و قدری تلاش به دست آیند تا از سویی بیکاری او را در دشواری نیفکند و از سوی دیگر نتواند که در پی چیزی باشد که به او نمی رسد و یا اگر برسد به سود او نباشد.

تجارت

۱۲۷ -امام صادق علیه السلام: تِسْعَهُ أَعْشارِ الرِّزْقِ فِی التِّجارَهِ(۱).

نه جزء روزی در تجارت نهفته است.

ص:۱۶۱

۱- (۱)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۲۳۳..

۱۲۸ -أَبو جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه و آله: الْبَرَکَهُ عَشرهُ أَجْزاء، تِسْعهُ أَعْشَارِهَا فِی التِّجارَهِ وَالعَشرُ البَاقِی فی الْجُلُودِ(۱).

امام باقر علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می کند که فرمود:

برکت ده جزء دارد، نه جزء آن در تجارت نهفته است و جزء دهم باقی مانده آن در پوست [فروشی یا دباغی] است.

۱۲۹ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: تِسعهُ أَعْشَارِ الرِّزْقِ فِی التِّجارَهِ، وَالْجُزْءُ البَاقِی فِی السَّابِیاءِ، یَعْنی الغَنَم(۲).

نه جزء روزی در تجارت است و جزء دهم باقیمانده در گوسفند و گله داری.

۱۳۰ -مُحَمَّدُ الزَّعْفَرَانِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ طَلَبَ التِّجَارَهَ اسْتَغْنَی عَنِ النَّاسِ قُلْتُ: وَ إِنْ کَانَ مُعِیلًا؟ قَالَ: وَ إِنْ کَانَ مُعِیلًا، إِنَّ تِسْعَهَ أَعْشَارِ الرِّزْقِ فِی التِّجَارَهِ (۳).

۱- ((۱)) - خصال، ص ۴۴۵..

۲- ((۲)) - خصال، ص ۴۴۶..

۳- ((۳)) - کافی، ج ۵، ص ۱۴۸. وتهذیب الأحکام، ج ۷، ص ۳..

محمـد زعفرانی از امام صادق علیه السـلام نقل کرده که فرمود: هر که در پی تجارت باشـد از مردم بی نیاز خواهد شد، عرض کردم: گرچه معیل باشد؟ فرمود: گرچه معیل باشد، چون نه جزء روزی در تجارت است.

۱۳۱ -عَنْ أَبِی عَبْدِ اللّٰهِ علیه السـلام فِی حَدِیثٍ أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السـلام قَالَ لِلْمَوَالِی: اتَّجِرُوا بَارَکَ اللّٰهُ لَکُمْ فَإِنِّی سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: الرِّزْقُ عَشَرَةُ أَجْزَاءٍ تِسْعَةُ أَجْزَاءٍ فِی التِّجَارَهِ وَ وَاحِدَهٌ فِی غَیْرِهَا(۱).

امام صادق علیه السـلام در حـدیثی از امیر مؤمنان نقل کرده که حضـرت به موالی و دوسـتان خود فرمود: تجارت کنید خدا به شمـا برکت خواهـد داد چون من از رسول خـدا شـنیدم که می فرمود: روزی ده جزء دارد، نه جزء آن در تجارت نهفته است و یک جزء آن در غیر تجارت.

۱۳۲ -امام صادق علیه السلام: التِّجَارَهُ تَزِیدُ فِی الْعَقْلِ(۲).

تجارت خرد را افزایش می دهد.

ص:۱۶۳

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۳۱۸..

۲- ((۲)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۹۱..

اصول صنعت گری

امام صادق علیه السلام: کُلُّ ذِی صِناعَهٍ مُضطَرٌّ إِلی ثَلاثِ خِلالٍ یَجْتَلِبُ بِهَا المَکْسَبَ وَهُوَ: أَنْ یَکُونَ حاذِقاً بِعَمَلِهِ، مُؤَدِّیاً لِلْأَمانَهِ فِیهِ، مُستَهِیلاً لِمَنْ اسْتَعْمَلَهُ(۱).

هر صنعتگری برای جلب مشتری ناگزیر از داشتن سه خصلت است:

در کارش مهارت داشته باشد، در کارش امانتدار باشد و رضایت خاطر کسی را که به او سفارش کار داده است به دست آورد.

ص:۱۶۴

۱- (۱)) - تحف العقول، ص ۳۲۲..

فصل هشتم: ثمرهٔ کسب حلال

بهره مندی از خوبی ها

۱۳۳ -امام صادق علیه السلام: لا خَیرَ فِیمَن لا یُحِبُّ جَمعَ المالِ مِنْ حَلالٍ فَیَکُفَّ بِهِ وَجهَهُ، وَیَقضی بِهِ دَینَهُ، وَیَصِلَ بِهِ رَحِمَهُ(۱).

کسی که دوست نداشته باشد مال حلال بدست بیاورد تا با آن آبروی خود را حفظ کند و قرضش را بپردازد و به خویشانش کمک کند، از هر خیر و خوبی بی بهره است.

مردانگی

۱۳۴ -رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: مِنَ المُروءَةِ اسْتِصلاحُ المالِ(۲).

بهسازی دارایی، از مردانگی است.

۱- (۱)) من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۶..

۲- (۲)) من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۶..

ایمان

۱۳۵ -امام صادق علیه السلام: إصلاحُ المالِ مِنَ الإیمانِ(۱).

بهسازی اموال از ایمان است.

کسب حلال همراه رحمت الهی

۱۳۶ -امام صادق علیه السلام: إنَّ رَسُولَ اللّهِ صلی الله علیه و آله قالَ: ما مِنْ نَفَقَهٍ أَحَبُّ إلَی اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ نَفَقَهِ قَصدٍ، وَیُبغِضُ الإسرافَ إلّافی الحَجِّ وَالعُمرَهِ، فَرَحِمَ اللّهُ مؤمِناً کَسَبَ طَیِّباً، وَأَنفَقَ مِنْ قَصدٍ، أو قَدَّمَ فَضلًا(۲).

هیچ هزینه ای نزد خدا محبوب تر نیست از هزینه ای که با میانه روی (و صرفه جویی) باشد و اسراف و زیاده روی را دوست ندارد جز در راه انجام حجّ و عمره، پس خدا رحمت کند مؤمنی را که روزی پاکیزه بدست آورد، و با میانه روی هزینه کرد، یا مازاد را برای آخرت پیش فرستد.

۱۳۷ -رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَنْ طَلَبَ الدُّنْیا حَلالاً فِی عِفافٍ کانَ فِی دَرَجَهِ الشُّهَداءِ (۳).

ص:۱۶۶

۱- ((۱)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۶..

۲- ((۲)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۷..

۳- ((۳)) - المحجّه البیضاء، ج ۳، ص ۲۰۳..

هر که با عفت نفس، حلال دنیا را بخواهد [در بهشت] در درجهٔ شهیدان خواهد بود.

باز داشتن از ستم

۱۳۸ -امام صادق علیه السلام: غِنیً یَحجِزُکَ عَنِ الظُّلمِ خَیرٌ مِنْ فَقرٍ یَحمِلُکَ عَلَی الإثمِ(۱).

ثروتی که تو را از ستم باز دارد، بهتر از فقری است که تو را به گناه کشاند.

۱۳۹ -امام صادق علیه السلام: کَسْبُ الحَرَامِ یَبِیْنُ فِی الذُّرِّیَّهِ(۲).

[اثر] کسب حرام در نسلها آشکار می گردد.

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۱..

۲- (۲) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۸۲..

فصل نهم: سربار جامعه نباشید

۱۴۰ -امام صادق علیه السلام: استَعِینوا بِبَعضِ هذِهِ عَلیٰ هذِهِ، وَلا تَکونوا کُلولاً عَلَی النّاسِ(۱).

از برخی چیزهای دنیا برای چیزهای دیگر دنیا کمک بگیرید و سربار مردم نباشید.

۱۴۱ -پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله: مَلعُونٌ مَن أَلقیٰ کَلَّهُ عَلَی النّاسِ(۲).

از رحمت خدا به دور است هر کس که بار خود را بر دوش مردم افکند.

۱۴۲ -مسعدهُ بنُ صدقهٍ قالَ: کَتَبَ أبو عَبدِ اللّهِ علیه السلام إلیٰ رَجُلٍ مِن أصحابِهِ: أَمّا بَعدُ، فَلا تُجادِلِ العُلَماءَ، وَلا تُمارِ السُّفهاءَ، فَیُبغِضَکَ العُلَماءُ وَیَشتُمَکَ السُّفَهاءُ، وَلا تَکسَلْ عَنْ مَعِیشَتِکَ فَتَکُونَ کَلّاً عَلیٰ غَیرِکَ - أَو قالَ -: عَلیٰ أَهلِکَ (۳).

ص:۱۶۹

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۱..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۲..

۳- ((۳)) - کافی، ج ۵، ص ۸۶..

مسعده بن صدقه می گوید: امام صادق علیه السلام به یکی از اصحاب خود نوشت: امّا بعد از سپاس و ستایش خدا، با علما بگو و مگو مکن و با نابخردان جرّ و بحث منما، که از چشم علما می افتی و نابخردان ناسزایت می گویند، و برای بدست آوردن روزی خود تنبلی نکن که سربار دیگران می شوی - یا فرمود: - که سربار خانواده خود می شوی.

ص:۱۷۰

فصل دهم: مذمّت سُستی و نتایج آن

اشاره

به تیزی و سُستی بکار اندرون خرد باد جان تو را رهنمون

چنین داد پاسخ که اسبم بماند ز سُستی مرا بر زمین بر نشاند

«فردوسی»

ناظم الاطباء، سُستی را در لغت نامه چنین معنا کرده است:

«سُستی یعنی ضعف، ناتوانی، کم زوری و عدم توانایی».(۱) در این فصل ضمن آنکه از زبان ارزشمند اهل بیت علیهم السلام به مذمّت (یعنی معرفی ویژگی های منفی) سُستی می پردازیم، با نتایج آن در زندگی روزمرهٔ خویش آشنا خواهیم شد. پس این فصل شامل دو قسمت است:

الف: مذمّت سُستی کردن

ب: نتایج سُستی ورزیدن در امور زندگی

ص:۱۷۱

۱- ((۱)) - لغت نامهٔ دهخدا، ج ۸، ص ۱۲۰۳۱..

۱۴۳ -«أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ * ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُو أَمْ نَحْنُ الزَّ رِعُونَ»(۱).

آیا در آنچه می کارید می اندیشید.

آیا شما آن را می رویانید یا ما رویاننده ایم؟

الف: مذمّت سُستی کردن

کاهلی نکنید

۱۴۴ -امام صادق علیه السلام: لا تَکسَلُوا فی طَلَبِ مَعایِشِکُم، فَإِنَّ آباءَنا کانوا یَرکُضُونَ فِیها وَیَطلُبُونَها(۲).

در رفتن دنبال تأمین معاش خود کاهلی نورزید، زیرا پدران ما در پی آن می دویدند و به دستش می آوردند.

دشمن کار

۱۴۵ -امام صادق علیه السلام: عَدُوُّ العَمَلِ الکَسَلُ(۳).

دشمن کار، تنبلی است.

پرهیز از تنبلی و بی حوصلگی

۱۴۶ -امام کاظم علیه السلام: إِیّاکَ وَالکَسَلَ وَالضَّجَرَ، فَإِنَّکَ

۱- ((۱)) - واقعه: آیهٔ ۶۳ و ۶۴..

۲- ((۲)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۷..

۳- ((۳)) - کافی، ج ۵، ص ۸۵..

إنْ كَسِلْتَ لَمْ تَعمَلْ، وَإنْ ضَجِرْتَ لَمْ تُعطِ الحَقَّ(۱).

زنهار از تنبلی و بی حوصلگی، زیرا که اگر تنبلی ورزی، کار نکنی، و اگر بی حوصله باشی، حقّی را نپردازی.

تنبلی فرزند...

۱۴۷ -امام علی علیه السلام: مِنَ التَّوانی یَتَوَلَّدُ الکَسَلُ(۲).

از سُستی است که تنبلی زائیده می شود.

از تنبل یاری مخواه

۱۴۸ -امام صادق علیه السلام: لا تَستَعِنْ بِکَسلانٍ، وَلا تَستَشِیرَنَّ عاجِزاً(۳).

از انسان تنبل کمک مگیر و با ناتوان مشورت نکن.

فقر، فرزند کاهلی و ناتوانی

۱۴۹ -أمیرمؤمنان علی علیه السلام: إنَّ الأشیاءَ لَمّا ازدَوَجَتْ ازدَوَجَ الکَسَلُ وَالعَجزُ، فَنَتَجا بَینَهُما الفَقرَ(۴).

آن گاه که اشیاء با هم جفت شدند، کاهلی و ناتوانی جفت یکدیگر شدند و فقر از آن ها متولد شد.

۱- (۱)) - کافی، ج ۵، ص ۸۵..
۲- (۲)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۵..
۳- (۳)) - کافی، ج ۵، ص ۸۵..
۴- (۴)) - کافی، ج ۵، ص ۸۶..

امام علیه السلام از تنبلی و... بخدا پناه می برد

۱۵۰ -امام سجّاد علیه السلام: اللّهُمَّ إنِّی أعوذُ بِکَ مِنَ الکَسَلِ وَالفَشَلِ وَالهَمِّ وَالحُزنِ وَالجُبنِ وَالبُخلِ وَالغَفلَهِ وَالقَسوَهِ وَالذِّلَّهِ وَالمَسکَنَهِ وَالفَقرِ وَالفاقَهِ، وَکُلِّ بَلِیَّهٍ، وَالفَواحِشِ ما ظَهَرَ مِنها وَما بَطَنَ(۱).

بارالاها! من به تو پناه می برم از تنبلی، سستی، غم، اندوه، ترس، بخل، غفلت، سنگدلی، خواری، بیچارگی، نداری و درماندگی، و هر بلا و کارهای زشت، آشکار باشد یا نهان.

ب: نتایج سُستی ورزیدن در امور زندگی

بی بهره گی از دنیا و آخرت

۱۵۱ -امام کاظم علیه السلام: إیّاکَ وَالکَسَلَ وَالضَّجَرَ، فَإنَّهُما یَمنَعانِکَ مِنْ حَظِّکَ مِنَ الدُّنیا وَالآخِرَهِ(۲).

زنهار از تنبلی و بی حوصلگی، زیرا این دو خصلت، تو را از بهرهٔ دنیا و آخرتت باز می دارند.

۱- ((۱)) - صحیفهٔ سجادیهٔ جامعه، ص ۲۵۲ دعا ۱۱۶..

۲- ((۲)) - کافی، ج ۵، ص ۸۵..

عدم دست یابی به خیر دنیا

۱۵۲ -امام صادق علیه السلام: مَنْ کَسِلَ عَنْ طَهُورِهِ وَصَلاتِهِ فَلَیسَ فِیهِ خَیرٌ لِأمْرِ آخِرَتِهِ، وَمَنْ کَسِلَ عَمّا یُصلِحُ بِهِ أَمرَ مَعِیشَتِهِ فَلَیسَ فِیهِ خَیرٌ لِأمرِ دُنیاهُ(۱).

هر کس در طهارت و نماز خود تنبلی ورزد، در کار آخرتش به خیری نمی رسد؛ و هر که در آن چه امور معیشتی او را به سامان می آورد تنبلی ورزد، در کار دنیایش به خیری دست نمی یابد.

تباهی آخرت

۱۵۳ -امام علی علیه السلام: الکَسَلُ یُفسِدُ الآخِرَهَ(۲).

تنبلی، آخرت را تباه می سازد.

آفت موفقیّت

۱۵۴ -امیرمؤمنان علیه السلام: آفَهُ النَّجحِ الکَسَلُ(۳).

آفت موفقیّت، تنبلی است.

ادا ننمودن حقوق دیگران

۱۵۵ -امام صادق علیه السلام: إیّاکَ وَالکَسَلَ وَالضَّجَرَ، فَإنَّ

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۸۵..

۲- ((۲)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۵..

۳- ((۳)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۵..

أبی بِهذلِکَ کـانَ یُوصِیـنی، وَبـذلِکَ کـانَ یوصِیهِ أبُوهُ، وَکـذلِکَ فی صَلاهِ اللَّیـلِ، إنَّکَ إذا کَسِلْتَ لَمْ تُؤَدِّ إلیٰ اللّهِ حَقّهُ، وإنْ ضَجِرْتَ لَمْ تُؤَدِّ إلیٰ أحَدٍ حَقّاً، وَعَلَیکَ بِالصِّدقِ وَالوَرَعِ وَأداءِ الأمانَهِ، وَإذا وَعَدْتَ فَلا تُخلِفْ(۱).

از تنبلی و بی حوصلگی بپرهیز که این سفارش پدرم به من بود، و پدر او (امام باقر علیه السلام) نیز این سفارش و سفارش به نماز شب را به او کرده بود، تو اگر تنبلی کنی حقّ خداوند را به جا نمی آوری، و اگر بی حوصلگی نمایی حق کسی را ادا نمی کنی، و بر تو باد به راستگویی و پرهیزکاری و اداء امانت، و هر گاه وعده دادی خلف وعده مکن.

ناکامی در آرزو

۱۵۶ -امام علی علیه السلام: مَن دامَ کَسَلُهُ خابَ أمَلُهُ وَساءَ عَمَلُهُ(۲).

کسی که پیوسته تنبلی کند، در رسیدن به آرزویش ناکام ماند و رفتارش بد شود.

۱- ((۱)) - أمالی مفید، ص ۱۸۲..

۲- ((۲)) - جامع أحادیث الشیعه، ج ۱۷، ص ۵۷..

ادا نکردن حق و بی صبری نمودن

۱۵۷ -امام صادق علیه السلام: إیّاکَ وَالکَسَلَ وَالضَّجَرَ، فَإنَّهُما مِفتاحُ کُلِّ سُوءٍ، إنَّهُ مَنْ کَسِلَ لَمْ یُؤَدِّ حَقّاً، وَمَنْ ضَجِرَ لَمْ یَصبِرْ عَلیٰ حَقٍّ(۱).

از تنبلی و بی حوصلگی بپرهیز؛ زیرا که این دو، کلید هر بدی می باشد و کسی که تنبلی کند، حقّی را ادا نکند و کسی که بی حوصله باشد، بر هیچ حقّی شکیبایی نورزد.

زیان به آخرت

۱۵۸ -امام باقر علیه السلام: إنِّی لَأُبغِضُ الرَّجُلَ - أو أُبغِضُ لِلرَّجُلِ - أَنْ یَکونَ کَسلاناً عَن أَمرِ دُنیاهُ، وَمَنْ کَسِلَ عَنْ أَمرِ دُنیاهُ فَهُوَ عَن أَمرِ آخِرَتِهِ أَکسَلُ(۲).

من از کسی که نسبت به امور دنیوی خود تنبل است بیزارم، و کسی که نسبت به امور دنیوی خود تنبلی کند نسبت به امور اخرویش تنبل تر خواهد بود.

ص:۱۷۷

۱- ((۱)) - جامع أحادیث الشیعه، ج ۱۷، ص ۵۷..

۲- ((۲)) - کافی، ج ۵، ص ۸۵..

سخن خواجه عبد اللّه انصاری:

در جوانی مَستی، در پیری سُستی پس خدا را کی پرستی(۱).

نشانه های تنبل

۱۵۹ -پیامبر گرامی اسـلام صـلی الله علیه و آله: أمّا عَلامَهُ الکَسـلانِ فَأربَعَهٌ: یَتوانی حَتّی یُفَرِّطَ، وَیُفَرِّطُ حَتّی یُضَیِّعَ، وَیُضَیِّعُ حَتّی یَضجُرَ، وَیَضجُرُ حَتّی یَأثَمَ(۲).

نشانهٔ تنبل ۴ چیز است: چندان سُستی می کند که به کوتاهی و سـهل انگاری می افتد، چندان کندی و سـهل انگاری می کند که (اصل کار را) فرو می گذارد، چندان فروگذاری می کند که بی تاب و بی حوصله می شود و چندان بی تاب و بی حوصله می شود که (برای فراموشی و دلخوشی گذرا) گناه می کند.

مستجاب نشدن دعا

۱۶۰ -عُمَرُ بنُ یَزیدٍ قالَ: قُلتُ لِأبی عَبدِاللّهِ علیه السلام: رَجُلٌ قالَ: لَأقعُدَنَّ فی بَیتی، وَلَأُصَلِّیَنَّ وَلَأَصومَنَّ وَلَأعبُدَنَّ

۱- ((۱)) - لغت نامهٔ دهخدا، ج ۸، ص ۱۲۰۳۱..

۲- ((۲)) - تحف العقول، ص ۲۲..

رَبِّی، فَأَمّا رِزقی فَسَیَأتِینی، فَقالَ أبو عَبدِاللّهِ علیه السلام: هذا أحَدُ الثَّلاثَهِ الَّذینَ لا یُستَجابُ لَهُمْ(۱).

عمر بن یزید می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: کسی می گوید: من در خانه خود می نشینم، نماز می خوانم و روزه می گیرم و پروردگـارم را عبادت می کنم، امّا روزیم، به من می رسـد، امام علیه السـلام فرمود: این یکی از آن سه نفری است که دعایشان به اجابت نمی رسد.

۱- (۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۵..

فصل یازدهم: پیامدهای پر خوابی

زوال دین و دنیا

۱۶۱ -امام صادق علیه السلام: کَثرَةُ النَّومِ مَذهَبَةٌ لِلدِّینِ وَالدُّنیا(۱).

پرخوابی از بین برندهٔ دین و دنیای (آدمی) است.

غضب خداوند

۱۶۲ -امام کاظم علیه السلام: إنَّ اللّهَ تَعالیٰ لَیُبغِضُ العَبدَ النَّوّامَ(۲)...

همانا خداوند متعال بر شخص پرخواب غضبناک است.

۱- (۱) - کافی، ج ۵، ص ۸۴..

۲- (۲) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۹..

فصل دوازدهم: گوناگون، رزق، دنیا

قطع روزی از آسمان

۱۶۳ -امام جعفر صادق علیه السلام: أَرَأَیتَ لَو أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ بَیتَهُ وَأَغلَقَ بابَهُ أَکانَ یَسقُطُ عَلَیهِ شَیءٌ مِنَ السَّماءِ؟!(۱)

بگو ببینم اگر کسی به خانه خود در آید و درِ آن را ببندد، آیا چیزی از آسمان برای او می افتد؟!.

تن دادن به کار

۱۶۴ -امام علی علیه السلام: أفضَلُ الأعمالِ ما أَکرَهْتَ عَلَیهِ نَفسَکَ(۲).

برترین کارها، کاری است که نفس خود را بر انجام آن مجبور گردانی.

چرا راه تأمین رزق معلوم نیست ؟

۱۶۵ -امام صادق علیه السلام: إنَّ اللّهَ تَبارَکَ وَتَعالیٰ جَعَلَ

۱- ((۱)) – وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۵..

۲- ((۲)) – بحار الأنوار، ج ۷۸، ص ۶۹..

أَرزاقَ المؤمِنينَ مِن حَيثُ لا يَحتَسِبُونَ، وَذلِكَ أَنَّ العَبدَ إذا لَمْ يَعرِفْ وَجهَ رِزقِهِ كَثُرَ دُعاؤهُ(۱).

خـدای عزّوجلّ روزی مؤمنان را از جـایی می رسانـد کـه فکرش را هم نمی کننـد، علّتش این است که وقـتی بنـده ای نـداند روزیش از کجا خواهد رسید، زیاد دعا می کند.

به آنچه امید نداری امیدوارتر باش

۱۶۶ -امـام علی علیه السـلام: کُنْ لِما لا تَرجُو أَرجىٰ مِنکَ لِما تَرجُو، فَإِنَّ مُوسَى بنَ عِمرانَ علیه السـلام خَرَجَ يَقتَبِسُ لِأَهلِهِ ناراً، فَكَلَّمَهُ اللّهُ عَزَّ وَجلَّ وَرَجَعَ نَبِيّاً، وَخَرَجَتْ مَلِكَهُ سَبَإٍ فَأَسلَمَتْ مَعَ سُلَيمانَ علیه السلام، وَخَرَجَتْ سَحَرَهُ فِرعَونَ يَطلِبُونَ العِزَّهَ لِفِرعَونَ فَرَجَعوا مؤمِنينَ(۲).

به آن چه امیـدش را نـداری امیـدوارتر بـاش از آن چه بـدان امیـد داری. زیرا که موسـی بن عمران رفت که برای خـانواده اش آتش بگیرد امّـا (در آن جا) خداونـد عزّ و جلّ با او به سـخن درآمـد، و او پیامبر بازگشت. ملکـهٔ سـبأ نیز از کشور خود بیرون آمد، اما با سلیمان مسلمان

۱- (۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۵..

۲- (۲)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۵..

شد و جادوگران فرعون برای تقویت قدرت فرعون، بیرون آمدند، امّا مؤمن برگشتند.

هیچ گاه درب روزی بسته نیست

۱۶۷ -امام صادق علیه السلام: ما سَدَّ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلی مؤمِنٍ بابَ رِزقٍ إلّافَتَحَ اللّهُ لَهُ ما هُوَ خَیرٌ مِنهُ(۱).

خداوند سبحان بر هیچ مؤمنی دری از روزی را نبست مگر آن که بهتر از آن را برایش گشود.

خدا گر زحکمت ببندد دری ز رحمت گشاید درِ دیگری

تأمین رزق مایه آرامش

۱۶۸ -رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: إنَّ النَّفسَ إذا أَحرَزَتْ قُوتَها استَقَرَّتْ(۲).

نفس آدمی هر گاه خوراک (و روزی) خود را به دست آورد آرام گیرد.

اهمّیت نان در زندگی

۱۶۹ -رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: اللّهُمَّ بارِكْ لَنا

۱- ((۱)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۶..

۲- ((۲)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۷-۱۶۶..

فی الخُبزِ، وَلا تُفَرِّقْ بَینَنا وَبَینَهُ، فَلَولا الخُبزُ ما صَلَّینا وَلا صُمْنا وَلا أَدَّینا فَرائِضَ رَبِّنا(۱).

بارالاها! به نان ما برکت ده، و میان ما و آن جـدایی مینـداز، که اگر نان نباشـد نه می توانیم نماز بخوانیم و نه روزه بگیریم ونه واجبات پروردگارمان را انجام دهیم.

روزی را از دست نده

۱۷۰ -امام صادق علیه السلام: إذا رُزِقتَ مِنْ شَیءٍ فَالْزَمْهُ(۲).

هر گاه از راهی روزیت رسید به آن پای بند باش (و شغلت را عوض نکن).

حسنه چیست ؟

۱۷۱ -امام صادق علیه السلام: - فی قَولِ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِی الدُّنْیَا حَسَنَهً وَفِی الْأَخِرَهِ حَسَنَهً»(۳) - قالَ:

رِضوانُ اللّهِ وَالجَنَّهُ فی الآخِرَهِ، وَالسَّعَهُ فی الرِّزقِ وَالمَعایِشِ وَحُسنُ الخُلُقِ فی الدُّنیا (۴).

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۱-۳۰..

۲- ((۲)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۹.

۳- ((۳)) بقره: آیهٔ ۲۰۱..

۴- ((۴)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۶..

پیرامون فرموده خدای سبحان «پروردگارا به ما هم در دنیا نیکی و هم در آخرت نیکی عطا کن». فرمود:

خشنودی خدا و بهشت، (نیکی) در آخرت است، و گشایش در روزی و امور زندگانی و خوش اخلاقی، (نیکی) در دنیاست.

دنیا یاور آخرت

۱۷۲ -امام صادق علیه السلام: روی ذریح بن یزید المحاربیّ عن أبی عبداللّه علیه السلام قال: نِعمَ العَونُ الدُّنیا عَلَی الآخِرَهِ(۱).

ذریح بن یزید محاربی از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: دنیا یاور خوبی است برای آخرت.

دنیا و آخرت را داشته باش

۱۷۳ -امام صادق علیه السلام: لَیسَ مِنّا مَنْ تَرَکَ دُنیاهُ لِآخِرَتِهِ وَلا آخِرَتَهُ لِدُنیاهُ(۲).

از ما نیست کسی که دنیایش را برای آخرت

۱- ((۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۶..

۲- ((۲)) من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۶.

و یا آخرتش را برای دنیایش ترک کند.

توانگری یاور تقوا

۱۷۴ -رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: نِعمَ العَونُ عَلی تَقوَی اللّهِ الغِنی(۱).

توانگری یاور خوبی است برای تقوای الهی.

برادر خود را در جریان بگذارید

۱۷۵ -امام صادق علیه السلام: إذا ضاقَ أَحَدُکُمْ فَلْیُعْلِمْ أخاهُ، وَلا یُعِنْ عَلی نَفسِهِ(۲).

هر گاه یکی از شما به تنگی (معیشت و غیره) افتاد، برادر دینی اش را آگاه کند و (با بی خبر گذاشتن دیگران) به زیان خود کمک نکند.

۱- ((۱)) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۶..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۳..

فهرست منابع

۱ - قرآن کریم.

۲ - الاستبصار: شیخ طوسی، دارالتعارف - بیروت، ۱۳۹۰ ه.

۳ - اسد الغابه: ابن الاثیر جزری، دار احیاء التراث العربی - بیروت.

۴ - اعلام الدین: حسن دیلمی، مؤسسه آل البیت علیهم السلام - قم، ۱۴۰۸ ه.

۵ - اقبال الاعمال: سیّد علی بن طاووس، مکتب الإعلام الإسلامی - قم، ۱۴۱۴ ه.

۶ - امالی: سید مرتضی، منشورات مکتبه آیت الّله مرعشی - قم، ۱۳۲۵ ه.

۷ - امالی: شیخ صدوق، منشورات الاعلمی - بیروت، ۱۴۰۰ ه.

۸ - امالی: شیخ مفید، مؤسسه النشر الإسلامی - قم، ۱۴۱۳ ه.

۹ - بحارالانوار: علامهٔ مجلسی، دارالکتب الإسلامیه - تهران، ۱۳۷۲ ش.

ص:۱۸۹

۱۰ – تحف العقول: حسن بن شعبۀ حرّانی، مؤسّسه النشر الإسلامی – قم، ۱۴۱۶ ه.

۱۱ – تنبیه الخواطر: أمیر ورّام، دارصعب ودار التعارف – بیروت.

۱۲ – تهذیب الاحکام: شیخ طوسی، دارالکتب الإسلامیه – تهران، ۱۳۶۵.

۱۳ – ثواب الاعمال: شیخ صدوق، منشورات رضی – قم، ۱۳۶۸ ش.

۱۴ – جامع احادیث الشیعه: آقا حسین بروجردی، مطبعۀ مهر – قم، ۱۴۱۰ ه.

۱۵ – الجامع الصحیح (سنن ترمذی): محمد بن عیسی بن سَوره، دارعمران – بیروت، ۱۳۵۷ ه.

۱۶ – الجعفریات: محمد بن اشعث کوفی، مکتبه نینوی – تهران.

۱۷ – الخرائج والجرائح: قطب الدین راوندی، مؤسسۀ الإمام المهدی علیه السلام – قم، ۱۴۰۹ ه.

۱۸ – الخصال: شیخ صدوق، منشورات جامعۀ مدرسین – قم، ۱۴۰۳ ه.

ص:۱۹۰

۱۹ - دعائم الاسلام: قاضی نعمان مغربی، دارالاضواء - بیروت، ۱۴۱۱ ه.

۲۰ - روضه المتّقین: محمد تقی مجلسی، المطبعه العلمیه - قم، ۱۴۱۰ ه.

۲۱ - شرح نهج البلاغه: ابن ابی الحدید معتزلی، داراحیاء التراث العربی - بیروت، ۱۳۸۷ ه.

۲۲ - شرح نهج البلاغه: شیخ محمد عبده، دارالمعرفه - بیروت.

۲۳ - صحیفهٔ سجادیهٔ جامعه: سید محمد باقر موحدی ابطحی، مؤسسهٔ امام مهدی علیه السلام - قم، ۱۳۸۵ ش.

۲۴ - طبقات الشّافعیه الکبری: عبدالوهاب بن علی بن عبدالکافی السُبکی، داراحیاء الکتب العربیه - قاهره،.

۲۵ - علل الشرائع: شیخ صدوق، منشورات المکتبه الحیدریه - النجف، ۱۳۸۶ ه.

۲۶ - عیون الحکم والمواعظ: علی بن محمد لیثی واسطی، مؤسسه دارالحدیث - قم، ۱۳۷۶ ش.

۲۷ - کافی: شیخ کلینی، دارالکتب الاسلامیه - تهران، ۱۳۶۷ ه.

۲۸ - کنز العمال: متقی هندی، مؤسسه الرساله - بیروت، ۱۴۰۹.

۲۹ - لسان العرب: ابن منظور مصری، نشر ادب الحوزه - قم، ۱۴۰۵ ه.

۳۰ - لغت نامه: علی اکبر دهخدا، مؤسسۀ انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳ ش.

۳۱ - مجمع الزوائد: علی بن ابی بکر هیثمی، دارالکتب العلمیه - بیروت، ۱۴۰۸ ه.

۳۲ - المحجّه البیضاء: فیض کاشانی، دفتر انتشارات اسلامی - قم، ۱۳۸۳ ه.

۳۳ - المستدرک علی الصحیحین: حاکم نیسابوری، دارالکتب العلمیه - بیروت، ۱۳۸۳ ه.

۳۴ - مستدرک الوسائل: میرزا حسین نوری، مؤسسه آل البیت علیهم السلام - قم، ۱۴۰۸ ه.

۳۵ - من لا یحضره الفقیه: شیخ صدوق، مؤسسه النشر الإسلامی - قم، ۱۴۱۴ ه.

۳۶ - میزان الحکمه (با ترجمه فارسی): محمدی ری شهری، مؤسسه دارالحدیث - قم، ۱۳۷۷ ش.

ص:۱۹۲

۳۷ – نظم درر السمطین: محمد بن یوسف زرندی، مکتبه نینوی – تهران.

۳۸ – نهج البلاغه (صبحی الصالح): مؤسسه دارالهجره – قم.

۳۹ – وسائل الشیعه: محمد بن حسن حرّ عاملی، مؤسسه آل البیت علیهم السلام – قم، ۱۴۱۲ ه.

ص:۱۹۳

فهرست مطالب

ص:۱۹۵

فهرست مطالب

ص:۱۹۶

فهرست مطالب

ص:۱۹۷

فهرست مطالب

ص:۱۹۸

فهرست مطالب

ص:۱۹۹

فهرست مطالب

ص:۲۰۰

فهرست مطالب

ص:۲۰۱

فهرست مطالب

ص:۲۰۲

فهرست مطالب

ص:۲۰۳

فهرست مطالب

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه‌ای
اصفهان
WWW
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹